ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

Буряадай Залуушуул

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-hЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, сентябриин 22, 1990 он
№ 38 (7159)

Сэн 10 мүнгэн

«МБ»-гэй жэлэй захилгын сэн—7 түхэриг 80 мүнгэн. Индекс 50902

Аэрофлодой самоледуудаар ниидэгты!

АГААРААР НИИДЭХЭ АЮУЛТАЙ ГҮ?

УЛААН-ҮДЫН авиапредприятида хүдэлhэмби. Иигэжэ би хэдэн жэлэй туршада элдэб хэмжээнэй эургаануудта хандажа, үнэн зүбые бэдэрхэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдоод туршааб. Теэд минии асуудалда анхарха хүнүүд үсөөн. Граждан авиациин министерствын хүтэлбэрилэгшэд, профсоюз, партиин хүтэлбэрилхы органууд, гурим сахидаг органууд заахашье анхарха хэбэргүй.

Гэхэ зуура, Улаан-Үдын авиапредприятиин хүтэлбэрилэгшэд жэлhээ жэлдэ дүрим эбдэдэг, аюулгүйгөөр ниидэлгые хүсэд дүүрэнээр хангаха гэжэ оролдодоггүй байhан зандаа. Бидэ, пассажирнууд, Аэрофлодто ехээр найдажа, зориhон газарнуудтаа түргэн хүрэхэ гэжэ агаарай замаар ниидэхые хүсэнэ ха юмбибди.

Гол документые хазагайруулhан, гурим дүрим эбдэhэн ушарнуудтай сэхэ холбоотой үйлэ хэрэгүүдые дурдаха болоо hаамни, яhала олон сугларха байха. Эндэhээ бодоод үзэхэдэ, манай республикын авиапредприятида дайралдадаг дутуу дунданууд гуримшашоо, түсхай системэ болошоо гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй ха. Жэшээнүүдые бэдэржэ холо ошоhоной үлүү гэжэ hананаб. 1988 оной апрелиин 19-дэ Баунтын райондо Л-410 түхэлэй самолет газарта унажа, хэды ехэ аюул болоо hэм.

15 пассажирнуудтай самолет Муя—Багдарин гэhэн агаарай замаар ниидэхээ дэгдэхэдээ, нэгэ хэды сагай үнгэрхэдэ, аюулда орохобди гэжэ хаанаhаа мэдэхэ hэм даа. Гэхэ зуура, уданшьегүй нормоhоо үлүү пассажирнуудые hуулгаhан самолет газар мүргэн унашоо. 40×70 метр тухай газар дээгүүр сасаршаhан самоледой хэлтэрхэйнүүд олдоогдоо hэн. 18 пассажирнууд бултадаа наhа бараа.

СССР-эй Госавианадзорой начальнигай орлогшо В. Герасимовай ударидалга доро гүрэнэй комисси мүрдэлгэ хэhэн байна.

Госавианадзорой комисси мүрдэлгэ яhала hайнаар үнгэргөө гэжэ бидэ, авиапредприятиин хүдэлмэрилэгшэд, тоолохо байнабди. Харин граждан авиациин хүтэлбэрилэгшэд, транспортна прокуратура болон нютагай партийна органууд, тэрэ тоодо КПСС-эй обком (мүнөө реском) ямар ушарhаа самолет унаха болооб гэжэ hайнаар элирүүлхые оролдоогүй. Гол зэмэ наhа бараhан летчигүүдтэ тохоогдоhон байна.

Комиссиин түрүүлэгшэ дүн гаргажа, зэмэтэй хүнүүдые тоолоо. Иигэжэ граждан авиациин министерство (Муя—Багдарин гэжэ агаарай замаар ниидэдэг «Л-410» түхэлэй самоледуудай түлөө харюусадаг бүхы тушаалтад), самоледой экипаж, авиапредприятиин газар дээрэхи албангууд, авиапредприятиин командир Абашеев (граждан авиациин министрэй захиралта предприятиингаа ажалшадта дуулгаагүй байhанайнгаа түлөө) зэмэтэй гэжэ нэрлэгдээ.

Багдаринай аэропорт самоледуудай буухада хүшэр аэропортнуудай нэгэн гэжэ тоологдодог байха юм. Тиимэ хадань самоледууд энэ аэропорт дээрэ айхабтар болгоомжотойгоор буудаг байха ёhотой байгаа бшуу.

Ниидэлгын хүдэлмэриин аюулгүйгөөр үнгэрхын тула ямаршье хэмжээнүүд абтадаггүй байшоо. Багдаринай аэропортдо анхарааагүй байhан ушарhаа Л-410 түхэлэй самолет хадын хабшал руу унашоо бшуу. Агаарай зам хангадаг албангууд энэ ушарта мүн лэ зэмэтэй гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Гэхэ зуура, «Советская Россия» газетэ 1988 оной майн 18-да болон «Правда Бурятии» газетэ 1988 оной майн 20-до Багдаринай аэропорт граждан авиациин министрэй захиралтын ёhоор эрхим hайн түхеэрэлгэнүүдээр хангагданхай гэжэ баримталhан байна.

Энээниие хуурмагаар бэшэhэн ябадал гэжэ тоолоноб.

Л-410 түхэлэй самолет УКВ түхэлэй радиостанцяар хангагдаhан байжа, ниидэлгэнүүдые хүтэлбэрилдэг диспетчернүүдтэй саг үргэлжэ холбоо тогтоожо шаданагүй. Хэлхеэ холбооной түхеэрэлгэнүүд Багдаринай аэропортдо бии гэжэ тон буруу хэлэгдэнэ. Граждан авиациин министрэй захиралта дүүргэнгүйгөөр байhан авиапредприятиин хүтэлбэрилэгшэд эгээн түрүүн зэмэлэгдэхэ ёhотой. Аэропорт бүхы юумээр хангагданхай гэжэ тон хуурмагаар хэлэгдэhэн ушар шоо үзэгдэхэ зэргэтэй. Дүрим эбдэhэн иимэрхүү ушарнуудые тоолохо болоо hаа, барагдашагүй олон байха.

Авиапредприятиин хүтэлбэрилэгшэд командир Абашеев түрүүтэй эдэ бүгэдэниие тон hайнаар мэдэжэ байгаашье hаа, хэрэг байдалаа hайжаруулха гэжэ оролдоогүй. Юуншье болоожо байг хамаагүй гэжэ тэдэнэр бодоhон болоно бэшэ гү... Экономическа баримтануудай хойноhоо, ехэ мүнгэнэй хойноhоо зореод лэ ондоо юумэндэ анхарангүй байхада, аюулнууд болоно бшуу. Илангаяа агаарай замаар ниидэлгэнүүдые нарии нягтаар, эмхи гуримтайгаар үнгэргэхэ хэрэгтэй ха юм.

Нормативна документнүүдэй эрилтэнүүд соо ниидэлгын хүдэлмэри хайшан гэжэ аюулгүйгөөр ябуулха тухай эли тодоор хэлэгдэнэ. 1988 оной апрель hарада болоhон аюулта ушар ямар шалтагаанhаа болооб? Эгээн түрүүн самоледто радиотехническэ түхеэрэлгэнүүд, эрхим hайн хэлхеэ холбоон тодхогдоогүй байшоо. Энээниие гол шалтагаан гэжэ тоолоходо болоно.

Экипажай гэшүүд аюулай болоhондо зэмэтэй гэжэ заримашуул хэлэнэ. Теэд «бүглэжэрхиhэн шэхэтэй», «уяжархиhан нюдэтэй» летчигүүд ямар хэмжээнүүдые абалтайб гэжэ бодоод үзэгты.

Граждан авиациин министерство болон управлениин захиралта гаргагдажа, зарим хүтэлбэрилэгшэд зэмэлэгдэhэн, донгодолгодо хүртэhэн байна. Гансал иимэ хэмжээнүүдээр хизаарлаа гээшэ гү гэжэ уншагшаднай гайхаха байгаа ёhотой. Гэхэ зуура, РСФСР-эй уголовно кодексын 213-дахи болон 85-дахи статьянуудай ёhоор, самоледоор ниидэлгын хүдэлмэри хайша хэрэгээр эмхидхэhэн хүтэлбэрилэгшэд уголовно харюусалгада хүртүүлэгдэхэ ёhотой гэжэ заагдана.

Летчигүүдэй аюулгүйе хангаха асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хэмжээнүүд абтанагүй. Агаарай судануудай материальна хуби жэлhээ жэлдэ хуушаржа байдаг гээшэ ааб даа. Теэд тэдэниие саг соонь hэлгэхэ, шэнэлхэ hайн материалнууд, запасной частьнууд олдодоггүй. Техническэ хангалгын шанар hанаhанда хүрэнэгүй. Юрэдөө иимэ байдалда ниидэлгэнүүдые hайнаар үнгэргэхэ тухай асуудал тушаа хөөрэлдэhэнэйшье үлүү гэжэ hанагдана.

hүүлэй жэлнүүдтэ авиапредприятида аюулта ушарнуудгүйгөөр, усал аваригүйгөөр ниидэлгэнүүдые үнгэргэхэ тухай хөөрэлдөөн ходо гараашье hаа, анхаргдангүйгөөр үлэшэнэ.

Жэл ошохо тудам летчигүүдэй, авиапредприятиин ажалшадай hуудал байдал доошолжо, тэдэнэр гэр байрануудаар, эдеэ хоолоор муугаар хангагдана. Медицинскэ хангалгашье эндэ hүүлшын hуури эзэлдэг б[illegible] юм.

Энэ гэмтэ ябадал тухай уголовно хэрэг болюулха талаар Зүүн-Сибириин транспортна прокуророй шиидхэбэриие буруушааха байнаб. Аюулай болоhондо зэмэтэй хүнүүдые харюусалгада хүртүүлхэ, сүүд үнгэргэхэ гээшэ мүнөө шухала хэмжээнүүд болоно.

Түгэсхэлдөө иигэжэ хэлэхэ байнаб. ВСУ-гай хүтэлбэрилэгшэд КПСС-эй обкомтой хамта самоледоор ниидэлгэнүүдые аюулгүй болгохо талаар хэмжээнүүдые абахабди гэжэ найдуулна. Гэхэ зуура, Муя—Багдарин гэhэн агаарай замаар Л-410 түхэлэй самоледууд ниидэжэ үргэлжэлhээр. Пассажирнуудай аюулгүйгөөр ниидэлгые хангангүйгөөр мүнөө хүрэтэр иимэ ниидэлгэнүүдые үргэлжэлүүлхэ гээшэ хэды харюусалгагүй ябадал бэ!

Багдаринай аэроузелда хэлхеэ холбооной болон радионавигационно түхеэрэлгэнүүдээр хангалга анхарагдангүйгөөр үлэшэhэн зандаа. Жараад онуудай эсэс багта Ирокинда болон Бамбуйкада хэлхеэ холбооной түхеэрэлгэнүүд байгуулагдажа, далаад онуудай эсэс багта үгы хэгдээ. Эндэ hая Романовка тосхондо хэлхеэ холбооной, радионавигациин түхеэрэлгэнүүд хуряагдашоо.

Баунтын райондо авиаци гээшэмнай транспортын ори ганса зүйл болоно. Гэхэ зуура, энэ райондо эгээн ехэ хуурмаг документнүүд зохеогдоно гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Радиотүхеэрэлгэнүүд гансал Багдарин, Муя болон Таксимодо бии. Бусад буудаг талмайнууд (арба гаран) нэгэшье радиотехническэ болон радиохэлхеэ холбооной түхеэрэлгэнүүдгүй байха юм.

Самоледуудай буудаг зуруудууд муугаар хангагданхай байхаhаа гадна огто харууhалагдадаггүй. Иимэ байдалда самоледуудай аюулгүйгөөр ниидэхэ тушаа хөөрэлдэhэнэйшье үлүү бшуу.

Б. СУВОРОВ,
АН-24 болон АН-26 түхэлэй самоледуудай командир байhан.

«БЗ» hЭРГЫЛНЭ: «Аэрофлот» танай бэедэ аюултай: «Иигэжэ хэлэхэдээ, манай редакци самоледоор бү ниидэгты гэжэ хэлэнэ бэшэ. Эдэ үгэнүүдые зүбөөр ойлгогты. Прокуратура гү, али сүүдэй нэрэ хүндые бууруулха хүсэлтэй бэшэбди гэжэ мүн лэ хэлэебди. Хүн бүхэн өөр өөрынгөө хэрэг харюусалгатайгаар, эрхим hайнаар үнгэргэг лэ.

Самоледоор ниидэлгынгээ түлөө мүнгэ түлэхэдөө, пассажирнууд зориhон газартаа амиды мэндэ хүрэхэбди гэжэ батаар найдаха, этигэхэ ёhотой бшуу. Харин мүнөө дээрээ аэрофлот уялгаяа hайнаар дүүргэжэ шаданагүй.

Бидэ зэмэтэй бэшэбди

Летчигой бэшэгтэ СССР-эй Госавианадзорhоо харюу ерэхэ байха гэжэ хүлеэнэбди.

ПИЛОТ байhан хүнhөө редакцида бэшэг ерэжэ, аюулгүйгөөр ниидэлгэнүүдэй талаар пилот-инспектор Н. Климов тэрэниие тайлбарилна.

Улаан-Үдын авиапредприятиин пилот байhан В. С. Суворов энэ бэшэг соогоо 1988 оной апрелиин 19-дэ Багдарин аэропорт шадар Л-410 самоледой аюулда орохые үнэн зүб руунь мүрдэн шэнжэлхэ тухай асуудал табина. Нүхэр Суворов энэ ушар шэнжэлхэ талаар СССР-эй Госавианадзорой комиссиин тобшололнуудые гол түлэб зүбшөөнэ (бэшэг сооhоо харагдана). Гэбэшье зарим баримтануудые буруушаана, имагтал энэ аюулта ушарай гол зэмэтэн элирүүлэгдээгүй гэжэ тэрэ бэшэнэ. Автор зүбөөр шэнжэлэгдээгүй асуудалнуудаар (бэшэгэй ёhоор) олон газарнуудта хандаа, гэбэшье тэрэнэй hанамжын ёhоор, транспортна прокуратура, партиин хүтэлбэрилхы органууд, профсоюзууд ёhотоор анхаралаа хандуулаагүй, зүбөөр ойлгохо гэжэ оролдоогүй.

Авторай бэшэгэй асуудалнуудта харюунууд мүрдэлгын материалнуудhаа абтанхай.

1. Мэргэжэлэй бэлэдхэлэй болон хүдэлмэриин дүршэлэй хэмжээнэй талаар экипаж зунай хүдэлмэриин гуримшуулагдаhан документнүүдэй эрилтэнүүдтэ таараха байгаа, гэбэшье тус ниидэлгэдэ штурманска бэлэдхэлэй хангалтагүй, хубиин журамгүй байhанай хойшолонгуудhаа боложо, агаарай судна зам hаа нэгэ бага хазагайржа, ниидэжэ ябаhан газар, эрхэ байдал тухай диспетчертэ буруугаар мэдээсээ, приборнуудаар ниидэлгэдэ буруугаар орожо, сагhаа урид доошоо буужа, түбэг бэрхэшээлтэй ушараа гэжэ комисси тодорхойлоо. Экипаж энэ ниидэлгын үедэ 85-дахи ГА-гай НПП-гэй 2.4.2; 7.5.1; 5.3.3; 5.3.11; 5.3.13; 8.1.14 пунктнуудай эрилтэнүүдые хазагайруулаа.

2. Муя—Багдарин гэhэн бүхы замаар радиотехническэ хэрэгсэлнүүдэй тогтууритай хүдэлмэри хангагдаагүй. Теэд комисси иигэжэ мэдэрээ:

— Багдарин, Муя аэродромуудые шухала хэрэгсэлнүүдээр (радиотехническэ) хангалга 1987 оной мартын 3-най МГА-гай № 175 заабариин баталhан табельдэ таарана. Түхеэрэлгын техническэ характеристикэнүүд ашаглалгын документациин эрилтэнүүдтэ таараhан байгаа. УВД-гэй ба навигациин зорилгонуудта радиотехническэ хэрэгсэлнүүдэй ямаршье hаадгүйгөөр хэрэглэгдэжэ байhыень ниидэлгын актнууд батална. Комисси иигэжэ тоолоно:

— Агаарта ниидэжэ ябаhан самоледой радиотехническэ хэрэгсэлнүүд, хэлхеэ холбоон ямаршье hаадгүйгөөр хүдэлжэ, авиационно аюулай шалтагаан болоогүй. МГА-гай аэропортнуудые, агаарые замые радиотехническэ хэрэгсэлнүүдээр хангалга аюулгүйгөөр ниидэлгын эрилтэнүүдтэ харюусаагүй гэжэ хэлэхэдэ болохо. Багдаринай аэропортдо локатор тодхохо захил Улаан-Үдын авиапредприятида 1988 ондо хэгдэhэн байгаа. Түсэбэй ёhоор 1991 ондо локаторнууд орохо юм ха. «СП»—78,80 гэжэ бүлэгын системэ 1971 ондо Улаан-Үдын аэропортдо захигдаа hэн. Харин тэрэ захилынь 1990 ондо дүүргэгдээ.

ГА-гай ВСУ-гай начальнигай 1981 оной июлиин 15-най № 27 МГА-гай «Запрет ВС визуального захода на посадку на горных аэродромах местных воздушных линий» гэhэн приказай пунктын 1.2 хубиин эрилтэнүүдые болюулhанhаа уламжалан, иимэ аюул болсо. Теэдшье энэ аюулай болохо үедэ метеорологическа эрхэ байдал, визуальна ниидэлгын эрхэ байдалда тааруу байгаа.

— Бэшэгэй автор нэгэдэмэл авиаотрядай командна бүридэлые хэhээхэ тухай комиссиин тобшолол буруушаана. Гэхэ зуура, РСФСР-эй УК-гай 213, 85-дахи статьянуудай ёhоор зунай хүдэлмэриие хайша хэрэгээр эмхидхэhэнэй түлөө тэдэ бултадаа шангаар хэhээгдээ юм.

85-дахи статья соо иигэжэ хэлэгдэнхэй: «Аюулгүйгөөр ниидэлгын, транспорт ашаглалгын дүримүүдые агаарай транспортын хүдэлмэрилэгшын хазагайруулhан, энээнhээ уламжалан, хүнүүдэй аюулда ороhон, хүшэр хүндэ хойшолонгуудтай байгаа hаань, 1 жэлhээ 3 жэл болотор эрхыень хаhажа хэhээхэ».

Нүхэр В. С. Суворовой дурдаhан 213-дахи статья агаарай суднуудые хулгайлhанай түлөө харюусалга тоходог. Эдэ статьянууд энээндэ таарахагүйгөөр хэрэглэгдэнэ. Хүдэлмэриин хэмжээнэй бага болоошье hаань, аюулта ушарнууд хороногүй гэжэ бэшэг соо заагдана.

1990 оной 7 hарын туршада бүхы түхэлэй агаарай судануудай хүдэлмэриин хэмжээн ургаа.

Авиапредприятида 2,5 жэлэй туршада авиационно аюул болоогүй гэжэ нүхэр В. С. Суворов буруугаар батална.

ОАО-до аюулгүйгөөр ниидэхэ талаар хүдэлмэри саг үргэлжэ хэгдэжэ байдаг. Хоер жэлэй урда тэд аюулгүйгөөр ниидэхэ талаар инспекторскэ бүлэг байгуулагдаа, зунай подразделенинүүд командна бүридэлөөр гүйсэдөөр бүридүүлэгдэнхэй.

Гэр-байрын асуудал хаража үзэхэ болоо hаа, авиапредприяти hүүлэй 3 жэлэй туршада 2 гэр баряа, сентябрь hарада 78 дүрбэлжэн метр гэр тушаагдахань, 120 дүрбэлжэн метр гэрэй hуури табигдаа. 1991 ондо 120 дүрбэлжэн метр үшөө нэгэ гэр баригдажа эхилхэ, hургуулида залгажа гэр барина, хүүгэдэй саад баригдана. Нүхэр В. С. Суворов энээн тухай мэдэхэ зэргэтэй, бодотоор зүбөөр бэшэхэ уялгатай.

Түгэсхэлдөө иигэжэ хэлэхэмнии: МГА предприятиие агаарай суднануудаар хангадаг. Манай предприяти зүбшэлгүйгөөр МГА-гай разнарядкаар Л-410 самолет абаа, зүбэнэмнай гэрэатай самолет юм. Зүгөөр бэшэ самоледгүй байхадаа, тэрээгээр транспортна хүдэлмэри дүүргэхэ баатай болонобди. Л-410 самолет муугаар түхеэрэгдэнхэй гэжэ бэшэгэй автор зүбөөр бэшээ гэжэ бидэ зүбшөөнэбди: тэндэ локаторнууд үгы, радиостанцитай холбоон байхагүй. Эдэ гомдолнуудаа конструкторска бюродо дамжуулан хэлээнэбди, самоледуудай ямар нэгэ юумые заhаха гээшэ манда огто хоригдонхой.

Н. КЛИМОВ,
аюулгүйгөөр ниидэхэ ажал эрхилдэг пилот инспектор.
(Улаан-Үдын нэгэдэмэл авиаотряд).

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

ЮУНДЭ ОРХИГДОХО БОЛООБ?

Кабанскын районой Ранжурово тосхондо Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой загаһа баридаг ажалшад ажаһуудаг.

Колхоз загаһа барихаһаа бэшэ ажал хэдэггүй. Энэмнай зонхилон зандаралгын гуримай үрэ дүн болоно. Тиихэдэ бүхы газарынь буляажа абаад, элдэб албан зургаануудай эрилтэнүүдтэ дамжуулан үгэжэрхиһэн байна. Энэ мүнөө тэдэнэй ажабайдалда айхабтар муу нүлөө үзүүлнэ. Мүнөө колхознигуудай уг гарбалнуудай газар тосхоной захаһаа холо ошодоггүй.

Сэлэнгэ мүрэнэй адагай һүүлыын мянгаад гектар газарыень шифернэ заводой хамһабарниин ажахы өөрынгөө аша туһада хэрэглэнэ. Мүнөө ранжуровайхид мал ажал, таряан ажал эрхилхэ гэхэдээ, газаргүй болошонхой. Би эндэ үмсын мал тухай хэлэнэгүйб. Үмсэдөө малтай айлнууд элдэб арга хургаяа бэдэржэ, үбһэ тэжээл бэлдэхэ баатай болодог.

Энээн дээрэ Байгал дээрэхи хүшэр хүндэ экологическа байдал нэмэхэ хэрэгтэй. Элдэб комиссинууд Байгал дээрэ оло дахин ерэдэг. Листвянка—Байкальск болон Улаан-Үдэ — Селенгинск гэһэн наадашье үүсхээд үзөө. Мүнөө Байгал нуурые ЮНЕСКО-гэй программада оруулхаар хүсэнэ. Энэмнай бүмбэрсэг дэлхэйн баялиг мэтээр тэндэ оруулагдахань гээшэ. Тиихэдээ эндэ ажаһуудаг ууган зониие хараада абанагүй.

Мүнөө Байгал нуур заповедник гэжэ соносхогдохонь. Тиихэдээ загаһа барилга хоригдохонь гээшэ. Ууган зон ямар ажал хэхэб гэһэн асуудал дахяад гарахань. Жараад онуудта иимэ ушарнууд болоһон юм. Сэлэнгэ мүрэнэй адагһаа «холын хараагүй» тосхонууд гэжэ тоологдоод, нилээд олохон тосхонуудай хүн зон ондоо тээшээ нүүжэ ошоһон юм. Тиихэдээ түрэл нютагһаань хахасуулжа, ууган зоной жаран процент шахуунь ондоо районуудта эльгээгээ бэлэй.

Буряадуудай элинсэг хулинсагуудайнгаа нютагта хүндэтэйгөөр хандадаг байгаашье һаань, хэдэн арбаад жэлэй туршада залуушуулай эгээл эдэбхи үүсхэлтэй хубинь тосхонһоо гаража ошоно.

Ранжурово тосхондо национальна һургуули байхагүй. Корсаково тосхондо бии байһан һургуули түлюур түйган байдалда оронхой.

Ранжурово тосхондо шэнэ һургуули барихын орондо хүршэ Степной Дворец тосхондо тэрэниие барижа эхилэнхэй. Һурагшадай жараад процентнь ранжуровайхидай хүүгэд болодог.

Хэдэн арбаад жэлэй туршада 9, 10 классуудта Ранжуровай хүүгэд Кабанскын интернат-һургуулида һурадаг һэн. Мүнөө бэлэдхэл муутай байнат гэжэ шалтаг баряад, тэдэниие абахаяа арсаа.

Республикын засагай органуудта ууган зоной эрилтэнүүдые хамгаалха нэгэшье буряад депутат районһоо һунгагдаагүй. Нэгэ жэшээ хараад үзэебди. Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Д. А. Сотничие Буряадай АССР-эй арадай депутадта һунгалга. Үсөөхэн буряадууд һунгалтын үрэ дүнгүүдые абаһаар тодорхойлоо һэн. Район доторхи буряадууд эндэ тэндэ тарашанхай. Тиимэһээ иимэ таранги байдал тэдэнэртэ туһалдаггүй.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда хэлээ, соел культураяа сахин хамгаалжа, һэргээхын тулада тэдэнэртэ таатай зохид эрхэ байдал олгохо хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, национальна хүдөөгэй Соведүүдые байгуулхада, район ууган хүн зоной дундаһаа түлөөлэгшэдые Буряадай АССР-эй депутадаар һунгаха. Буляажа абаһан газарнуудыень тэхэрюулхэ, эдэ газарнуудые ашаглаһанай түлөө материальна гарзыень бусааха, материальна туһаламжа үзүүлхэ, тиигээд Ранжурово тосхондо найман жэлэйшье һаань, национальна һургуули барижа үгэхэ.

Гансал нангин Байгал далай бэшэ, харин тэрэнэй эрьенүүд дээгүүр хэдэн зуугаад жэлэй туршада ажаһуудаг хүн зониие хамгаалха хэрэгтэй.

Н. ПИНОЕВ,
Кабанскын районой
Селенгинск поселок.

ТАҺАЛҺАНАЙ ХОЙШОЛОНГУУД

М. МАДАЕВАЙ «Еһо заншалнуудаа һэргээн хүгжөөел!» гэһэн статья («БЗ», байгша оной июниин 16) минии анхарал татаа. Олондо мэдээсэлгын аша туһаар иимэ материалнуудай хэблэлдэ толилогдодог болоһые гэршэлнэ. Хэдэн жэлэй урда тээ иимэрхүү бодолой түлөө авторые буржуазна национализм гү, али пан-монголизм гаргаа гэжэ гэмнэхэдээ болохо һэн. Эрхүүгэй областиин буряад арадай, тэдэнэй хэлэн болон соёлой түлюур түйган байдал тушаа хэгдэһэн тобшолол гайхалтай байна. Үнэхөөрөөшье, хүнүүд нийтэ-политическэ «нойрсолгоһоо» һэрижэ, гансал арадай депутадуудай шэнэ Соведүүдтэ найдахань үлэнэ. Энэ статьяе амаршалха зуураа (Агын округоор иимэрхүү тобшолол хэгдээ һаа, һайн лэ байгаа) тэрээн соо табигдаһан асуудалнуудые хаража үзэхэ хүсэлтэйб. Тиин автор Усть-Ордын округ болон Ойхоной районие Буряадай АССР-тэй хожомоо нэгэдүүлгын шухала байһан тухай бэшэнэ. Зүгөөр округой засагаархид республиканска түбэй холо байһанһаа уламжалан, ажахынуудай болон эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд энээниие буруушаана гэжэ автор тэмдэглэнэ. Хоёрдохи варианть юуб гэхэдэ: Эрхүүгэй хизаар байгуулжа, тэрэнэй бүридэлдэ Усть-Ордын автономито областиие оруулаад, мүнөө автономито округто ороогүй байһан бүхы буряад нютагуудые тэрээндэ оруулха.

Имагтал хоёрдохи вариант булюу һайн байха гэжэ би һананаб. Зүгөөр автономито область байгуулхын тула Эрхүүгэй гү, али Зүүн Сибириин хизаар болгожо хубилгаһанай хэрэггүй (энэ хэрэг найдалгүй гэжэ һананаб). КПСС-эй национальна платформо автономито областьнуудһаа гадна, РСФСР-эй сэхэ мэдэлдэ орохо арга боломжо хараална бшуу. Харьяата газараа үргэдхэхэ зуураа (шэнэ газарнуудые оруулха тухай асуудал хүдөөгэй суглаанууд дээрэ үргэнөөр шиидхэхэ хэрэгтэй), Усть-Ордын гү, али Прибайкалиин Буряад автономито область РСФСР-эй мэдэлдэ байгаад, Эрхүүгэй областьтой, Буряадай АССР-тэй саг үргэлжын түлөөлэгшэдөөрөө андалдаха аргатай болохо һэн. Жэшээлхэдэ, хэблэлэй хэрэгэй управлени, эрдэм һуралсал, соёлой талаар Буряад орон делегадуудаа эльгээхэ, харин Эрхүүгэй область промышленностиин, хүдөө ажахын, транспортын, хэлхээ холбооной делегадуудые эльгээхэ аргатай болохо юм. Тэгшэ адли эрхэтэй хоёр партнер болбол — автономито область ба Буряадай АССР хоорондохи асуудалнуудаа, тэрэ тоодо нэгэдэлэйнгээ асуудалнуудые шиидхэхэ арга боломжотой болохол. Арадууд нэгэн адли, жэгдэ һуури эзэлдэггүй гэһэн сталинска хараа шугам ниргэжэ бута сохигдохо, автономинуудай дундахи харилсаанууд бэхижэхэ байгаа. Эндэ бодомжолонгүйгөөр, гансата шиидхэжэрхихэ юумэн бэшэ гэжэ һананабди. М. Мадаевашье иигэжэ тоолоно.

А. Цыбиковай «Юун хубилааб?» («БЗ-гэй энэл номерто) гэһэн тэмдэглэл соо арсалдаата хэдэн асуудалнууд табигданхай. Тиихэдэ А. Цыбиков буряад хэлые гүрэнэй хэлэн болгожо соносхохо, республикые хуули бусаар таһалан хубааһан актые болюулха, арадай болон республикын нэрые һэлгэхэ, арадай депутадуудые һунгахадаа, мүнөөнэйхидэ орходоо буряад депутадуудайн тоо олон байха, хуушан монгол бэшэг һэргээхэ, буряад хэлэ шудалха хүүгэдэй саадуудые, һургуулинуудые, һуралсалай тусхай заведенинүүдые байгуулха гээшэ тон шухала гэжэ бэшэнэ.

Нэн түрүүн хуушан монгол бэшэгые һэргээлгэ тухай тогтохо дуратайб. Арадай соёл болбосоролой ба түүхэтэ баялигаа шудалжа мэдэхын тула тэрэ тон хэрэгтэй. Мүн баһа бүхы монгол хэлэтэ арадуудтай харилсаа холбоо байгуулхын тула тэрэ хэрэгтэй ха юм даа. Буряад хэлэн дээрэ һургалга (шэлэхэ арга боломжотойгоор) бэшэ бусад хэлэнүүдые шудалха хэрэг нэгэн доро эрхилэгдэхэ зэргэтэй. Жэшээлхэдэ, ород, англи гү, али немец хэлэнүүдые шудалха болгодоно. Бэеэ хүряамжалха ябадал хэниешье хэзээдэшье һайн болгоогүй юм. Буряад хэлые гүрэнэй хэлэн гэжэ соносхоходо болохо юм бэзэ. Гэбэшье хооһон декларациһаа ямар туһа гарахаб. Хэлэ шудалха дуратай хүнүүдтэ таатай зохид эрхэ байдал олгохо, харин манда тиигэхын тула курсануудшье, литературашье үгы бшуу. Арадай, республикын нэрэ хубилгаха тухай хэлэхэ болоо һаа, би мэргэжэлтэ бэшэб. Гэхэ зуура, һүүлэй жэлнүүдтэ минии танилсаһан зарим баримтанууд этигэмээр байна.

Буряадай арадай депутадуудые һунгаха талаар шэнэ арга байгуулга орёо асуудалнуудай нэгэн болоно. Буряад яһанай депутадуудай Верховно Соведтэ олон болоболнь, арадай эрхэнүүдые, хуулита эрилтэнүүдые гүйсэдөөр хамгаалха аргатай болохо гэжэ һанагдана. Зүгөөр мүнөөнэй байдал балайшье муу бэшэ. Буряадай 170 арадай депутадуудһаа багсаамжалан абахада, 60-ниинь буряад, зууһаа үсөөниинь ородууд болоно. Буряадай АССР-эй Конституцие хубилгаха хэрэгые хараада абалсаха болоо һаа, арадай депутадуудай гурбанайнь хоер хуби дүүн шухала хэрэгтэй. Тиихэдээ буряад депутадуудай тоо олошорно. Тиин наһа бараһан Мельниковэй орондо найман кандидатурануудай дундаһаа Ханхалаев арадай депутадаар һунгагдаа. Гэбэшье депутадай национальность тэрэнэй хараа бодолые элирхэйлнэгүй. Далаад онуудта ээлжэ байһан республикын партийна, совет, ажахын хүтэлбэрилэгшэдые, дээдын захиргаанай зонхилогшодые тоолохогүйб. Тэдэнэртэ буряад хэлэ шудалха, соел культура хүгжөөхэ хэрэгүүдые болюулхадань, яһанай шэнжэ шанар һаалта хээгүй. Мүнөө буряад хэлэнэй ба соелой доройтоһон байдалда ороһон ушарта тэдэл зэмэтэй ха юм.

Гэбэшье һунгалтануудта, нэн түрүүн Буряадай арадай депутадуудые һунгалгада зарим тэды хангалтанууд бии. Энэ жэлдэ хоер мандадтай округуудые байгуулха гэһэн хараа шугам үсэд нэтэрүүгээр нэбтэрүүлэгдээ. Теэд округуудай олонхидонь нэгэл үндэһэ яһанай түлөөлэгшэд ажаһууха юм. Мүнөөнэй бэрхэшээлтэй эрхэ байдалда арадай депутадта кандидадуудые дэбжүүлгын үедэ республиканска шатын партийна, совет, ажахын, нийтын ажал ябуулагшад эгээн ехэ арга боломжонуудтай байхадаа дамжаггүй. Тэдэнэй национальностьнь дэбжүүлгын үедэ хараада абтахагүй болоно. Манай Буряадта ондо ондоо яһанай хүнүүдэй гэрлэдэг олон тоото ушарнуудые хараада абаха хэрэгтэй. Тиигээдшье национальность юрэнхыдөө ажаһууһан газарһаа, уг гарбалһаа, хэлэн, арһа яһанһаа, документ соохи бэшэлгэһээ дүлдыдүүлэн тодорхойлхо бэшэ юм ааб даа. Харин хүнэй национальна мэдэрэл ойлгосоор тодорхойлогдодог бэшэ юм гү гэжэ һанагдана. Хуулита эрхэнүүдые хангалга ямар арадуудта байгуулагдаха болоноб? Эндэ тодо харюу үгтэхэл: үндэһэн арадуудта — буряадууд ба эвенкнүүдтэ. Теэд баһа шэмээшэгүүдшье үндэһэн этническэ бүлэглэл ха юм. Эндэл, Буряадта тэдэнэр хэлэн, соел болбосорол, еһо заншалнуудаа хүгжөөхэ аргатай ха юм даа. Гэхэтэй хамта, Буряадта үнинэй суг хамтадаа хүршэ забайкальска хасагууд, украинецүүд, татарнууд, немецүүд, еврейнүүд гэхэ мэтэшэлэн ажаһуудаг. Буряадуудта ерэжэ ниилэһэн соедуудай үри һадаһан өөһэд тухайгаа мэдүүлхэеэ һанаха ха гү даа. Тиихэдэ шэмээшэг ба хасаг зоной түлөөлэлгэ ямар байхаб — энээн тухай һанаадшье үзэхэ аргагүй байнаб.

Автономито республикануудта хоер палатаһаа бүридүүлһэн парламент һунгаха хэрэгтэй гэһэн һанамжанууд мүнөө орон дотор дэлгэржэ захаланхай. Теэд национально-территориальна округуудаар СССР-эй болон РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгалгын дүй дүршэл баһал һанаанда гарахагүй байна. Юундэб гэхэдэ, бодото дээрээ Национальностьнуудай Совет бэшэ, харин национальна территоринуудай Соведүүд һунгагдаһан болоно. Буряадта РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгаһан ушар эндэ дурдамаар. Национально-территориальна округуудаар (диилэнхи буряадуудай һууһан газар гэжэ тоолоходо) хоер буряад ба хоер ород хүн, харин территориальна округуудаар дүрбэн буряад болон хоер ород хүнүүд һунгагдаа.

Олон мандадтай округуудые эмхидхэбэл, таарамжатай байха гээд һанагдана. Тиигэбэл дуугаа үгэлгэ Эстонидо эмхидхэгдэһэндэ адляар бэелүүлэгдэхэ болоно. Иимэ ушарта һунгагша бюллетеньдэ оруулагдаһан кандидадуудай нэрэ обогой дэргэдэ тоо заажа бэшэхэ. Тиихэдээ дэбжүүлэгдэһэн хүнүүдые удаа дараалан заажа бэшэхэ (нэгэдэхи, хоердохи, гурбадахи гэхэ мэтэ). Энэ ушарта үсөөхэншье бүлэг һунгагшад өөрынгөө кандидадые түрүүшын һуурида гаргажа бэшээд, тэрэнээ округ соогуурхи хоердохи гү, али гурбадахи депутатска мандадта оруулалсаха аргатай байха ха юм. Энэмнай орсоошье һаа, үнэн зүбыень хараһан системэ мүн болоно. Тодорхойлбол, туд бүридэнь мандадай тоо болон округуудые тодоруулга ба олонхи кандидадуудай һунгагшадта мэдээжэ бэшэ байбашье һаань, тон орео тоо бүридхэл.

Тиихэдэ үшөө нэгэ хитад вариант бии. КНР-тэ арадай түлөөлэгшэдэй Бүхэхитадай суглаанай хажуугаар Арадай политическэ консультативна соведэй Бүхэхитадай комитет байдаг юм. Тиин Верховно Соведэй шиидхэбэринүүдые саг зуураар хизаарлаха эрхэтэй Буряадай баһал иимэрхүү консультативна Соведтэ бүхы районно, поселково, сельскэ, городской Соведүүдэй, мүн элдэб партинуудай, нийтын эмхинүүдэй, творческо союзуудай, шажанай бүлгэмүүдэй, нацинууд, арадууд ба этническэ бүлэглэлнүүдэй, ангинууд ба социальна бүлэгүүдэй, томо предприятинуудай түлөөлэгшэд, Эрхүүгэй болон Шэтын областьнуудай бүхы районуудай буряад ажаһуугшадай, гадна бүхы орон доторхи, мүн Монголдо болон Хитадта ажаһуудаг буряад зоной түлөөлэгшэд оролсохо һэн. Иимэ эмхидэ буряад депутадуудай процентын хэмжээе хараалжа болохо байгаа. Теэд консультативна Совет баһал аппарадай гарта, гээзнэй зонхилолгодо орожо болохо. Юундэб гэхэдэ, тэрээнэй байгуулга гансал аппарат бэелүүлжэ шадаха.

Ямаршье ушарта шухала асуудалнуудай табигдаһаниинь эли. Тиин баһа энэ талаар бэшэ бусадай һанамжа бодолнуудые мэдэхэ гэһэн хүсэл түрэнэ.

Евгений КИСЛОВ.

Сентябрийн 5-һаа 11 болотор Улаан-Үдэ хотодо болон Байгал дээрэ (ВСТИ-гэй «Ровесник» гэжэ студентнэрэй лагерь) «Байгалай хажуудахи хүн» гэһэн Байгалай регионой экологическа асуудалнуудаар уласхоорондын I конференци болоо. Мүнөөдэр бидэ энэ конференци дээрэ абтаһан хандалга толилхомнай.

Монголой Арадай Республикын арадай Агууехэ Хуралай түрүүлэгшэ нүхэр ГОМБОЖАБТА

Бидэ, «Байгалай хажуудахи хүн ба тэрэнэй ажамидарха оршон» гэһэн уласхоорондын конференцидэ хабаадагшад, нангин далайн хуби заяагаар һанаагаа зобоһон дээрэһээ тэдэнние сахин хамгаалха асуудалнуудые шиидхэлгэдэ туһалха гүйлтатайгаар Танда ханданабди. Нуурай болон бүхы Байгалай регионой мүнөөнэй экологическа байдал Буряадай, Монголой, Шэтын болон Эрхүүгэй областьнуудай хүн бүхэнэй, дэлхэйн байгаали хамгаалгын ба научна олонитын һанаагаа зобоогүй байхын аргагүй. Байгалые болон тэрэнэй бассейнние элдэб аюулһаа, бузарлалгаһаа хамгаалха талаар экономическа, социально-политическэ, нииитын, экологическа, соелой-этическэ, хуули еһын болон бусад хэмжээ ябуулганууд шухала хэрэгтэй. Уласхоорондын талаар харилсан ажаллаагүй һаа, эдэ олон шухала асуудалнуудые шиидхэхын аргагүй. Тусхайлбал, Монголой Арадай Республикын болон Буряадай хүсэл оролдолгонуудые нэгэдүүлхэ шухала. МНР-эй дэбисхэр дээгүүр Сэлэнгэ мүрэнэй 50 процент талмайн гарадаг мүрэнэй бассейнние экологическа талаар сэбэр байлгалгаһаа Байгалай хуби заяан дииилэнхи дулдыдаха.

Байгал нуурай бассейнэй байгаалиин нөөсэнүүдые һэргээлгын, байгаалиин баялигые гамтайгаар хэрэглэлгын, тэндэ ажаһуудаг хүнүүдэй байгаалиие сахин хамгаалгын асуудалнуудые тодорхойгоор, ажалтатайгаар шиидхэхын, экологическа талаар һайжаруулхын тула удаадахи хэмжээ ябуулганууд шухала хэрэгтэй:

1. Байгалаар болон Сэлэнгын бассейнээр совет-монгол экологическа хамтын программа зохеохо. Тэндээ байгаали хамгаалха талаар эрдэм-шэнжэлгын, байгаали хамгаалгын, этно-соелой, экономическа, хуули еһото, технологическа, юрэнхы эрдэмэй болон бусад хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхээр, хэр угһаа хойшо хаяа хадхажа һуудаг Монголой болон Буряадай байгаалиин баялигуудые хамгаалан хэрэглэхэ гурим, национальна заншалнуудые һэргээн хүгжөөхөөр хараалха.

Энээнтэй дашарамдуулан, Монголой арадай депутадуудай болон Агуухэ арадай Хуралай депутадуудай, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, РСФСР-эй болон СССР-эй депутадуудай, экологиин талаар мэргэжэлтэдэй, эрдэмтэдэй, экологическа ниитын хүдэлөөнүүдэй түлөөлэгшэдэй (Байгалай жаса, байгаали хамгаалдаг республиканска бүлгэм, ногоонтоной парти) уулзалга үнгэргэхэ гээшэ шухала гэжэ тоолохо.

2. Байгал (Буряадта) ба Хүбсэгэл дээрэ экологическа түбүүдые байгуулха. Тиигэбэл эдэ научно ниитын, байгаали хамгаалгын эмхи зургаанууд мэтээр уласхоорондын ба кооперациин үндэһөөр үргэнөөр хүдэлхэ аргатай болохо.

3. РСФСР-эй, Буряадай болон МНР-эй хоорондо Байгалые ба тэрэнэй бассейнние (Сэлэнгэ мүрэнэй бассейнние) хамгаалха талаар уласхоорондын хэлсээ баталха.

4. Дэлхэйн байгаали хамгаалгын организацинууд болон эмхи зургаанудтай эрдэм техникын, методическа болон мүнгэн һангай талаар холбоо барисаа тогтоолгодо МНР-эй зүгһөө туһаламжа үзүүлхэ: ЮНЕП (ООН-ой байгаали хамгаалха талаар программа), МСОП, МАБ («Биосфера болон хүн» гэһэн программа) байгаали болон ан амитадые хамгаалгын Уласхоорондын жаса болон бусад.

5. Саг үргэлжын гуримшуулагдаһан ба үргэн дэлисэтэй экологическа һуралсал ба хүмүүжүүлгые бэелүүлэн хүгжөөлгэ. Энээнэй үндэһөөр хүн бүхэндэ экологическа этикэ, соел болбосорол, экологическа бодомжо, журам, экологическа талаар харюусалгын мэдэрэл бүрилдүүлхэ.

Байгалые болон Сэлэнгэ мүрэнэй бассейнние сахин хамгаалха талаар примадай эрхэ ба удха шанар, уласхоорондын удха ба экологическа ажал ябуулгын шэглэл олгохыетнай бидэ Танние гүйнабди. Энэмнай регионой байгаалиие экологическа талаар һайжаруулан хамгаалгада шухалын шухала үндэһэн уялгатай эрхэ боложо үгэхэ.

Ц. Сугар, географиин эрдэмэй кандидат (МНР-эй АН-ай географиин болон мерзлотоведениин институт).
Г. Нямжав (МНР-эй байгаали болон оршон тойронние хамгаалдаг министерствын дэргэдэхи гидрометеорологиин НИИ).
Д. Басадорж, МНР-эй ногоонтоной партиин толгойлогшо.
Ц. Дамбиев, Зүүн Сибириин технологическа институдай кафедрые даагша, техническэ эрдэмэй кандидат (Улаан-Үдэ).
И. Урбанаева, «Экомир Байкала» гэһэн НПО-гой эрдэмтэ координатор, философиин эрдэмэй кандидат.
М. Шаргаев, байгаали хамгаалгын Буряадай республиканска бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогшо, биологиин эрдэмэй кандидат, доцент.
А. Хахалов, Байгалай жасын Буряадай отделениин түрүүлэгшэ.
Д. Цыденов, СССР-эй буддистнуудай Түбэй шажангай управлениин түрүүлэгшэ.
А. Титов, Буряадай АССР-эй арадай депутат.
М. Долгоаршинных, Буряадай АССР-эй депутат.
О. Хомутов, Буряадай АССР-эй арадай депутат.
А. Ермолаев, РСФСР-эй арадай депутат.
С. Шапхаев, СССР-эй арадай депутат.
Улаан-Үдэ, 1990 оной сентябрь.

ЭМШЭЛЭГШЭД

Эдээнэй туд бүридэнь тусгаар амяаран материал бэшээшье һаа болохо. Хүн бүхэниинь өөрын тон онсо шэнжэ шанартай. Теэд тэдэ амяаран, туд бүридөө өөрын онсо замаар имэ эмшэлэлгэ хэхэ албанда хүрэжэ ерэһэн юм. Тэдэнэй хүн бүхэниинь өөрынгөө ехэ бэшэшье һаа, тон баян практика тухай хөөрэхэ аргатай. Жэлэй эхээр Улаан-Үдын горгүйсэдкомой байгуулһан заншалта бэшэ медицинын «Наран» гэһэн түбтэ эдэнэр бултадаа хүдэлнэ.

Заншалта бэшэ гэжэ хэлэхэдээ, тэрээнээ тайлбарилха болонобди. Шэнэ юумэ гээшэмнай һайса мартагдашаһан урданай юумэ байхадаашье болохо. Урданай арадай эмшэлэлгын дүй дүршэл угһаа угта дамжуулагдажа, мүлин һайжаруулагдажа ябаһан ха юм. Теэд арадай эмшэлэгшэдэй, мэдэлшэ хүнүүдэй мүрдэлгэ хэгдэһэнэй удаа бидэ ехэхэн сэнтэй юумэеэ гээжэрхеобди. Тэрэ үедэ хэрэглэгдэдэг байһан массаж хэхэ, үбшыень буурулха арга тухай эрдэм мэдэсэ тиихэдэ хуушанай мунхаг һүзэг гэжэ тоологдоод, орхигдожо мартагдаһан байгаа. Тиин мүнөө дахяад тэдэниие һэргээхэ гэһэн хүсэлэл оролдолго гаргагдана.

Теэд имэ хүнүүдтэ хаанаһаа имэ дабтагдашагүй һонин, тон шухаг бэлиг шадабари бии болоо гээшэб. Теэд эндэ хүнэй уг дамжаһан ушар шалтагаан ямар нэгэ үүргэ дүүргээ гээд тэдэнэй зарим нэгэнииинь тоолоно. Жэшээлхэдэ, Баир ба Светлана Чойжинимаевтанай үбгэн эсэгэ лама байһан юм. Тиихэдэ эсэгынь талаһаа хүгшэн эжынь баряаша байһан байна. Дугар Цыбиков, Нина Александровна гэгшэдэй угтань баһа эмшэн-ламанар байһан юм. Тиигээд тэдэнэр өөһэдынгөө арга боломжонуудта заримдаа һэжэг түрэжэшье, заримдаа этигэжэшье байгаад, үбшэнтэдые аргалжа захалһан байна. Эгээн түрүүн тэдэнэй танил нүхэд, түрэлхид пациентнүүдынь болоһон юм. Саашадаа тэдээндэ аргалуулха зон олошороо бэлэй.

Энэ түбэй нээгдэһэнһээ хойшо нэгэшье соносхол, реклама радио болон телевидениидэ үгтөөгүй. Гэхэтэй хамта, элдэб холын газарнуудһаа хүнүүд ерэжэл байха юм. Бүхы республикаһаа үбшэнтэн ерэжэ байхаһаа гадна, Шэтэһээ, Эрхүүһээ, Магаданһаа, Киевһээ, Минскһээ, Красноярскһаа, Якутскһаа, Ленскһээ ба бусадшье газарнуудһаа ерэнэ. Эдэ эмшэлэгшэд тухай хөөрэхэ гэжэ шиидэбэшье, би ехээр һанаагаа зобобоб. Материалай гараһанай һүүлээр хүнүүд тиишэ олоороо ошохо болоно. Түбэй хүдэлмэридэ бүришье орео бэрхэшээлнүүд тохеолдохо. Теэд түбтэ олон хүнүүдые хангаха таарамжатай эрхэ байдал үгы. Түб оройдоол дүрбэн таһалгатай юрын гэр байра эзэлдэг. Байрын коридор соо зон дүүрэн байдаг. Кабинедүүдтэ арай гэжэ хабшуулдажа орохош. Гэхэтэй хамта, үбшэнтэдэйшье, врачнуудайшье амарха таһалганууд хэрэгтэй ха юм. Харин врачнууд мүнөө дээрээ балкон дээрэ гаража амараад ерэнэ. Теэд үбшэнтэд бултадаа һайн болохобди гэжэ найдахадаа, иишэ ерэнэ ха юм даа.

Түбтэ ямар һонин үйлэ хэрэгүүдэй болодог тухай үни удаан хөөрэхөөр. Ямаршье аргада орохоео болиһон хүнүүд эндэ ерээд, эдэгэшэдэг байха юм. Иимэ жэшээнүүд олон.

Медигүүд нэгэ эрэ хүндэ гангренэ гэһэн диагноз табяад, хүлыень тайраха гэжэ дурадхаба. Теэд экстрасенсын хэдэн сеансын һүүлээр хүлынь эдэгжэ эхилһэн байна. Би һүүлээрнь тэрэ хүниие хараа һэм. Тэрэ үшөө тулгууртаяа ябаба. Тиигээд урда тээнь ямар байгаа һэм, мүнөө ямар болооб гэжэ дууһан хөөрэбэ.

Энэ ба бусадшье гайхалтай аргаламжын автор — Шэтын мединститудай студент Цыдып Данчинов мүн. Тэрэ нэгэдэхи курсынгаа шалгалтануудые болзорһоо урид тушаажа, амаралтаяа эндэ үнгэргэхэ гэжэ шиидээ. Теэдшье тэрээндэ амар заяа үзүүлхэгүй һэн ааб даа. Һуралсалай үедэ институдай коридор соо энэ хүбүүе хүнүүд хүлеэжэл байдаг. Тиигээд хүндэ үбшэнтэндэ абаад ябашадаг. Гадна тэрэ Шэтын экстрасенснүүдэй кооперативта хүдэлдэг. Тэрээндэ аргалуулхаяа ерэһэн хүнүүдтэй би уулзаа һэм. Тэдэ элдэб хүндэ үбшэнтэй: унадаг үбшэн, хүүгэдэй һүүдэр үбшэн, эхэһээ түрэхэдөө гэмтэһэн үбшэн, толгойн үбшэн гэхэ мэтэ. Наһатай хүнүүдшье, нарай хүүгэдшье. Үбшэнтэдэй хэниинньшье сеанснуудһаа аша туһа абаагүйб гэжэ хэлээгүй.

Олон тоото врачнуудта орожо, олон тоото шэнжэлэлгэнүүдые гараһанай, олон тоото анализуудые тушааһанай удаа үнеэхил үбшэлһэн зандаа хүнүүд иишэ ерэнэ. Ан үсхэбэрилгын совхозһоо ерэһэн Валентина Ринчиновна Чагдурова хори гаран жэлдэ үбдөөб, нэгэшье үдэр таблеткэ уунгүй байжа шадахаяа болео һэм гэжэ хэлэбэ. Бүхы анализуудые тушаагааб, УЗИ ба бөөрын пункци гараал. Теэд тэдээнэй дүнгөөр бүхы юумэ нормо соогоо гэжэ гараһан байна. Теэд тархияа үбдэһэн, хабдартай, муу унтадаг зандаа байгаа һэм. Апрель һарада Дугар Цыбиковтэ нэгэл сеанс гараад, бэемни хүнгэн болоо һэн. Бүхэли һара соо юуншье үбдөөгүй. Теэд баһа нэгэ бага муудаад, дахяад ерэбэб.

Энэ эхэнэртэ ямар эмшэлэлгэ хэгдэһэн байнаб? Хөөрэхэнь хүнгэн бэшэ. Эхэнэрэй нюурта, толгойдо, нюрганда дүтэ хүрэнгүйгөөр, хүнгэхэнөөр эльбэһэн шэнгеэр аргалаа. Заримдаа эмшэлэгшэ харагдаагүй үбшэниень эльбэжэ абаад, хургануудайнгаа үзүүрнүүд дээр һэжэрэн хаяһан шэнги. Эхэнэр удаахан найгаһан шэнги байба. Тэрэнэй гэдэргээ хэлтыһэн бэе харахада һонин. Унашахоор шэнги аад, ямаршьегүй һууһан зандаа.

Юрэнхыдөө поликлиникэдэл адли түбтэ үргэн профилиин мэргэжэлтэдэй үгы байһан дээрэһээ хүн бүхэн элдэб үбшэнтэй элдэб хүнүүдые үзэдэг. Тиигэбэшье Дугар суухын, унадаг үбшэнгүүдые һайнаар эмшэлдэг.

Үбшэнтэниие үзэхэ хоорондоо забһарлалай гарахадань, бидэ хөөрэлдэбэбди. Дугар үнгэрэгшэ жэлэй намар албанһаа бусаа юм. Тэрэнэй эди шэдитэй, эмшэлхэ шадабаритай байһаниинь элирээ бэлэй. Юуб гэхэдэ, сугтаа алба хэдэг хүбүүдэйнь хурган эдеэрлэбэ. Тиихэдэнь Дугар тэрээндэ туһалхаар һэдэбэ. Харин үглөөдэрынь хүбүүнэй хурганай шарха эдэгэшэһэн байба. Һүүлээрнь хэншьеб үбдэгөө шулгалба. Тэрээндэ баһал туһалба. Дугар тухай хэндэшье хэлэхэгүй гэжэ солдадууд хоорондоо хөөрэлдэбэ. Теэд энээн тухай мэдээсэл дээгүүршье шурган орошоһон байба: старпом тэрээндэ хандаба. Юуб гэхэдэ, бэеэ һорилгын үедэ тэрэ нюрганайнгаа хоер нугарһа гэмтэбэ. Һүүлээрнь тэрэ кораблиин замполидые, контр-адмиралые, эгээл һүүлдэ нютагайнгаа хүбүүе аргалба.

Манай тусхай медицинэ заримдаа үбшэн хүндэ диагноз зүбөөр табижа шададаггүй гэжэ хэлэхыень оло дахин дуулаха баатай болодогбди. Хэрбээ шэхээ үбдөө һаашни, гансал тэрэниинешни эмшэлхэ, харин бодото дээрээ тад ондоо органһоо уламжалан, шэхэн үбдэһэн байдаг.

Түбэй врачнууд диагностика табихадаа элдэб шухаг аргануудые хэрэглэдэг. Хүн бүхэниинь диагноз табиха өөрын онсо аргатай юм. Зүгөөр тэдэ ганса нэгээрээ хүдэлдэггүй. Тэдэ бултадаа һурадаг, бэе бэеынгээ методико шудалдаг. Хэрбээ хэрэгтэй болоо һаань, хамта сугларжа, үбшэнтэниие үзэдэг.

Үшөө нэгэ шухаг хүн түбтэ хүдэлдэг. Тэрэмнай Нина Александровна Вахрушева болоно. Үбшэнтэн ямар үбшөөр үбдэнэб гэжэ тодорхойлхын тула тэрээндэ ямаршье анализууд, аппаратура хэрэггүй байдаг. Тэрэ гансал таанадые харан сасуугаа үбшыетнай тодорхойлон хэлэжэ үгэхэ. Холохоншье үбшэниие элирүүлжэ магад. Жэшээлхэдэ, телефоноор, телевиденеэр үгэ хэлэжэ һууһан хүн ямар үбшэнтэйб гэжэ тодорхойлдог. Үгы гэбэл, фото зураг

гү али бэшэг хараад, баһал үбшые элирүүлдэг. Гайхалтай бэшэ гү? Танилнуудайнгаа бэшэг, фото-зураг абажа ябаһан аад, тэдэнине өөрыгөөшье шалгуулааб. Массажисткаар хүдэлжэ байха үедөө имэ бэлиг шадабаритайб гэжэ тэрэ ойлгоо һэн. Тиихэдэ мэдээжэ эмшэн Джуна тухай тэрэ юушье мэдэхэгүй байгаа. Өөртөө этигэжэ ядаба. Шалгаад үзэхэ гэжэ туршаба. Үйлсэдэ ябаһан хүнүүдтэ ошожо, таанадые шэнжэлээд үзэхэмни гэхэдэм, тэдэ намһаа айжа, тэрьедэдэг һэн. Тиигэһээр байтараа тэрэ хүн ямар үбшөөр үбшэлхэб гэжэ уридшалан хэлэхэ бэлигтэй болобо. Транспорт соо ябатараа нэгэ хүндэ уридшалан үбшыень элирүүлэн хэлэхээр һэдэхэдэнь, тэнэг хүн мэтээр тэрээн тээшэ хараа бэлэй. Һүүлээрнь Шэтын мэдээжэ экстрасенс Виль Ланда гэгшэтэй уулзаба. Виль Ланда тэрэнине өөртөө абажа, сугтаа хүдэлдэг болобо. Түрүүшээр тэрэнэй үбшэнтэндэ диагноз табихадань, һүүлээрнь Ланда өөрөө үзэжэ табидаг һэн. Тэрэ имэ шалгалта дабаха баатай болоо бэлэй. Харин эмшэлхэ арга минии һанал бодолдо өөрөө ерээд байдаг. Заримдаа үбшэн хүнэй хажуудань һуухадань, үбшэниинь буурадаг. Гараараа үбшэн газарыень эльбэдэг, зайһаашье эльбэжэ аргалдаг. Һанамжануудай дэбтэр соо баяр хүргэһэн бэшэлгэнүүд олон. Челябинскһаа Е. М. Синицына игэжэ бэшээ: «Би амисхаалай хүшэр болоһон астма үбшэнтэй ерээб. Хэдэн сеанс абаад, һанаа амараар ябадаг болооб». Ивалгаһаа ерэһэн эхэнэр имэ бэшэг үлөөгөө: «Бараг болоһондоо ехэл баяртай ябахамни».

Энэ дэбтэр соо баяр хүргэһэн имэ бэшэлгэнүүд олон даа. Эмшэлэлгэ хадаа үбшэн хүнэй үбшые буурүүлдаг гээшэ. Түб үбшэнтэнине гүйсэдөөр эмшэлээд, тэрэнэй бүхы органимые һэргээн заһаха зорилго урдаа табина. Түб бүхэли предприятинуудтай хэлсээ баталдаг, коллективтэ диагностическа шэнжэлгэнүүдые үнгэргэдэг, хүдэлмэриин газарнуудта геопатогенно зононуудые тодорхойлон шэнжэлдэг (Газарай, замбуулинайшье хүсэнүүд манда нүлөөлдэг гээшэ, тиимэһээ хүн толгойгоо ямар зүг тээшэ харуулаад унтанаб, энэмнай баһал удхатай байдаг. Жэшээлхэдэ, толгойгоо үбдэһэн хүндэ шэрээгээ ондоо тээшэнь харуулжа табигты гэжэ дурадхахадань, тэрэнэй толгойнь үбдэхэеэ болидог байна. Хойто зүг тээшэ, ядахын сагта зүүн зүг тээшэ хараад унтахые дурадхагдана).

Элдэб үбшэнтэй хүнүүд түбтэ ерэдэг. Зохолдог, унадаг, толгойн хондроз, нюрганай нугарһанай, шуһанай дарасын үбшэнгүүдтэй хүнүүд ерэдэг. Түбэй врачнууд ямаршье үбшэнтэнэй ерэхэдэнь, анхаралтайгаар үзэжэ, эдэгээхэ гэжэ оролдодог. Армениин Роздан нютагһаа гурбатайхан Гаянэ басагые хоердохео асараа. Нютагтаа байхадаа элдэб врачнуудта харуулаа, американ врачнуудшье үзөө юм. Басаган ябадаг болохо гэжэ хэншье найдуулха аргагүй байгаа. Арменидэ болоһон газарай хүдэлһэнэй һүүлээр тэдэнэй ажаһуудаг газарта газарай хүдэлөөшьегүй һаа, басаган саа үбшэндэ дайрагдаа һэн. Сүхэрһэн түрэлхид ямаршьеб журналһаа дасан тухай мэдэжэ абаад, холын харгыда мордоо бэлэй. Дасанда ламанар байхагүйдөө болохо, тиимэһээ заншалта бэшэ медицинын түбтэ хандаад туршагты гэжэ Улаан-Үдын аэропортдо хэншьеб хэлэжэ үгэбэ. Мүнөө тэдэ 15 сеанс абаад байна. Зундаа аргалуулаа юм. Гаянэ болгоомжотойхоноор ябажа эхилээ. Түбтэ басагаханине хамтынгаа хүсөөр эмшэлнэ. Түрэлхидынь басагаяа асаржа, хоердохео ерэхэ аргагүй байгаа. Тиимэһээ тэдэнэй нүхэр Ольга Авакемян басагантайнь ерэбэ. Түбтэ хүдэлхын тула таатай зохид эрхэ байдал олгогдоогүй байһандань тэрэ тон ехээр һанаагаа зобоно. Арменидэ бүхы арга боломжо, эрхэ байдал таанадта олгохо гэжэ найдуулха зууран, тэдэнине тэндэ ошожо хүдэлэгты гэжэ тэрэ уряалха юм.

Серафима ОЧИРОВА,
манай корр.

ПОСТСКРИПТУМ: түбтэ тусхай органуудай туһаламжа шухала хэрэгтэй. Мүнөө түбэй адрес зүбөөр нэрлэхэнь хүшэр байна. Юундэб гэхэдэ, тэрэ һаяын сагта хубилжа магад. Тиимэһээ редакцида түбэй адрес бэдэрэнгүйгөөр, 3-52-33 телефоноор хонходогты гэжэ гуйха байнабди.

ГЭР БАЙРА — ГОЛ ШУХАЛА АСУУДАЛ

ХҮНИИЕ ДОРОМЖЛОЖО БОЛОЛТОЙ ГҮ?

Совет хүниие доромжолходо хүшэр юумэн үгыл даа! Хэһээгдэнгүйгөөр доромжолжо байха арга боломжо хэдышье бии байха. Тэрэниие ээлжээнүүдтэ, нийтын транспорт, магазин, столово, бани соо, өөрышни квартира соо доромжолхол.

Элдэб категори болгожо хубаарилагдаһан «жиирэй» хүнүүд хамтынгаа хүсөөр оролдохын оронда өөһэдтөө адлирхуу хүнүүдые гэмнэдэг.

Квартирын асуудал абаад үзээбди. Булгаковай Воланд тон зүбөөр игэжэ обеорһон байдаг: тэрэ маанадые үндэһөөрнай муудхаажархёо. Хоер мянган жэл болотор бүлэ бүхэн квартира абаха гэжэ найдуулһан ябадалые шог зугаа мэтээр угтаһан байха. Юундэб гэхэдэ, ноед һайднай уридшалан нэгэл юумэндэ найдуулха дуратай байдаг. Энэ һайн заншалта болошонхой. «Коммунизм хадаа Совет засаг болон электрификаци мүн» гэжэ зоригтойгоор хэлэжэ эхилээд, 1980 ондо коммунизм байгуулхабди гэжэ найдуулаа бэлэй.

Жиирэй хүнүүд пенси бэшэ, харин абаһаар гэр абаха хүсэлтэй байнгүй яахаб. Гэр байра хубаарилдаг бюрократ тэрэнэй хоморой шухаг байхада баярладаг. Энээгээр тэрэ хоолойгоо тэжээдэг, ноед һайдтай танилсажа, үргэн арга боломжотой болодог.

Гэхэ зуура, түрүүшын ээлжээндэ байгшадшье, нүгөөдүүлыньшье нэгэдэжэ, гэр байрын асуудал түргэн шиидхэжэ шаданагүй. Түрүүшын ээлжээндэ байгшад бюрократа үлүү үгэ хэлэхэеэ айдаг. Үлүү үгэ хэлээ һаамни, тэрэ квартира үгөөгүй байхадаа болохо гэжэ һанадаг.

Капиталис оронуудта үйлсэдэ хаягдаһан хүнүүд тухай репортажнууд хэдэн жэлэй урда тээ совет газетэнүүдтэ ходо ходо гарадаг бэлэй. Совет хүн энээниие уншаад, игэжэ һанадаг байба: «Бидэнэй үгытэй ядуу һуугаашье һаамнай, маанадые үйлсэдэ гарагты гэжэ намнанагүйл». Һаяхан болотор би баһа игэжэ һанадаг һэм. Тиихэдээ ехээр эндүүрдэг байгаалби («Үйлсэдэ гаргагдашоо» гэһэн репортаж «БЗ»-гэй 1990 оной сентябриин 1-нэй номерто харагты).

Газетын энэ номерой типографиин шэрын хатажа үрдеэгүй байтар, квартираһаа намнуулһан А. П. Скоблов редакцида ерэбэ.

Совед үүдэй талмай дээрэ хооһоор байхаар соносхоһон тэрэнэй һэдэлгэнь уйдхартайгаар түгэсөө: «Правда Бурятии» газетэдэ «Хооһоор байгшын портрет» гэһэн тэмдэглэл гараа һэн. Аппаратчик албанайнгаа байдал хэрэглэжэ, «Бурятлесстрой» трестын гүйсэдөөр баригдаагүй гэртэ квартира эзэлээ гэжэ тэндэ геройе гэмнээ юм.

Арадай депутадуудай Сотниковой поселково Соведэй А. П. Скобловто үгэһэн ордерые Ивалгын арадай сүүд (гэр Сотниково поселогто оршонхой) буруу гэһэн шиидхэбэри абаа.

Хүулиин үндэһөөр хаража үзэхэдэ, сүүдэй шиидхэбэриин зүб байһанда һэжэглэлтэгүй. Гэр байрын асуудалнуудта элдэб хуулита актнууд, тайлбарилтанууд, инструкцинууд болон бусад заабаринууд ехэл олон байдаг. Тиимэһээ сүүд эдэ бүгэдэнһөө үндэһэлэн ямаршье шиидхэбэри абаха аргатай байдаг.

Зоргоороо аашалһан аппаратчик Скоблов юһэн (!) жэлэй туршада квартирын ээлжээндэ зогсоно гэжэ хэлээбди. Скоблов трестын бариһан гэр юрэл эзэлээ бэшэ, харин тэрэниие барилгада өөрөө (мүн тэрэнэй түрэлхид) хабаадалсаа юм. Энэ гэртэ шамда квартира үгтэхэ гэжэ найдуулһаншье байна.

Энэ гэртэ квартира абахын тула барилгада хабаадалсахые зүбшөөгыт гэһэн гуйлтатай Скобловой мэдүүлгэ бии. Тэрэнэй резолюци уншаябди: «Профсоюзай комитет буруушаанагүй, юундэб гэхэдэ, тэрэ 1980 онһоо квартира абахын тула ээлжээндэ байна». «Ажаһуудалай таһаг. Дахяад хөөрэлдэхыетнай гуйнаб».

Скоблов квартираһаа намнуулһанайнгаа һүүлээр Сотниковой хүдөөгэй Соведэй гүйсэдкомһоо удаадахи харюу абаа: «...85-дахи гэртэ зүбөөр квартира абаат, 1989 оной августын 17-до үгтэһэн 436-дахи номертой ордерые гүйсэдком зүб гэжэ тоолоно. «Забайкаллес» ТПО-гой профкомой ба захиргаанай хамтын заседаниин шиидхэбэри бии юм. Та ба Танай бүлэ гэр барилгада сэхэ хабаадалсаат.

Ивалгын арадай сүүдэй шиидхэбэриие гүйсэдөөр буруушанаб.

Гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Р. С. Болдано».

Республикын Верховно сүүдэй ямар шиидхэбэри абаха байһыень уридшалан хэлэхэ аргамнигүй. Буряадай АССР-эй юстициин министерствын хүдэлмэрилэгшэ эхэнэртэй телефоноор хөөрэлдэһэнөө бэшээгүй байха аргагүйб:

Лятифовтанай бүлые гэрһээнь намнажа гаргаһан тухай танай репортаж уншаад, буруушеажа бэшэхэ дурамнай хүрөө...

— Хэрбээ минии ямар нэгэ баримтануудые буруугаар бэшэһэн байгаа һаамни, заһажа бэшыт. Хаана буруугаар бэшэһыемни нэрлэхэ аргатай гүт?

— Үгы. Манай судьянар аягүй байдалда ороно гэжэ та ойлгоно еһотойт.

— Үнэхөөрөөшье тэдэ аягүй байдалда ороно.

— Тэдэ шиидхэбэри гаргаха зуураа, хуули еһонуудта түшэглэдэг гээшэ. Имэ хуули еһонуудтай байхадаа, юу хэлтэйбибди?

— Хуулиһаа гадна судьянар өөһэдын толгойтой зонха юм.

Үнэхөөрөөшье судьянар ямаршье хүндэл адли сэдьхэлтэй, һэшхэлтэй байха зэргэтэй гэжэ нэмэнэб. Имагтал тиимэһээ хүнүүдые компьютер бэшэ, харин хүнүүд сүүдлэдэг...

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

Манда толилһоной һүүлээр

Үнэн зүбые бэдэрэлгын зүргөөр

Байгша оной хабар иимэ гаршагтай материал манай газетэдэ толилогдоһон байгаа. Тэрээн дотор Зүүн-Сибириин технологическа институтда уһжагайрһан арсалдаан тухай (институдай захиргаан болон политэкономиин кафедрын доцент В. Г. Шойдокова хоёрой хоорондо) хөөрэгдөө һэн. Институдай проректор В. В. Затеевэй гар табиһан харюу түргэн ерээ һэн. Гэхэ зуура, корреспондентын — статьягай авторай удаан үбшэлһэнһөө уламжалан, мүнөө һаял тэрээндэ дахяад тэхэрихэмнай. Харюуе гүйсэдөөр толилхо аргагүй байһан дээрэһээ (харюу статьягай хэмжээнһээ хэдэн дахин ехэ), оройдоол гол удхыень үгэхэмнай.

...Статьягай гол удхань үндэһэгүй баримтануудаар яһалашье баян. Энээн дээрэһээ харахада, институдай хүтэлбэрилэгшэд үнэн зүбые бэдэрэгшэдтэ дурагүй гэжэ ойлгохоор. Иимэрхүү хүнүүдые гэмнэжэ, алишье талаһаань муудхааха гэжэ оролдодог байһаниинь элирнэ. Материалай бодото удхые һайнаар мэдэхэгүй уншагша авторайл һанамжые дэмжэхэһээ бэшэ юу хэхэб даа».

Энээн тушаа хэдэн жэшээ харуулхамни.

Нүхэр В. И. Леонов өөрынгөө статья соо (хоёрдохи «уянгата сухарилта» оруулалсан) Советскэ районой арадай суудтэ В. Г. Шойдоковагай хэрэгые хаража үзэлгэтэй холбоотой хэрэгтэ гол анхаралаа хандуулаа. Тиихэдээ тэрэ хуули хэлбэришэгүйгөөр сахихын түлөө оролдохо хэрэгтэй гэжэ бэшэнэ. Бишье энээнэй түлөө байдагби. Гэхэ зуура, энэ ушарта автор шалтагаан болон хойшолон хоёрые худхана гээшэ ха. РСФСР-эй ГПК-гай 129-дэхи, РСФСР-эй КЗоТ-ой 220-дохи статьянуудай, «Ажалай арсалдаануудые хаража үзэлгын гурим тухай дүримүүдэй» 38-дахи пунктын эрилтэнүүдтэ эсэргүүсэн, ажал хүдэлмэридэнь һөөргэнь абаха тухай В. Г. Шойдоковагай хэрэгые хаража үзэхэдөө, сууд өөрөө эгээл эхинһээ хуулиие хазагайруулһан болоно. Энээн дээрэһээ уламжалан, суудэй шиидхэбэри хуулита хүсэгүй болоно бшуу. Тиимэһээ энэ ушарта автор РСФСР-эй ГПК-гай 210-дахи, РСФСР-эй УК-гай 138-дахи статьянуудые үндэһэн болгоходоо буруу ябадал гаргаа. Эндэ суудые (гү, али тодорхой судьяе) гэмнэхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, тэрэ түрүүлэн хуули эбдээ. Хуули ёһото гүрэндэ иимэрхүү ябадал гараха ёһогүй.

Нүхэр В. И. Леонов республикын Верховно сууд районно суудэй шиидхэбэриие болюулаа гэжэ дурдаад абана. Тиихэдээ институдай захиргаан тушаа тодорхой шиидхэбэри гаргахын тула үндэһэ баримта олдоогүй гэжэ би нэмэхэ байнаб. Тэрэ хуули эбдэһэнэйнь түлөө районой судьяешье хэһээгээгүй.

Мүнөө авторай үндэһэ баримтын хэмжээн тухай хэдэн үгэ хэлэебди.

Материал сооһоо абажа, хэдэн жэшээ харуулая: «Бидэ студентнүүдтэ тэхэрихэл байхабди», «Студентнүүдһээ гомдолнууд саг үргэлжэ орожо үргэлжэлһөөр...», «Зүгөөр... (таанад таагаа бэшэ гүт?) студентнүүдһээ гомдолнууд орожо эхилээ». Автор студентнүүдэй тусгаар бэшэгээр хандаһан хоёр хандалгада һэжэглэнэ (түрүүшынхинь 1988 оной хабар 516-дахи потогой 29 студент гар табяа, хоёрдохидонь 1989 оной намар 518-дахи потогой 14 студент гар табяа) гээшэ гү? Эдэ хандалганууд эмхидхэгдээ гэжэ хэлэхэ хүсэлтэй гү? Эндэ тэрэ ямар баримтанууд дээрэһээ үндэһэлнэб? 518-дахи потогой студентнүүдтэй авторай хөөрэлдөөн үндэһэн болохо аргагүй, юундэб гэхэдэ, 14 студентнүүд бэшэгтэ гар табяа гэжэ баталагданхай ха юм. Энэмнай арсалтагүй баримта болоно. Гэхэ зуура, бэшэгтэ диилэнхи бэшэ, харин оройдоол 14 студентнүүдэй гар табиһан баримта нүхэр В. И. Леоновой һанаае зобооно. Энээнһээ уламжалан тэрээндэ иимэ асуудалнууд зүбөөр табигдаха байна: «Хэды хүнэй гар табилга хэрэгтэйб? Энэ хаана, ямар хуули соо заагданхайб?» Авторай һанамжын ёһоор, хэрбээ хэдэн мянган гэшүүдтэй коллективһээ предприяти дээрэ боложо байһан дутуу дунданууд, эмхи гуримгүй байдалнууд тухай ори ганса хүнэй гар табиһан бэшэг редакцида ерэбэ гээшэ. Тиихэдээ үсөөн хүн гар табяа гэжэ шалтаг бараад, тэрээндэ анхаралаа хандуулаагүй байха болоно бшуу.

Автор «диилэнхиин» урда һүгэдэжэ зуураа, саашадаа элдэб зүйлнүүдые хэрэглэхыень баадхана.

Жэшээ харуулхамни: «Комисси байгуулагдаа. В. Г. Шойдокова тэрэнэй зүб мүрөөр хэрэг байдалые хаража үзэхэ байһанда һэжэглэнэ. Юундэб гэхэдэ, тэрэнэй олонхи гэшүүд хоёр можо болодог». Иигэжэ ректорэй захиралтаар минии ударидаһан табан хүнһөө байгуулагдаһан һүүлшын комисси тушаа хэлэнэб. (Нүхэр В. И. Леонов баһал) болон В. Г. Шойдокова комиссиин хоёр гэшүүдые буруушааһаа гэжэ олондо мэдээжэ. Эдэмнай өөрын кафедрын багшанар болоно. Гэхэ зуура, табанһаа хоёр хүн «диилэнхи» болохогүй бшуу. Тиимэһээл автор энээн тушаа «хоёр можо болоно» гэжэ хэлэхэһээ бэшэ юумэ олоогүй ха. Тиигэжэ иимэ мэдэгүйхэн ябадал гаргаха зуураа, тэрэ эдэ хүнүүднай ямар журамтанууд, бодото байдалые зүбөөр хэрэглэхэ байгаа гээшэ гү гэжэ һэжэг түрэнэ. Энэ байдалда хүн бүхэниинь иигэжэ асууха дүүрэн эрхэтэй: «Нүхэр В. И. Леонов ямар баримтанудай үндэһөөр хэн тушаа хэлээ гээшэб?». Теэд хэрэгэй энэ тала авторай һанаае зобооногүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ «диилэнхи» хүнүүдтэй болонхой, энээн тухай гүйсэдөөр мэдүүлхэдэ болохо.

Энэ болон тэрээндэл адли иимэрхүү комиссинууд тухай хэдэн үгэ хэлэхэмни. Байгша ондо эмхидхэгдэһэн комисси түрүүшынхишье, һүүлшынхишье бэшэ байха. «Хуулитаар» тэдэниие бүр дүүлгын гурим тухай хаража үзэебди.

1989 оной июниин 1-нэй 462-дохи номерой захиралтын ёһоор, СССР-эй Госкомтруд болон ВЦСПС-эй зүбшөөһэнэй ёһоор СССР-эй Гүрэнэй эрдэм һуралсалай хубилалтануудые оруулһые хараада абалсан, 1987 оной июниин 10-най СССР-эй Минвузай 500-дахи номерой захиралтаар баталагдаһан «Дээдэ һуралсалай заведенинүүдтэ профессорско-преподавательска бүридэлэй тушаалнуудые эзэлхэ ба аттестациин гурим тухай дүримүүд» соо иигэжэ хэлэгдэнхэй: «Педагогическа хүдэлмэрилэгшэдэй эзэлжэ байһан тушаалдаа таараха байһан тухай асуудал вузай (факультедэй) эрдэмтэдэй соведэй шиидхэхын тула вузай ректортэ эрхэ олгогдодог... Энэ асуудал шиидхэхын тула ректорэй баталһан комисси тэрэнэй хүдэлмэриие шалгаха зэргэтэй». Энээн дээрэһээ харахада, министерствын байгуулһан вузууд хоорондын комисси тухай (нүхэр В. И. Леонов энээн тухай хэлэнэ) нэгэшье үгэ хэлэгдэнэгүй бшуу. Авторай ондоо хүнүүдэй хабаадалсаһанай ёһоор «бэеэ даанги» комисси байгуулха эрмэлзэлтэйень ойлгохонь хүшэр бэшэ. Теэд иимэ комисси эмхидхэгдэһэн байгаа бшуу. КПСС-эй гэшүүн В. Г. Шойдоковагай бэшэгээр партиин обком иимэ комисси байгуулаа юм. Нүхэр В. И. Леонов энээн тухай мэдэхэ. Сэхыень хэлэхэдэ, энэ комиссиин гаргаһан тобшолол В. Г. Шойдоковада туһалхагүй байгаа. Тиимэһээ автор «комисси хүдэлнэ» гэжэ халирхайгаар дурдаад үнгэржэ болоо ха. Тиимэһээл авторай иимэ уряануудта балай ехээр анхарһанай хэрэггүй гээшэ ха: «Хуулиин ёһоор сэхээр, зүбөөр сэгнэлтэ табигдаһай гэжэ би үнэн зүрхэнһөө һананаб». Тэрэ комиссиин гэшүүдтэ ямаршье үндэһэ баримтагүйгөөр, гэршэгүйгөөр найдаха ёһогүй гэжэ би хэлээ һэм.

818-дахи потогой студентнүүдэй авторай хэһэн хөөрэлдөөндэ бусахадаа, багшые һэлгэхэ тухай студентнүүдэй гүйлтые тэрэ юундэшьеб өөдэгүй юумэ гэжэ тоолоо. Теэд энэ ушарые тоонгүй орхихоор бэшэ. Багшанарай ямаршье коллективтэ иимэ ушарай шалтагаануудые һайса хараха үзэхэ, шэнжэлхэ шухала бшуу.

Иимэ материал толилходоо, үндэһэ һуурига үгы баримтануудые хараада абахаар бэшэ гэжэ һанагдана. Жэшээлхэдэ, «би иимэрхүүгээр һананаб», «өөрөө ойлгоно бэзэб», «студентнүүдэй нэгэн...», «...хэн нэгэн» гэхэ мэтэ. Тиихэдээ автор институдай хүтэлбэрилэгшэдэй зүгһөө бүлэг нюурнуудай ба В. Г. Шойдоковагай хоорондо «нэгэ арсалдаан» гараа гэжэ тэмдэглэнэ. Энэ ушарта автор арсалдаанай ушар шалтагааниие хүсэд тайлбарилангүй үлэшэнэ. Тиихэдэнь уншагша саашадань юунэй болоһые ойлгохын тула өөрөө нэмэлтэ баримтануудые бэдэрхэ гү, али һанаанһаа абаха баатай болоно.

Иигэжэ дээрэ дурдагдаһан ушарта нүхэр В. И. Леоновой бэшэһэн темынь али бүхы талаһаа хаража үзэгдэһэн, үгыдэ һэжэглэхээр болонобди. Автор бэшэжэ байһан ушараа хүсэд һайн шэнжэлжэ үзөөгүй дээрэһээ, тэрээн тухайгаа тодо ойлгосотойгоор бэшэжэ шадаагүй. Статья бүхы дээрээ һайн бэшэ байхаһаа гадна хэрэгтэй баримтанудшье хэрэглэгдээгүй. Тиимэһээ, минии һанахада, хуулита гүрэндэ хүнэй эрхэнүүд сахигдаха ёһотой гэһэн эрилтэдэ тааранагүй.

Хүндэлэн үлэгшэ В. В. ЗАТЕЕВ,
ВСТИ-гэй проректор».

Хүндэтэ уншагшад, таанад, үнэн зүбые бэдэрэгшын зүргэ дээрэ гэһэн статьягай юумын удха шанар хүсэд гаргаагүй, нэгэл талаһаань харуулһые мэдэжэ абабат. Энэмнай журналистые ехээр гэмнэһэн жэшээ болоно. Теэд би иимэ тобшололые зүб гэжэ тоолоогүйшье һаа, өөрынгөө «нэрэ хүндые» хамгаалхын түлөө эндэ дахяад газетэ хэрэглэхые һананагүйб. Харин статьяда оруулагдаагүй хэдэн зүйлнүүдые эндэ нэмэхэ хүсэлтэйб. Энээниие уншаһанай удаа хэнэй ямар эрилтэтэй, ямар зэмэтэй байһыень уншагшад өөһэдөө уншаад шиидхэнэ бэзэ.

Уншагшадай толгойе эрьюулхэгүйн тула В. В. Затеевэй бэшэг сооохи баримтанудта үндэһэлэе.

В. Г. Шойдоковагай хэрэгэй суудтэ харагдажа үзэгдэһэндэ хабаатай түрүүшын ушар. Институдай администраци Советскэ районой арадай суудэй шиидхэбэри дүүргээгүй (дүүргээгүйнь тон зүб байһан байна) гээд бэшэг сооһоо элирнэ. Юундэб гэхэдэ, сууд өөрөө эгээн түрүүн хуули эбдэһэн байна. Тиигээд В. В. Затеевэй хэһэн «нээлтэ» тэрэнэй һэшхэлдэ үлүүжэн: «Суудэй өөрөө «хуули бусадаар» (В. В. Затеевэй һанамжын ёһоор, хуулиин эбдэгдэһэн, үгые суудлүүлжэ байһан хүншье тодоруулха эрхэтэй юм ха) шиидхэдэг һэн тула тэрэнэй шиидхэбэришье хуулита хүсэндөө байхагүй болоно». Теэд «Хуулиин эгээл түрүүнһээ суудэй зүгһөө эбдэгдэһые» зүб гү гэжэ хараад үзэе. Үнэхөөрөөшье дурдагдаһан тоодо ородог тушаалнуудые эзэлжэ байһан СССР-эй зарим эрхэтэд тэдэниие «ажалдаа тааранагүй» гэжэ тоолоод, ажалһаа гаргахадань, тэдэ суудтэ хандаха арга боломжогүй байдаг. Үнэхөөрөө ректорэй наян найман оной майн 31-нэй № 2376-к захиралтын ёһоор, В. Г. Шойдокова эзэлһэн тушаалдаа тааранагүй гэжэ тоологдоод, ажалһаа гаргагдаһан байна. Гэхэтэй хамта, тэрэ үнеэхи, май һарын захиралтые болюулһан үшөө нэгэ захиралта баһа наян найман оной августын 15-да (№ 141-ок) гаргагдаһан байгаа. Тиигэжэ тэрэнэй ёһоор В. Г. Шойдокова «өөрынгөө хүсэлэй ёһоор» гараба гэжэ тоолоод, ажалһаань гаргаһан байна. Тиигэжэ районно сууд энэ һүүлшын ушарые хаража үзэһэн байна. Тиихэдээ эгээл түрүүлэн суудэй шиидхэбэри эбдэгдэһэн байна ха юм. Теэд суудтэ хандахынгаа урда тээ В. Г. Шойдокова өөрынгөө ведомстводо (РСФСР-эй Минвуз) хандаһан байна. Тиихэдэнь Ниитын эрдэмэй заалгын главна управлениин начальнигай үялга дүүргэгшэ Г. К. Овчинниковай гар табилгатай иимэ харюу абтаһан байгаа: «Ажал дээрээ һөөргөө абтаха тухай мэдүүлгэтэйгээр Та арадай суудтэ хандаха эрхэтэйт гэжэ элирхэйлнэбди».

Районно суудэй шиидхэбэриие республикын Верховно суудэй болюулһые хаража үзэхэдэ, нэгэ бүришье һонин зүйл гаража ерэнэ. Тэндэ иигэжэ бэшээтэй: «Суудэй заседаниин үедэ иигэжэ тодороо гэбэл, наян найман оной майн 31-нэй № 2376-к захиралтые болюулһанайшье удаа институдай администраци бодото дээрээ Шойдоковае һөөргөө ажалда абахаар һэдэлгэ гаргаагүй». Ондоогоор хэлэхэдэ, № 141-ок гэһэн захиралта үгы байһан болоно. Верховно суудтэ районно суудэй шиидхэбэри болюулһан коллегиин гэшүүдтэй үни удаан хөөрэлдэбэшье, дээрэ дурдагдаһан ушарай бодото үндэһэн шалтагааниие ойлгожо ядааб. Студентнүүдэй гомдолдо хабаатай хоёрдохи ушарынь хараад үзэе. В. В. Затеев студентнүүдэй гомдожо бэшэһэн бэшэгүүдтэ этигэнэгүйб гэнэ. Студентнүүд ямар нэгэн эмхи боложо нэгэдэнхэй гэһэншье байна. Харин намда һүүлшын гомдолдо гараа табиһан 518-дахи потогой студентнүүдэй бэшэг бии. Тэдээнтэй хөөрэлдэһэн хөөрэлдөөнэйшье бүүлгабари миндаһан дээрэ бэшээтэй. Шойдоковае хараханаа бүри урда тээ кафедрын багша Г. И. Новолоцкаягай тэрээн тухай хэлэһые дуулаһан байгаа. Хүндэзан абаритай, студентнүүдтэй суудлэлсэдэг гэхэ мэтээр хэлэгдэһэн байна. Тиихэдэнь студентнүүд урдахи багшадаа бусаха хүсэлтэй байһанаа мэдүүлээ. Тиихэдэнь кафедрада гансал хүсэлтнай үшөөл бага, шалтагаанудтнай ехэ бэшэ гэжэ ойлгуулаа. Энээнэй һүүлээр иимэ гомдол бии болоһон байна. Тэрэниие «потогой эрхим толгойнор зохеогоо» гэжэ студентнүүд өөһэдөө хэлээ һэн. Гэбэшье урданайнгаа багшада бусаха дуратайбди гэжэ студентнүүд үшөө дахин мэдүүлээ. Харин тэдэнэй гомдолоор Шойдоковагай ажалдаа тааран, үгыень шалгахын тула байгуулагдаһан комисси тэдэнэртэ хүлеэгдээгүй ушар болобо.

Гурбадахи ушарынь комиссинуудта хабаатай. В. В. Затеев иигэжэ бэшэнэ: «В. Г. Шойдокова комиссиин хоёр гэшүүдтэй зүбшөөгүй гэжэ олондо (тэрэ тоодо В. И. Леоновто) мэдээжэ...» (Эндэ һүүлшын комисси хараада абтанхай). Теэд В. В. Затеев хэндэ этигэнэгүйбта, юундэ этигэнэгүйбта гэжэ өөрөө В. Г. Шойдоковаһаа һураад лэ дүүргэхэ һааб даа. Тиигээ һаань, иимэрхүү һанамжатай хүнүүд олонхинь гэжэ элирхэ һэн.

Саашадаа «Дүрим...» соо «вузууд хоорондохи комиссинууд тухай нэгэшье үгэ» хэлэгдэнэгүй. Теэд Затеев намтай хөөрэлдэхэдөө, иимэл комисси энэ ута уһжагай арсалдаанда эсэс табиха һэн гээд намтай зүбшөөбэ. Гансал багшанарай тэрэнэй бүридэлдэ орохо дурагүй дээрэһээ комисси байгуулжа шаданагүйбди гэжэ Затеев мэдэрбэ. Тэрээнһээ хойшо юун хубилаа хаб?

Харин мүнөө КПСС-эй ОК-гай зүгһөө «дулдыдаагүй» комисси тухай. Тэрэ «комисси» нэгэл хүнһөө бүридэһэн байгаа, тиихэдээ тэрэ В. Г. Шойдоковагай ажалдаа тааранан, үгые шалгаагүй, харин тэрэнэй гомдол хаража үзөө гэжэ нүхэр Затеев намһаа дутуугүйгөөр мэдэнэ. Статья соогоо би гомдолнууд тухай нэгэшье үгэ бэшээгүй һэм.

Эгээл һүүлшын ушар. В. Г. Шойдоковае хэдэн дахин ажалһаань гаргаха ба һөөргэнь ажалдань бусааха ушарнууд юу харуулнаб гэхэдэ, багшын олон жэлэй турша докторско диссертаци бэшэжэ байһые элирхэйлнэ. Теэд диссертаци толилһоной һүүлээр хамгаалагдадаг ха юм. Хэблэл диссертаци толилжо шадаха, толилхоор бэлэншье. Теэд энээнэй түлөө В. Г. Шойдокова институдта хүдэлжэ байха ёһотой. Тиигээгүй һаа, тэрэнэй ажал хүдэлмэри оройдоо тоологдохогүй.

Статьягай түгэсхэлдэ бэшэгдэһэн үгэнүүдээр энэ ажаглалтаяа дүүргэхэ хүсэлтэйб. В. Г. Шойдоковагай ажалдаа тааран, үгые би сэгнэжэ шадахагүйб, сэгнэхэ хүсэлшьегүйб. Харин энэ сэгнэлтэ үнэн зүбөөр, хуулиин ёһоор үнгэргэгдэһэй гэжэ һананаб.

В. ЛЕОНОВ,
манай корр.

Генеалогиин музей

Байгалай жасын Буряадай отделени Буряадай генеалогиин болон соелой баялигай музей байгуулхын тула мүнгэнэй талаар туһаламжа хүргэхэ гүйлтатайгаар республикын бүхы эрхэтэдтэ, предприятинуудта, хүдөө ажахын подразделениинүүдтэ хандана. Манай ороной арадууд, тэрэ тоодо буряад арад олон жэлэй туршада һэшхэлгүйгөөр мэхэлүүлдэг байһан юм. Олон зуун жэлдэ уг гарбалнуудаймнай, элинсэг хулинсагуудаймнай хадагалжа, дамжуулан абажа ябаһан бүхы баялигуудые мартажа һургаа. Мүнөө арадуудай соелой баялигуудые һэргээхэ арга боломжо бии болонхой. Тиимэһээ Алайрта музей нээхээр хараалагдана. Энэ хүдэлөөндэ энэ музей түрүүшын хараасгай болохо. Олон зуун жэлдэ суглуулан абажа ябаһан арадайнгаа баялигай бусалтагүйгөөр үгы хэгдэхэгүйн тула элдэб материалнуудые олон жэлдэ суглуулдаг, тэрэниие болбосоруулан бүйлүүлдаг хүнүүд байһан юм. Энэ музей нээхын тула гэр шухала хэрэгтэй болонхой. Гэрэй олдобол, тэрэниие шэмэглэн гоёохо хэрэгтэй бшуу.

Манай счет: Улаан-Үдэ хото, ЖСБ-гэй 001700005 ОПЕРУ, «Музей» гэһэн тэмдэгтэйгээр эльгээхэ.

Александр ПОНОМАРЕВ.

ОРОЛДОЛГОҺООМНАЙ ДУЛДЫДАХА

Дэлгүүрэй экономикодо орохын урдахана манай урда табигдаад байһан асуудалнуудай таарамжатайень шэлэжэ, эршэмтэйгээр бэелүүлжэ эхилхые ажабайгаар бэелүүлжэ эхилхые ажабайдалнай баадхана. Гол хоер асуудалай алиниинь шэлэхэб? Нэгэ хүндэ даншье һаа багаар үгтэнэдаа гэжэ шомшороод, хооһон тагуудые сахиха гүбди, али дутаад байһан продукци, эд бараа үйлэдбэрилхээ хамсыгаа шуужа орохо гүбди?

Хүн бүхэн лэ хоердохиинь шэлэе гэхэ бээ. Гэбэшье һүүлэй үедэ үйлэдбэридэ ехээр анхарангүйгөөр урдань нөөсэлэгдэһэниие хубаарилгада һаналаа табяа гээшэбди. Энээндэ парламентһаа эхилээд, ажалша коллективүүд хүрэтэр үлүүсэ анхараа.

Социальна талаар үнэн зүбые сахилга гээшэ хубилган шэнэдхэлгын зайлашагүй хубинь ааб даа. Энээниие һэргээнгүйгөөр саашадаа хүгжэхэ тухай хэлэһэнэйшье үлүү юм бээ. Тиигэбэшье бидэнэй хубаарилжа байха юумэмнай һалаха туйлдаа хүрэнхэй гээд ойлгохо байгаабди. Тиимэшье элбэг бэшэ нөөсэнүүдые, эд бараае, продуктнуудые хэдышье хубаарилжа болохол юм бээ, теэд хамтын ажахыда бии болоод байһан нүхэ һүбые бүтүүлхэнь тон хүшэр. Тиимэһээ нэмэлтэ финансова ба материальна туһаламжа үзүүлхэ эрилтэ табижа байхань хайшаа юм? Үйлэдбэриин хэмжээнэй бага боложол байхада, нөөсэнүүд хаанаһаа бии болохо юм?

Нефть болон шулуу нүүрһэ абалгын хэмжээн доошолно, «машина бүтээлгын табан жэлдэ» тиимэ гэхээр дүн туйлагдабагүй, ургаса хурьялгын ээлжээтэ «тэмсэлнайшье» эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэгжүүлхэ талаар нэмэлтэ балай үгөөдхинэгүй. Энээниие бидэ харанагүйбди. Дэлгүүрэй экономикын ээд ямар нэгэн шиидхэбэри абана бээ, тиин байдал һайжарха бээ гээд хүлеэнэбди.

Иимэшүү һанаа бодолые олонхи хүнүүд баримтална. Предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэйшье иимэшүү удхатайгаар хэлэһыень олон дахин шагнаа һэм. Минии үниинэй танил Москвагай заводуудай нэгэндэ хүдэлдэг үниинэй хүдэлмэришэнэй хэлэһэн үгэнүүд һанаанһаамни гарадаггүй. Тэрэ иигэжэ хэлээ бэлэй: «Дэлгүүрэй экономикодо орохо тухай парламентда болоһон үгэ буляалдаае һүниин тэн болотор харанаб. Теэд хойто үглөөгүүрнь хүдэлхэ шадалшье тиимэшэг байдаг даа. Минии сугтаа хүдэлдэг нүхэдниишье иимэрхүү байдалтай, гадна шагнаһан тухайгаа үгэ андалдажа, хахад халаанайнгаа саг барана бэшэ гүбди даа.

Иимэшүү байдал хаа хаанагүй ушарна. Үгэ буляалдаанда, митингнүүдтэ хэдэн миллион хүн хабаадана ха юм. Заримашуулнай хүдэлхэшье хаһаяа олохоео болинхой гээшэ. Хаана холын юумэн тухай шашалдаад, ургаса хуряаха, түлишэ малтаха, хубсаһа оехо — мүнөөдэрэйнгөө уялгые мартана ха юмбибди.

Харин эдэ үдэрнүүдтэ хүдэлмэришэд хүртэнэгүй, юугээшье хэхэеэ мэдэнэгүйбди гээд ажалын хүтэлбэрилэгшэдэй хэлэхые оло дахин дуулаһан лэ байхаг. Тиин гэһээ дэлгүүрэй экономико нэбтэрүүлхэдэ, 20—40 миллион хүн ажалгүй үлэхэ юм гэжэ байжа экономистнуудnай тоолоно. Энэ хадаа минии һанахада, олоной зоригые мохооно ха. Үйлэдбэриин доройтожо байһанай шалтаа ашкай нэгэниинь энэ бэшэ гү?

Экономикые эршэмгүйгөөр хүгжөөлгын, хүдэлмэриин хүсэнүүдэй үнэ сэнгэй бага байха үедэ хүдэлмэришэд дуталдадаг һааб даа. Харин дэлгүүрэй экономикын үедэ иимэ байдал эрид хубилха зэргэтэй.

Ажалда ороходонь зондо туһалжа байха, хаана хүдэлмэришэд хэрэгтэйб гэжэ тодорхойлхо, кадрнуудые һурган бэлдэхэ, ажалгүй болоошодто тэдхэмжэ үзүүлхэ гүрэнэй тусхай албан бии болгогдохо гэжэ хүлеэгдэнэ.

Мүнөө үедэ орон доторнай гурбан миллион хүдэлмэрилэгшэд дутана, хоердохи, гурбадахи халаанда хүдэлхэ 7—8 миллион хүн хэрэгтэй. Харин худалдаа наймаанай, зоной ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгын эмхинүүдтэ 3—4 миллион хүдэлмэрилэгшэд хэрэгтэй юм. Тиимэһээ зон ажалгүй болохонь гэжэ тоолохонь үшөөл эртэшэг. Хүн бүхэниие өөрынгөө хүдэлмэриин газар дээрэ ашаг үрэтэйгөөр ажаллуулха гээшэ мүнөөдэрэй шухала зорилго болоно бшуу. Тиигээл һаа, үйлэдбэриингөө хэмжээе дээшэлүүлжэ шадаха байна ха юмбибди. Хаа хаанагүй ажалай журам һуладаа гэжэ хүн бүхэн мэдэхэ зэргэтэй. Бүхы арга боломжонуудай байгаашье һаань, зарим газарнуудта продукци гаргалгын хэмжээн доошолно бшуу. Энэмнай хэды болотор үргэлжэлхэб? Түрүүшын жэл хахад соо тон хүндэ хүшэр байха юм гээд СССР-эй Президент хэлээ һэн. Теэд энэ хүндэ хүшэр байдалнай саашадаа унжагайржа болохо гү? Энэ асуудалда бидэ өөһэдөөл харюусажа шадаха байна гээшэбди. Энэ хэрэг манай ухаан бодолой, оролдолгын ашаар лэ шиидхэгдэжэ байна ха юм.

Б. ГРИШЕНКО,
ТАСС-ай шэнжэлэгшэ.

ҺҮҮЛШЫН ГЭРШЭ

Александр Данилович Гришин үсөөхэн хүнүүдэй дунда амиды мэндэ үлэһэниинь гайхалтай. Тэрэниие зураг дээрэ харанат. Арба наһатайхан хүбүүн ябахадань, тэрэниие фашистнууд барюжа, мал шэрээд ябаһан эшелоной нэгэ вагон руу түлхижэ оруулаад, хүсөөрөө Германи абаашаһан.

Калужска областиин Пророков тосхоной хүн зонһоо дайнай һүүлээр үсөөхэниинь лэ амиды мэндэ үлэһэн юм. Тэдэнэй тоодо Саша Гришин ороно.

В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Совет хүүгэдэй жаса дэлхэйн хоердохи дайнай үедэ фашис концлагерьнүүдтэ, гетто болон бусад газарнуудта бага балшар наһанһаа баалтаар оруулагдаһан узнигууд байһан хүнүүдэй нэрэ хүндые бодотоор, эрид шууд хамгаалха хэрэгтэй: «Манай гүрэнэй тэрэ үедэ залуу үетэнэй элүүр энхээр хүгжэхын, амиды мэндэ үлэхын тула тастай зохид арга боломжо олгожо шадаагүй байхадань, хүүгэд зэмэтэй бэшэ». Узнигууд байһан хүнүүдтэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тусхай тогтоолоор хүнгэлэлтэнүүд хараалагдаһан байна. Манай Буряадташье бага наһандаа узнигууд байһан хүнүүдэй Совет хүдэлжэ эхилээ. В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Совет хүүгэдэй жасын республиканска отделениин дэргэдэ тэрэ байгуулагдаа. ЛВРЗ-гэй кадрова хүдэлмэришэн А. Д. Гришинһээ гадна, үхэлэй лагис фабрикануудай «һүүлшын гэршэнэрэй» дунда манай Буряадай ажаһуугшад бии байнал. Тэдэ гэбэл, республикын габьяата экономист А. А. Власов, Тохойн больницын санитарка А. И. Лавровская болон бусад болоно.

Л. СИНЕГРИБОВ,
журналист.
Д. АЛТАЕВАЙ фото.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

РОССИН ЕРЭЭДҮЙ ТУХАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Сентябриин 25—27... Эдэ үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ «РСФСР болон автономито республиканудай экономикын талаар бэеэ даанги байдалай асуудалнууд» гэһэн Бүхэроссин научно-практическа конференци үнгэргэгдэхэнь. Россин экономистнууд, автономито республиканууудай, Россин правительствын түлөөлэгшэд, РСФСР-эй болон СССР-эй арадай депутадууд, түрүү бэрхэ эрдэмтэд хэды шухала удхашанартай асуудал тушаа зүбшэн хөөрэлдэхэнь гээшэ. Тэдэнэр Буряадаймнай ниислэл хотодо эдэ үдэрнүүдтэ сугларжа захалаа.

«Регинальна ажахын тоосоон». Һүүлэй 1—2 жэлэй туршада хэблэлэй органуудай хуудаһанууд дээрэ эдэ үгэнүүд ходо дуулдана. Экономическа бэеэ даанги байдалда оролгын тусхай программа мүнөө хүрэтэр зохеогдоогүй байна гэжэ мэдэнэбди. Энэ талаар хэдэн олон һанамжанууд хэлэгдэнэ, дурадхалнууд ороно. Теэд бүхы юумэн хооһон хөөрэлдөөнүүдээр лэ дүүрэшэдэг байха юм. Гадна бодолгүй үгэнүүд аюултай хойшолонгуудтай байхаяа һанана. Иигэжэ зарим автономито республиканууд өөһэдыгөө «союзна» республиканууддбди гэжэ соносхохо һэдэлгэ гаргана, зарим регионуудта национальна зүришэлдөөнүүд һүжэрнэ. Иимэ байдалай саашадаа үргэлжэлхэ болоо һаа, Росси, мүн бүхы СССР хэзээдэшье өөдэлхэгүй.

Бэе бэеэ ойлгохо, тэсэмгэйгээр шагнаха, бүгэдэнэй хабаадалгатайгаар зүбшэн хэлсэгдэһэнэй һүүлээр шиидхэбэри абаха гээшэ мүнөө шухала болоод байна. Конференци урдаа ехэ зорилгонуудые табиха түсэбтэй. Энэ ехэ зорилгонуудаа бэелүүлжэ шадаха гү гэһэн асуудалтайгаар би СССР-эй АН-ай СО-гой БНЦ-гэй социально-экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһагай эрдэмтэ секретарь, экономикын эрдэмэй кандидат Д. И. Абзаевта хандабаб.

— Бидэ хүдэлмэреэ гурбан шэглэлээр ябуулхабди,— гэжэ Д. И. Абзаев хөөрэнэ. Нэгэдэхеэр, автономито республиканудай урда дэлгүүрэй экономикодо шурган орохо талаар ехэ зорилгонууд, шиидхэгдэхэ асуудалнууд хэды олон табигданаб. Энэ шухала зорилгонуудые бэелүүлхын тула бүхы дабаалтануудые үсэд нэтэрүүгээр дабажа гараха шухала. Хоердохеор, автономито республиканудай бэеэ даанги байдал тухай асуудал зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй. Гурбадахяар, шэнэ союзна хэлсээндэ бэлэдхэлгэтэй холбоотой асуудалнуудые шиидхэхэ байнабди.

Абаһаар тусхай программа баталан абажа шаданшьегүй байжа болохобди. Гэбэшье урдаа табиһан зорилгоео бэелүүлхэ гэжэ оролдохол байхабди. Автономито республиканудай, мүн бүхыдөө Россин хэмжээндэ үшөө хэдэн олон уулзалганууд үнгэргэгдэхэ ёһотой.

СССР-эй науканудай академиин экономикын институт конференци үнгэргэхэ гэһэн үүсхэл гаргаа. Харин Буряадай промышленна предприятинуудай нэгэдэл спонсор болоо. Конференциие эрхим һайнаар үнгэргэхэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдохо хэрэгтэй.

Сергей БЕРЕЗИН.

БЭЕ БЭЕЭ ОЙЛГОХЫН ТУЛА

Буряад нютагнай хэр угһаа хойшо хүндэмүүшэ зангаараа суурхадаг һэн. Бидэ, үнэхөөрөөшье, нэрэтэй хүндэтэйгөөр айлшадаа угтажа абадагбди. Теэд харин олон тоото эрдэмтэд, бизнесменүүд, аяншалагшад, элдэб фестивальнууд ба конференцинүүдтэ хабаадагшадай манай эндэ ерэхыень харахадаа, үнөөхи англи хэлэ олон жэлэй туршада түлөөһэгүйгөөр шудалһанай удаа олонхиднай оройдоол «Май нэйм из...» гэжэ хэлэдэг байна гэжэ адагланабди. Харин буряад арадай түүхэ, буддизмын мүндэлһэн тухай, мүн мүнөөнэй Буряадта ажаһуудаг элдэб үндэһэ яһатанай соел болбосорол тухай хөөрэхэ болоо һаамнай, ород хэлэн дээрэшье хэлэхэ үгэмнай дуталдаха ха юм. Гэхэтэй хамта, хари гүрэнэй айлшанай ажабайдал тухай мэдэжэ абаха, тэрээнтэй тон һайнаар танилсаха, хани нүхэд болохо гээшэмнай тон шухала. Хэрбээ ажал хэрэгэй талаар харилсаа холбоо тогтоохо гээ һаа, таанад мэргэжэлтэй оршуулагшын туһаламжаар энэ хүсэлөө бэелүүлжэ шадаха болонот. Харин бүри саашань даамгай танилсаха гээ һаа яахабта?

Манай республикада түүхын, соелой, байгаалиин дурасхаалта памятнигууд, дэлхэйн эрдэни зэндэмэни Байгал далай бии. Эдэ бүгэдэ олоной дурэ сэдьхэл татадаг. Теэд ондоо оронуудһаа ерэһэн айлшадаа хүндэмүүшэ еһоор угтажа абахын, танилсаха ба харилсахын тула нэн түрүүн бэе бэеэ ойлголсохо еһотой болоно ха юмбибди.

«Молодежь Бурятии» газетын редакциин дэргэдэхи фирмэ энэ асуудал шиидхэхэдэтнай туһалха болоно. Манай багшанарай тон өөрсэ методикоор англи хэлэ шудалха курсануудта дуратайшуулые бэшүүлхыень уряална. Таанад доро дурдагдаһан ямаршье курс шэлэжэ абаад, өөрынгөө һуралсал эхилхэ гү, али үргэлжэлүүлхэ аргатайт. Эгээн ехээр һайшаагдаһан курсанууд бүхэли жэлэй туршада дабтагдаха аргатай байха.

«МоБи» гэһэн фирмэ ямар курсануудые нээхэб гэбэл: Эхилэн шудалагшадта — һургуулида англи хэлэ үзөөгүй хүнүүдтэ ба англи хэлэ шудалжа захяһан һурагшадта дурадханабди. Энэ тон өөрсэ методико хадаа һайнаар оролдожо үзэбэлтнай, 2,5 һарын һүүлээр англи хэлэн дээрэ хүнтэй ойлголсохо ба бишыхан текстнүүдые уншажа шадаха арга олгохо:

Хөөрэлдөөнэй практика үргэлжэлүүлхэ курс — һургуулида болон институтда англи хэлэ шудалһан аад, словарна нөөсэеэ үргэдхэхэ, англи хэлэн дээрэ һаадгүйгөөр дуугарха ба ойлгохо гэһэн хүсэлтэй хүнүүдтэ дурадхагдана. Энэ курсада хөөрэлдөөнэй практикада ехэ анхарал хандуулагдаха.

Политехническэ шэглэлтэй англи хэлэ шудалалгын курс. Энэ курсада англи хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн документацитай хүдэлмэрилхэ инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдые уринабди. Манай багшанар хари гүрэнэй үйлэдбэринүүдтэ хэрэглэгдэдэг тусхай үгэнүүд ба ойлгосонуудые шудалхадатнай таанадта туһалха. Хүдэлмэрилэгшэдэйнгөө мэргэжэл дээшэлүүлхэ хүсэлтэй предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралда тус курс дурадхагдана.

Хизаар орохоо шэнжэлэлгын материалнуудаар англи хэлэ шудалалгын курс. Байгал далай тухай, манай оршон тойронхи байгаали тухай хөөрэхэ хүсэлтэй, мүн Улаан-Үдэ хотодо ба Ивалгын дасанда хүрэхэ, Буряадай соел болбосорол ба искусство тухай хөөрэхэ гэһэн экскурси хүтэлбэрилхэ хүнүүдтэ курс дурадхагдана. Миниихээр һанахада, манай эндэхи хизаарта ажаһуудаг хүн бүхэн эндэхи нютаг тухай хөөрэжэ шадаха еһотой. Курсын хэшээлнүүдэй үедэ таанад СССР-тэ буддизмын мүндэлһэн тухай мэдэжэ абахат 1991 он — ойн жэл ха юм. Буддын шажанай түрүүшын ламанарай Буряадай дайдада бии болоһонһоо хойшо 250 жэл гүйсэхэнь. Тиин таанадта англи хэлэн дээрэ дасанда экскурси үнгэргэхэ арга боломжо бии болохонь.

Англи хэлэтэ арадуудай мүнөө үеын соел культура. Энэ курс гансал гадаадын оронуудай тон дуратай дуушадай бүлэгүүд ба гүйсэдхэгшэдэй ажабайдал, творчество тухай залуушуулда шэнэ юумэ мэдэжэ абахадань туһатай байхаһаа гадна бүришье ехэхэн удха шанартай байха. Англи хэлэтэ арадуудай мүнөөнэй үеын хүгжэмһөө гадна Англиин, США-гай, Канадын, Австралиин авторнуудай уран һайханай зохеолнууд эндэ зэдэлхэ. Тиин таанад эдэ оронуудай (мүнөө дээрээ) кино, театрай эрхилхы ажал ябуулагшадтай, уран зурааша дтай танилсаха аргатай байхат.

Уласхоорондын телерадиожурналистикын курс — энэ курс газетэ, радио, телевидениин ба Тивикомой журналистнуудта дурадхагдана. Таанад эндэ гадаадынгаа нүхэдэй ажал хүдэлмэриин арга нүхэсэлтэй танилсахат. Мүн ерээдүйн мүрысөөнүүдэй эрхэ байдалда олониитэдэ мэдээсэл тараалгын республиканска аргануудай нэрэ хүндые хамгаалха ба арьбадхахадатнай туһалха.

Апрель һараһаа захалжа, бидэ шэнэ, долоодохи курс зааж захалхабди. Тэндэ англи хэлэ тушааха вузда орохо талаар бэлэдхэл хэгдэхэ. Ерээдүйн абитуриентнүүд, манай №7 курс танай анхаралда дурадхагдана. Харин сагаа гээжэ байнгүйгөөр энэ дороо шудалха гэбэл, «МоБи» фирмын дурадхаһан репетиторнүүдэй туһаламжада хандахадатнай болохо.

Хүүгэдэй бүлэг — онсо бүлэг. Бидэ тэрээниие нэгэ бага һүүлдэ нээхэ гэжэ хараалнабди. Хэшээлнүүдтэ таарамжатай гэр байра олохо хэрэгтэй. 5-һаа 7 наһа хүрэтэр хүүгэд эндэ абтаха юм. Тиихэдээ студентнэрэй гү, али олон хүүгэдтэй бүлын хүүгэд эгээн түрүүн абтаха болоно.

Арбадахи курсада бидэ 5—7 хүниие абаха аргатайбди. Англи хэлээр кандидатска шалгалта тушаалгада бэлдэхэ талаар энэ орсо хэшээлнүүд октябриин 1-һээ захалха.

Удаадахи курс — маркетинг ба гадаадын экономическа ажал ябуулга. Энэ курс дүүргэһэнэй удаа баһа менеджернүүдэй курсанууд хэрэгтэй болохогүй гэжэ бидэ мэдэнэ бэшэбди. Харин англи хэлэтэй бизнесментэй үгэеэ ойлголсохо, ямар нэгэ бэшэг гү, али бусадшье ондоо документ зүбөөр бэшэхэ, тон зохидоор хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхэ болоо һаатнай, манай багшанар таанадта тон ехэ дуратай байха. Энэ курс дүүргэгшэд гадаадын экономическа үгэнүүдэй словарь ба саашанхи ажалдань хэрэгтэй болохо документнүүдэй бишыхан пакет абаха юм.

Хүндэтэ уншагша, англи хэлэндэ һургаха талаар курсануудые нээлгын асуудалнуудтай таниие танилсуулбабди. Теэд Улаан-Үдэ хотодомнай баһа француз, немец хэлэнүүдтэ дуратайшуул олон байгаа еһотой. Тиин эдэ хэлэнүүдые шудалха талаар курсануудай нээлтэ баһа Таанадай хүсэлэлһөө дулдыдаха байна гээд мэдээсэебди. Бидэндэ бэшэгты, хонходогты. Үгышье һаа ерээд, өөһэдөө бэшүүлэгты. Курсануудай хэшээлнүүд октябриин 1-һээ захалха.

Манай адрес: Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Молодежь Бурятии» газетын редакци, 57-дохи кабинет, «МоБи» гэһэн фирмэ. 2-35-74 гэһэн телефоноор 9-һөө 18 саг болотор хонходоходотнай болохо.

С. БУДАШКАЕВА.

Городской техническэ мэргэжэлэй 8-дахи училищи 1990—91 онуудай һуралсалай жэлдэ хүбүүд, басагадые һургахаар урина

Улаан-Үдын мяханай комбинадта:

— 8 класс дүүргэгшэд удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һураха: колбасагай хальһа бэлдэгшэ, колбасагай зүйлнүүдэй формовщик, мяха шулагша, шүрбэһэ шуулагша, шубуудай мяха болбосоруулагша. Һуралсалай болзор гурбан жэл. Училищида абтагшад дүрбэ дахин миинтэ хоолоор, хубсаһаар, гүйсэд түхеэрэлгэтэй хамтын байраар хангагдаха. Стипенди 80—100 түхэриг абаха.

— 9—10 класс дүүргэгшэд: шубуунай мяха болбосоруулагша, мал үүсэлэгшэ, мяха шулагша, субпродуктнуудые илгагша. Һуралсалай болзор нэгэ жэл. Абтаһан хүнүүд гүйсэд түхеэрэлгэтэй хамтын байраар түлөөһэгүйгөөр хангагдаха, 80—100 түхэриг стипенди абаха.

11 класс дүүргэгшэд: мал үүсэлэгшэ, мяха шулагша. Һуралсалай болзор зургаа һара. Хамтын байраар хангагдаха, 80—100 түхэриг стипенди абаха.

«Бурятшвейбыт» нэгэдэлдэ:

— 9 класс дүүргэгшэд иимэ мэргэжэлнүүдтэ һураха: эхэнэрэй болон эрэшүүлэй гадар хубсаһанай оедолшон, плати оегшо. Һуралсалай болзор гурбан жэл. Дүрбэ дахин эдеэ хоолоор, хубсаһаар хангагдаха.

— 11 класс дүүргэгшэд: плати оегшо, гадар хубсаһа оегшо. Һуралсалай болзор нэгэ жэл. Стипенди 30 түхэриг.

Училищида орогшод удаадахи документнүүдые эльгээхэ: һуралсал тухай, түрэһэн тухай үнэмшэлгэ гү, али паспорт, медсправка, 3×4 см. хэмжээнэй 6 фотографи.

Училищиин адрес: 670006, Улаан-Үдэ хото, Пугачевой үйлсэ, 36, 8-дахи СПТУ. 2 номертой автобусоор «Мяханай комбинадай ДК» гэһэн буудал хүрэтэр ошохо.

«Бурятлерадиобыттехника» гэһэн үйлэдбэриин нэгэдэл бухы модельнүүдэй үнгэтэ телевизорэй «ПАЛ» гэһэн декодернүүдэй системые тогтоохо талаар хүн зондо туһаламжа хүргэхөөр дурадхана.

Иимэ адресаар хандаха: 670034, Улаан-Үдэ хото, Октябриин 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ проспект, 21а, «Экран» завод, импортнэ аппаратура заһабарилха талаар цех, телефон: 4-72 00; 4-73-04.

ВИДЕОФИЛЬМҮҮДТЭ ДУРАТАЙШУУЛАЙ АНХАРАЛДА!

Видеокассетэнүүдэй прокадай пункт хариин гүрэнүүдэй гурбан зуу гаран видеофильмүүдые таанадта дурадхана. Адрес: Октябриин 50 жэлэй ойн проспект, 8, «Элеватор» гэһэн буудал хүрэтэр ошохо, телефон 4-05-44.

НАРИН СЭМБЫН КОМБИНАДАЙ ҺУРАЛСАЛАЙ КОМБИНАТ ҺУРАГШАДЫЕ АБАЖА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛҺЭЭР

Удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургаха: среогшо, ээрэгшэ, бүд нэхэгшэ, илгагша, нооһо илгагша, штукатур-мэрдэгшэ.

Һуралсалай болзор 1 жэл. 9—11 классуудые дүүргэһэн 15 наһатай, ахашье наһанай хүнүүд бүхы мэргэжэлнүүдтэ һуракаар абтаха. Һуралсалай-курсовой комбинадта орохо дуратайшуул шэлэһэн мэргэжэлээ зааһан мэдүүлгэтэйгээр удаадахи документнүүдые хабсаргаха: һуралсал тухай документ, паспорт гү, али түрэһэн тухай үнэмшэлгэ, ажалай дэбтэр (хүдэлдэг хүнүүд), 3×4 см. хэмжээнэй 6 фотокарточка, медсправка.

Һурагшад миинтэ хоолоор хангагдадаг, 70—100 түхэриг стипенди абадаг. Ондоо тээһээ ерэһэн хүнүүдтэ хамтын байра үгтэхэ. Һурагшад үйлэдбэриин практикын үедэ хүдэлжэ олоһон салин хүлһэнэйнгөө 100 процентыень абаха. Һуралсалай болзор ажалай стажда орохо.

Һурагшад нэгэ доро юрэнхы эрдэмэй үдэшын һургуулида һураха, спортын секцинүүд болон уран һайханай самодеятельностиин кружогуудта ябаха аргатай байха.

Һуралсалаа дүүргээд, һурагшад Улаан-Үдын нарин сэмбын комбинадта хүдэлхэеэ эльгээгдэхэ. УКК амжалтатайгаар дүүргэһэн һурагшад текстильнэ промышленностиин вузууд болон техникумүүдтэ һуралсалаа үргэлжэлүүлхэ аргатай байха.

Адрес: Улаан-Үдэ хото, 670042, Сахьяновагай үйлсэ, 9, нарин сэмбын комбинат, һуралсалай курсовой комбинат. Трамвайнгаар «Нарин сэмбын комбинат» гэһэн буудал хүрэтэр ошохо. Телефонууд: 3-93-5-14, 3-93-5-16.

ТЕХНИЧЕСКЭ МЭРГЭЖЭЛЭЙ 12-дохи УЧИЛИЩИ

1990 — 1991 онуудай һуралсалай жэлдэ удаадахи мэргэжэлнүүдтэ һургахаар һурагшадые абажа үргэлжэлүүлһээр:

8 — 9 классуудай бааза дээрэ: тогоошон, кондитер, садовод — озеленитель, столяр — плотник, электрогазогагнуур-шан, холимол эд бараануудые наймаалагша.

10 — 11 классуудай бааза дээрэ: холимол эд бараануудай наймаалагша, трамвайн жолоошон, столяр — плотник, электрогазогагнууршан, электромонтер, тогоошон — кондитер, пекарь — кондитер, официант — бармен.

Оролтын шалгалтагүйгөөр училищада абана.

Иимэ адресаар хандагты: Улаан-Үдэ хото, Фрунзын үйлсэ, 11, ажалда оруулха талаар түб.

Серовой нэрэмжэтэ соелой байшангай дэргэдэхи театральна студи

хэшээлнүүдтэ урина

16-һаа дээшэ наһанай залуушуул абтаха.

Хэшээлнүүд городской соелой таһагай актова зал соо (Свердловой үйлсэ, 13, «Спорттовары» магазинай хоердохи дабхар) понедельник болон четвергын үдэрнүүдтэ 19.00 сагта үнгэргэгдэхэ.

БАЙРА БЭДЭРНЭБДИ

Хоер хүнһөө бүридэһэн бүлэ болбосон түхэлтэй квартира нэгэ-хоер жэлээр хүлһөөр абаха һанаатай. Зургаа һарын мүнгэ гансата үгэхэбди гэжэ мэдүүлнэбди. 2-34-41 номерой телефоноор 9 саһаа 17 саг хүрэтэр хонходогты.

БАЙРА БЭДЭРНЭБДИ

Дүрбэн хүнһөө бүридэһэн бүлэ (хоер эхэ хүн, хоер хүүгэд) удаан болзороор байра бэдэрнэ. Хэлсээнэй еһоор түлбэри түлэгдэхэ.

Хандаха гэбэл: телефон 4-05-44 хүдэлмэриин сагта, Михаилые гуйха.

Манда толилһоной һүүлээр

БИДЭ, КОММУНИСТНУУД, ХЭД ГЭЭШЭБИБДИ?

С. Тарноруцкиин «Коммунистнууд тухай юу бодонобиб» гэһэн статья тушаа һанамжа

Коммунистнуудай парти манай обществодо түрүү манлайн үүргэ дүүргэхэ моральна эрхэтэй гү гэһэн асуудал ажалай коллективүүдтэй уулзалгануудай үедэ нэгэнтэ бэшэ табигдахаяа һанадаг. Сталинизмын хатуу шэрүүн хамалган тухай, Брежневэй тогтошоһон үе тухай бүхы юумэнэй элирээд байхада коммунистнуудай парти манай обществодо ямар үүргэ дүүргэнэб гэһэн бодол хүн бүхэнние зобоодог болонхой. Тиигээдшье хубилган шэнэдхэлгын соносхогдоһонһоо хойшо табан жэл үнгэршоо. Эдэ жэлнүүд соо амжалта түйлажа, урагшаа һуга харайн гаража шадаагүйбди. Эндэһээл коммунистнуудай партида, гүрэнэй правительствада, нютаг нютагай партийна болон гүрэнэй органуудта арад зон этигэл найдалаа гээжэ захалаа бэшэ гү... Коммунистнуудай парти түрүү манлай гэжэ нэрлэгдэхэ моральна эрхэтэй гү гэһэн асуудал табиһан хүнүүд оронойнгоо хуби заянда һанаагаа зобоно гэжэ мэдэнэбди.

Тус асуудалда элдэб янзын харюу үгэхэ хүнүүд бии ааб даа. С. Тарноруцкий «Коммунистнууд тухай юун гэжэ бодонобиб?» гэһэн статья соогоо энэл асуудалда харюу үгэхэ һэдэлгэ табяа. Бэе бэеэ дүүряаһан гү, али нэгэн һанамжатай харюунууд үсөөншье байжа болохо. Теэд һүүлэй үедэ хүн бүхэн ухаан сэдьхэл соогоо хадаглажа ябаһан һанал бодолоо үнэн сэхээр хэлэдэг болонхой гээшэ. Иигэжэ коммунист бүхэн обществын урда хэды ехэ харюусалгатай, һэшхэлтэй байһанаа тон һайнаар мэдэрнэ ха юм. Саашадаа хуби заяагаа хэнтэй холбохо, ямар харгы шэлэхэ байһан тухайгаа коммунистнууд бодожо үзэнэ. Имэ байдалда нэгэшье хүн хажуу тээ үлэхэ эрхэгүй.

С. Тарноруцкиин статья хэды дахин уншаһан байнаб. Теэд уншаха бүхэндөө хэды бодолгүйгөөр бэшэгдэһэнинь гайхаха хүм. Түрүүшээр яһала үндэһэ баримтатайгаар, гүнзэгыгөөр бодомжолжо эхилһэн шэнги аад, саашадаа томоотой, бүдүүрхүү ябадал гаргажархихаяа һанана. Буряадай 54 мянган коммунистнууд тухай имэ үгэнүүдээр хэлэхэ, муушалха ябадалые хэншье дэмжэхэгүй байха. Үнэхөөрөөшье һүүлэй үедэ КПСС-эй зэргэһээ олон коммунистнууд гарадаг болошоо. Манай Буряадай коммунистнуудай зэргэ мүн лэ хороһон байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ 800 хүн партиһаа гараа. Партийна биледүүдтэй хүнүүдэй дунда һэшхэлгүйшье, ганса бэеэ хараһан, аймхай, урагшаа нэгэшье алхам хэдэггүй хүнүүд баһал бии байха. Гэбэшье республикымнай коммунистнуудай олонхинь үнэн сэхэ абари зантай, түрүү шэнжэнүүдые бэедээ нэбтэрүүлһэн, гүнзэгы ухаан бодолтой хүнүүд гэжэ батаар хэлэхэ байнаб. Большевик-ленинецүүдэй соносхоһон «Парти — манай ухаан бодол, һэшхэл, нэрэ хүндэ» гэһэн уряада хүрэмөөр ажаһуудаг, ажалладаг коммунистнуудые тоолохо болоо һаа заха хизааргүй олон байха. Ямар бэ нэгэ онсо хүнүүд гэжэ коммунистнууд тухай һанаха гээшэ буруу. Коммунистнууд өөһэдыгөө иигэжэ нэгэтэшье һанажа үзөөгүй байха. Бүгэдэнэй урда харюусалгаяа тон һайнаар мэдэрһэн, оршон тойронхи байдалые эрхим шатада хүргэхэ гэжэ эрмэлзэһэн түрүү үзэл бодолтой хүнүүд лэ партиин зэргэдэ абтадаг байгаа ха юм. Партиин зүгһөө, тэрэнэй нэрээр элдэб аяг аашануудые, гэмтэ ябуулгануудые хэһэн хүнүүдые хэһээхэ, тэдэнэй бодото нюурнуудые элирүүлхэ гээшэ тон шухала. Тэдэнэр лэ партиин нэрэ хүндые бууруулна, хүндэгүй болгоно ха юм. Партийна бэшэ хүнүүд урагшаа һуга харайн гаража, ямаршье үндэр ехэ тушаалнуудые эзэлдэг болонхой ааб даа. Үшөө тиихэдэ арадай депутадуудай һунгалтанууд мүн лэ ехэ юумэ элирүүлээ. Арадай депутадуудаар партийна бэшэ олохон хүнүүд дэбжүүлэгдэһэн байна.

Манай бодомжын онсо түхэл шэнжэнь юуб гэхэдэ, обществын хүгжэлтын жама еһонуудые гүнзэгыгөөр, бодотоор мэдэхэгүй, шэнэ зүйлнүүдые болохол еһотой гэжэ ойлгодог байжа болообди. Тиимэһээ үнгэрһэн болон мүнөө үеын байдал тушаа гүнзэгы тобшолол хэхэ гэжэ оролдодоггүй, харин нэгэ юумые эхилээд эсэстэнь хүргэнгүйгөөр нүгөөдэдэ оронобди. Тиигээгүй һаа коммунис үзэл бодол аюултай, үндэһэ баримтагүй гэжэ мүнөө хэлэхэгүй һэмди. Үнгэрһэн Совет засагай 73 жэлые хуули эбдэлгын харанхы мунхаг жэлнүүд гэжэ нэрлэнэбди. Совет засагые угтаһан, тэрэнние өөрынгөө нютагта баталһан минии үбгэ эсэгын болон хүгшэн эжынэрэй үетэн, һүүлээрнь минии түрэлхид дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүдые дабажа гараад, агууехэ илалтын түйлагдаһанда хэды ехээр баярлаа һэм. Бидэ тэдэнэй дурдалгануудаар түүхэтэ болон уран һайханай зүбшэлгэнүүдээр эдэ бүгэдые мэдэдэг гээшэбди.

Минии буряад арадта Совет засаг юу үгөөб гэжэ бодомжолходомни, манай буряад драмын театрай имэ хоер зүжэгһөө хоер үзэгдэлнүүд минии урда тобойн гаража ерэдэг: «Будамшуу» болон Ц. Доной түүжын удхаар найруулагдаһан «Нэгэтэ һүни» гэһэн зүжэгүүд. Үгытэй арадые аршалан хамгаалагша, шогууша зүгаатай Будамшуу тухай хүхюун комеди соохи нэгэ үзэгдэлдэ үгытэй ажалша батрагууд өөһэдынгөө тулюур түйган байдал хэлэхэ аргатай байһан аад, баян ноёной гаража ерэхэтэй адли гэнтэ адагуусан мэтэ абяа шэмээгүй болошохо юм. Нүгөө зүжэг соо хамтын ажалай үе саг тухай, элдэб аюул тухай домоглон хөөрэнэ. Олоной хабаадалгатай нэгэ үзэгдэл абажа харахада, баһал тэдэ батрагууд байһан аад, мүнөө тад ондоо болошонхой байха юм. Тэдэнэй шэг шарайень харахада, туяа гэрэлээр толорон байһандал миһэрнэ, нюдэдынь омог дорюун хүсэл бодолтой ялалзан байха юм. Тэдэ ажалша хүнүүдэй зол жаргал баталхын тула ямаршье ажал хэхээр бата гартай, хатуу балсантай түгэс бэлэн байна гэжэ ойлгохоор. Энэмнай сценын үзэгдэл бэшэ, харин бодото дээрээ имэ байһан юм. Совет засагай ажалша малшанда, таряашанда Дээдэ-Үдын хүдэлмэришэн түмэр замшанда хүн түрэһэн нэрэ хүндэеэ олохо, хожомоо баян дэлгэрээр ажаһууха тухай баярлама хүсэл бодолтойгоор ажаллаха, эдэ бүгэдые хүүгэдтээ, аша гушанартаа бэлэглэхэ арга боломжо олгоһондонь би тэрээндэ баяр баясхалан хүргэдэгби.

Минии Эхэ ороной агууехэ зол жаргал гэхэ гү, али социалис арюун гэрэлтэ үзэл бодолые диктатэрнууд болон гэмтэн хазаарлан жолоодоод, өөһэдынгөө хара һанаата зорилгонуудые бэелүүлхын тула тэрэнние шадамар бэрхээр хэрэглээ. Хэдэн миллион ажалша бүхэриг совет хүнүүдэй, хэдэн мянгаад коммунистнуудай ажаллаһанай ашаар крепостной, капиталис бэшэ орон байһан аад, дэлхэй дээрэ эгээн хүсэтэй гүрэнүүдэй нэгэн боложо шадаа. Манай орон ямараар хүгжэхэ аргатайб, зүбөөр тэрэнние хүтэлөө гү гэжэ арсалдахада болохол юм бээз. Энээн тухай арсалдаха, гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Тиигэбэл үнгэрһэн жэлнүүдэй алдуу эндүүнүүд дабтагдахагүй, харин манай ажал һайн үрэ дүнгүүдые үгэхэ бшуу. Хэды үйдхартай гашуудалтай байгаашье һаань, үнэн зүбые сэхэ руунь бодотоор мэдэхэ хэрэгтэй. Энэ үнэн зүбые бүхы сэдьхэлээрээ угтажа абахын, хара һанаан болон һайхан сэдьхэлые илгаруулжа шадахын тула хатуу зориг, хүсэн хэрэгтэй.

С. Тарноруцкий коммунистнуудые хэдэн категори болон бүлэгүүд болгожо хубааралаа. Харин нэгэндэньшье һайн һайхан үгэнүүдые хэлэжэ шадаагүй. Тэрэ коммунистнуудые хэдэн бүлэг болгожо хубаарилха һэдэлгэ гаргана. Тарноруцкиин хэлэһэнэй еһоор нэгэшье үнэн сэхэ коммунист хэзээдэшье байгаагүй шэнгеэр үзэгдэнэ. Манай городто эмхидхэгдэжэ байгаа социал-демократическа обществын ударидагшадай нэгэн гэжэ нэрлэгдэжэ эхилһэн Тарноруцкиие буруушааһан хүнүүд олон байгаа еһотой. Манай республика дотор еһотойл үнэн сэхэ абари зантай, һайхан ерээдүйн түлөө хүсэ шадалаа гамнангүйгөөр ажаллаһан коммунистнууд барагдашагүй олон. Мэргэжэлтэ журналист байһан минии эхэ бүхы наһаяа ажал хүдэлмэридөө зорюулһан гэжэ хэлэхэдэмни гэр бүлэеэ, өөрыгөө магтахаяа һанаба гэжэ бү бодооройгты. Нютагаймнай хүнүүд эхэ тухаймни мүнөөшье хүрэтэр һайн һайхан үгэнүүдые хэлэжэ байдаг. Гэхэ зуура, эжымни наһа бараһаар хорин жэл үнгэршоо.

Һургуулиимни багшанар Е. И. Красноруцкая болон Д. Е. Болдонова коммунистнууд байһан юм. Тэдэнэр бүхы шабинараа үнэн сэхэ абари зантайгаар, зоригтойгоор һургаха гэжэ бүхы шадалаараа оролдодог һэн. Институтда зааһан багшанар профессорнүүд О. А. Нечаева болон Е. В. Баранникова еһотойл сэбэр һайхан һэшхэлтэй, айхабтар үндэр болбосоролтой багшанар байгаа. Жараад онуудта Хоринн милициин омогорхол гэжэ нэрлэгдэдэг байһан коммунист Бадарханов тухай нэгэшье хүн муу үгэ хэлэхэгүй. Тэрэ гэмтэ ябадал гаргагшадые бариха гэжэ ябаһаар наһа бараа һэн.

Республикымнай багшанарай гварди болохо түрүү коммунистнууд В. И. Софроновые, М. Л. Шунковае, Г. И. Лучниковае, В. С. Мункиние, В. И. Гуляевые, О. В. Молонова болон бусадые бэдэрэлтын замаар эрэлхэг зоригтойгоор дабшаһан шунал абьяастай хүнүүд гэжэ нэрлэмээр. Пенсидэ гаратараа пионернүүдэй городской байшангай директорээр хүдэлһэн Анна Семеновна Плужникова тухай гансал һайн үгэнүүдые хэлэмээр лэ!

Гансал хара һанаатайгаар, үндэр дээдэ тушаалнуудта дэбжүүлэгдэхэ зорилготойгоор зарим хүнүүд эдэбхи үүсхэл гаргаһан янза харуулдаг байха. Теэд олонхи коммунистнууд имэ бэшэл гэжэ дабтаха дуран хүрэнэ. Еһотойл бэрхэ комсомолой эдэбхитэд барилгын отрядуудта нэгэдэжэ, хэды эрш хүйгээр ажалладаг байгааб! Агитбригадануудай репетицинүүдтэ хабаадажа, «Знание» бүлгэмэй путевконуудаар лекцинүүдые уншажа, олон студентнүүд хэды ехэ шунал абьяас харуулдаг бэ. Тэдэнэй дунда коммунистнууд үсөөн бэшэ байдаг.

С. Тарноруцкий коммунистнуудта, хүдэлмэришэд болон таряашадта дээрэлхүүгээр хандаһан шэнгеэр үзэгдэхэ юм. Һургуули һударгүй, болбосоролгүй хүдэлмэришэд, таряашед болон алба хаагшад, үшөө тиихэдэ сэрэгэй албатан Коммунис партиин зэргэдэ ороходоо, бэеэ даагаад шиидхэбэри абажа, шүүмжэлхыгээр бодомжолжо шададаггүй гэжэ тэрэ бэшэнэ.

Нүхэр С. Тарноруцкий коммунистнууд Д. Г. Степановые, Ю. К. Топскиие, Н. Ж. Бурцевые, Д. Б. Сундуевые, О. Сангадиевае, А. А. Казазаевые, Г. Н. Бимбаевые, А. М. Ермолаевые, В. В. Белоусов болон бусад заводууд болон фабриканууддай, таряалан болон фермэнүүдэй хэдэн мянгаад түрүү бэрхэ ажалшадые мэдэхэ гү, тэдээн тухай дуулаһан гү? Эдэ коммунистнуудай хэды гүнзэгы ухаан бодолтой, һонор һайхан сэдьхэлтэй байһаниие онсо тэмдэглэмээр лэ. Тэдэнэртэй хөөрэлдэжэ байхадашье урматай байдаг. Ажалай коллективүүдтэ дутуу дундануудай дайралдаашье һаа, һайн һайхан заншалнууд диилэнхи хубинь болодог гээшэ. Тиимэһээ хүдэлмэришэн хүндэ бүдүүлигээр, дээрэлхүү янзатайгаар хандаха гээшэ гэмтэ ябадал гаргаһандал адли болоно бшуу. Мүнөө байгуулагдажа байһан социал-демократическа общество С. Тарноруцкий гэгшэдэл адли имэл холуур бодолгүй хүнүүдые нэгэдүүлнэ гү гэһэн асуудал гаража ерэнэ.

Өөһэдынгөө нүхэд, сасуутан, мүнөөнэй дүшэ наһатан, 60-аад онуудай эсэсэй ба 70-аад онуудай эхинэй комсомолшууд тухай хэлээгүй гараха аргамнигүй. Бидэ албанай талаар ургаха дуратайшуулда, тушаалнууд болон булюу байдалай түлөө тэмсэдэг коммунистнуудай эгээл аюултай хубида хамаатай болоно хабди. Тиимэ даа, бидэ элдэб янзын зонууд байхабди, хүн бүхэмнай һайншье, муушье талануудтай байнгүй яахаб даа. Теэд манай комсомолой эдир залуу наһан юугээрээ һайхан бэ гэхэдэ, албанай талаар ургахын түлөө тэмсэхэ гээшэ эшхэбтэр гэжэ бидэ тоолодог байгаабди. Харин хүнүүдтэ, өөрынгөө коллективтэ һайн һайхан ажал хэрэгүүдые хэжэ шадаха гээшэ гол шухала гэжэ тоолодог һэмди. Имагтал залуу наһандаа үнэн сэхээр хүдэлжэ һураһан хүнүүд мүнөө түрүү зэргэдэ гарана. Хэн нэгые гомодхоохогүйн тула хэниие шье нэрлэхэгүйб, гэбэшье минии нэгэн һаналтай нүхэд хэн тухай хэлэжэ байһыемни мэдэхэ. Зүгөөр бидэ юугээрээ, хэндэ аюултайбибди гэһэн асуудал гарана. Магад, парти, орон доторoo демократическа хубилалтануудые еһотоор хэхээр түгэс бэлэн байһаараа, тэдэнние бэелүүлхын тула анхаралтайгаар хүдэлжэ эхилхэ хүсэлтэй байһаараа бидэ аюултай болоно гүбди? Магад, маанадай диилэнхи бэеэ шүүмжэлжэ байнгүйгөөр комсомол залуу наһанай жэлнүүдтэ бүрилдүүлэгдэһэн сэхэ сэбэр ба үнэн зүбэй жама еһонуудые баримталжа, урагшаа холуур шэртэн харадаг байһаараа аюултай гүбди? Бидэ, коммунистнууд байһандаа аюултай байжа болоо хабди. Юундэб гэхэдэ, орон доторoo политическэ засаг өөртөө буляажа абаад, өөрын асуудалнуудые шиидхэхэ хүсэлтэй хүнүүдтэ аюултай байгаа хабди. Тиимэһээ бидэ эдэ бүгэдые гүйсэд һайнаар ойлгожо, мэдэрэлгүй байдалһаа мултаржа захалаабди. Имэ байдалһаа һалажа, эршэмтэй һайнаар хүдэлжэ эхилээ һаамнай, обществодошье, орондомнайшье һайн байха, Би энээндэ гүнзэгыгөөр этигэнэб.

Ажабайдалайнгаа энээхэн хугасаа соо би магтуулаадшье, нилээд хатуу шангаар шүүмжэлүүлээдшье, хараалгаадшье абааб даа. Хэрбээ олохон хүнүүдэй, заримдаа танилшье бэшэ хүнүүдэй дэмжээгүй, партийна нүхэсэлэй туһалаа дэмжээгүй һаа, имэ хатуу шангга дабалтануудые гаталхамни нилээд хүшэр хүндэ байха һэн. Би энээниие һайнаар мэдэдэгби, үндэрөөр сэгнэдэгби. Гурим журамтай ябалгые, хүнэй һайхан сэдьхэлые ямар нэгэ политическэ партида хамаатайгаар тодорхойлхо гээшэ ехэл таагүй ябадал гэжэ би тэмдэглэхэ байнаб. Хореод жэлдэ Буряад орондо ажаһууһан С. Тарноруцкий манай республикын хүнүүдые хүндэлжэ һураха зэргэтэй байгаа бшуу. Тиихэдээ хүдэлжэ байһан БНЦ-гэй коллективһээ эхилхэ байгаа. Юундэб гэхэдэ, партийна биледүүдтэйшье, тэрээнгүйшье үнэн сэхэ, һайхан сэдьхэлтэй, бүхы юумээр үнэхөөрөө һонирходог хүнүүд тэндэ олон юм. Тэдэнние хүндэлхэ гү, али үгы байһанаа өөрөөл мэдэнэ бээз.

Л. НИМАЕВА,
КПСС-эй Буряадай республиканска комитедэй секретарь, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

Информал

Сентябрийн 19-дэ «Рассвет» гэжэ соёлой байшанда промышлена предприятинуудай директорнуудэй Бүхэсоюзна клубай суглаан үнгэргэгдөө. Тэндэ суглараагшад ерэхэ жэлдэ ямар хэмжээнүүдэй абтагдаха байһан тухай һонирхолтой хөөрэлдөө үүсхэһэн байна. Ерэхэ жэлдэ социально-экономическа, мүн политическэшье хубилалтанууд болохо магадгүй гэжэ энэ хөөрэлдөөнһөө элирээ.

Суглаан дээрэ үгэ хэлэһэн промышленна предприятинуудай нэгэдэлэй президент Александр Иванович Тизяковой һанамжын ёһоор мүнөө бии байгаа дутагдалнууд хэаһаа эхитэйб гэжэ ойлгожо абабабди.

Нэгэдэхеэр, гурим сахилга хараа байса доошолоо. Эндэ ганса үйлэдбэриин, ажалай бэшэ, мүн ажабайдалай, ошон тойронхи бүхы юумэнэй гурим эбдэгдэнэ гэжэ онсолон тэмдэглэхэ шухала. Чернобыль, Свердловск, Арзамас, Башкири гэхэ мэтэ газарнуудта хэды ехэ аюул усап, һүйдхэлтэ дукцийн доошолһон ушарһаа бүхы юумэн хомор боложо, хаа хаанагүй ута гэгшын ээлжээнүүд үргэлжэлнэ.

Ихэдээ маанадые ганса дэлгүүр абарха болоно гү гэһэн асуудал табигдаха ёһоороол табигдана. Тэрээндэ альтернатива байхагүй гэжэ тэмдэглэхэдэ зүб гү? Зүбшье байжа болохо. Ганса һайнаар бодожо үзэнгүйгөөр дэлгүүр тээшэ шуумайха гээшэ тон буруу. Эгээн түрүүн бүхы һалбаринуудые гуримтай болгохо, нэгэ хэмжээндэ тогтоохо хэрэгтэй. Гэхэ зуура, энээн тушаа правительствынгшье, мүн Шаталинайшье программанууд соо нэгэшье үгөөр хэлэгдэнэгүй.

Манай нэгэдэл союзна правительствада экономикые хайшан гэжэ дээшэлүүлхэ тухай документнүүдэй проектнүүдые нэгэнтэ бэшэ дурадхаһан байна. Теэд мэдэгдээгүй шалтаганнуудаар манай дурадхалнууд харюугүйгөөр, нэгэшье анхарагдангүйгөөр үлэшэнэ. Гэхэ зуура, манай проектнүүдые хараадаа абажа, бэе-

ХЭМЖЭЭНҮҮДЫЕ АБАХА САГ ҮНИ ХҮРЭЖЭ ЕРЭНХЭЙЛ

ябуулганууд болокоб! Хоёрдохёор, кооперации болон ажахынуудай хоорондохи холбоси гаһарна. Коллективүүдэй бэе бэедээ гараа һарбайнгүйгөөр гансахан лэ урдахи мүрөө хараад ябахадань ажалта түйлагданагүй гэжэ хэлэмээр. Гурбадахяар, митингово демократи һайн нүлөө үзүүлнэгүй гэжэ ойлгонобди. Ингэжэ хэдэн зуугаад, онсолон тэмдэглэбэл, 600-һаа дээшэ предприятинууд орон доторнай хааргдашоо. Сааашадаа иимээр ажал хүдэлмэрэ, ажабайдалаа эрхилээ һаамнай, юун болохоб гэжэ бодоодшье үзэхэнь аймшагтайл.

...Валюта национальна продуулхэ болоо һаа, ехэ мүнгэн гаргагдахагүй байна бшуу. Түмэр замые һайнаар хүдэлгэхэ, шухала хэрэгтэй эд бараанда, эдеэ хоолой зүйлнүүдтэ үлүүсэ ехээр анхаржа, тэдэнэй сэн дээшэлүүлгые болюулха, ажахын хэлсээнүүдые нэгэ жэлһээ нүгөө жэлдэ оруулха ябадалые хорихо гэхэ мэтэ асуудалнууд проект дотор бии.

Шаталинай «500 үдэр» оройдоол 24 үдэрэй туршада зохеогдонхой гэжэ хэлэхэ шухала. Үсөөхэн үдэрнүүд соо зохеогдоһон программа һайнаар бодожо үзэгдөөгүй гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Правительствын программа гүрэнэй зөөриие хубааха тухай тэмдэглэнэ. Энэнь зүбтэйшье байжа болоо. Гэбэшье тус программа бусад пунктнуудаар олон дутагдалнуудтай».

«СССР ерээдүйдэ ямар болохоб? Тэрэ байха гү?» Иимэ асуудал хүн зоной һанаа зобооно. Правительствынгшье, Шаталинайшье программанууд соо энэ асуудалда харюу үгтэнэгүй гэжэ Москвагай «Вымпел» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор Николай Васильевич Михайлов гомдонгеор хэлээ. Ажахы эрхим һайнаар эрхилхэ талаар гүнзэгы бодолтой дурадхалнуудай оруулагдаагүй байһанда халаглмаар.

Красноярскын металлургическа заводой директор Александр Николаевич Кузнецов А. И. Тизяковые дэмжээшье һаа, Шаталинай программын түлөө гараа үргөө. Экономикые гуримшуулһанайнгаа удаа тэрэниие шата шатаар хүгжөөжэ эхилхэ гэһэн һанамжа дэмжэгдэнэ.

Юрий Оскарович Гальвас, үйлэдбэриин «5-й подшипниковый завод» нэгэдэлэй генеральна директор (Томск хото):

— Би гүрэнэй эд зөөриие мэдэлһээ болюулхын түлөөб. Тиигэхэдээ нэгэ иимэ эрхэ байдал сахиха. Түхеэрэлгын үни сагта бэеэ харюулһан газарта тэрэниие худалдаад, гүрэн баяжаха гэжэ һэдэхэ зэргэгүй. Жэшээ болгон, манай 5-дахи подшипниково завод абаад үзэебди. Түхеэрэлгэнүүд хэдэн арбаад жэлэй туршада хүдэлнэ. Тиимэһээ гол жасануудай 50 процентнь түлөөһэгүйгөөр нэгэдэлэй коллективтэ үгтэхэ, нүгөөдэ 50 процентнь 4—5 жэл болзортойгоор арендэдэ үгтэхэ зэргэтэй гэжэ би һананаб. Һүүлээрнь түлөөһэгүйгөөр үгтэхэ. Мүнөө манай завод бүхы подшипникова заводуудтал адли министерствын мэдэлһээ гараад, концерн байгуулна. Ерээдүйн түлөө манда һанаагаа зобохо юумэн үгы. Манай һалбариин заводууд дотоодын, гадаадыншье дэлгүүр дээрэ холын хараатайгаар һалбаран хүгжэхэ. Жэшээлхэдэ, манай нэгэдэл Баруун Европын, Азиин, Африкын 40-өөд оронуудай инофирмэнүүдтэй ажалай талаар холбоо барисаа тогтоогоо.

Борис Васильевич Прилепский, «Биоформ» ПО-гой генеральна директор (Новосибирск хото):

— Дэлгүүр экономическа шэнэ эрхэ байдалнуудта элдэб янзаар хүдэлхэ гэжэ һанаха байнаб. Юундэб гэхэдэ, элдэб эмхинүүдтэ эхин эрхэ байдалнууд ондо ондоо бшуу. Дээгүүр хэмжээнэй уулзалганuудай үедэшье энээн тухай хэлэхэдэмни, намда иигэжэ харюусадаг: эхин эрхэ байдалнуудые сасуулжа үзэмөөр. Яажа сасуулалтайб? Һаяхан Москвагай кооперативай түлөөлэгшэ намда ерээд, нэгэдэлдэ ородог нэгэ заводой түлөө 150 миллион түхэриг дурадхаа. Тиихэдээ энэмнай эхин эрхэ байдалые сасуулалтай болоно гү? Хара хүлһөө гаргажа, эдэ мүнгэ олоогүй байһаниинь ямаршье хүндэ ойлгосотой бшуу. Тиимэһээ «һүүдэрэй экономикынхид», кооператорнууд, хонжоо наймаашад таатай зохид эрхэ байдалда дэлгүүртэ ороходо бшуу. Мүнөө валютатай, хожомоо тэрэниие хүдэлжэ олохо хүсэлтэй, тиигээд хүдэлжэ олоһон валютаяа өөртөө үлөөхэ хүсэлтэй хүнүүд буруу гэжэ һанаха байнаб. Юундэб гэхэдэ, технологическа болон финансова талаар һайн байдалаа тэдэ өөһэдөө бэшэ, харин гүрэнэй дотацийн тоосоогоор гэхэ гү, али арадай мүнгөөр байгуулаа бшуу. Би энэ мүнгые абаад, бултанда хубааха гэжэ хэлэнэ бэшэб. Тиибэ яабашье нарин нягтаар хаража үзэнгүйгөөр, эрдэмэй талаар үндэһэ баримтатай тобшолол хэнгүйгөөр дэлгүүрэй эрьюулгэ руу бултаниие хаяха гээшэ ехэл буруу ябадал гэжэ һанаха байнаб.

«1991 ондо хайшан гэжэ ажаһууххаб?» гэһэн темэ тушаа жэшээлхэдэ, Куйбышевай кабельна заводой директор А. К. Бульхин, «дэлгүүрэй экономикодо хам орохобди, һүүлээрнь хаража үзэнэ бэзэбди», «уһа руу оронгүйгөөр тамаржа һурахагүйш» гэхэ мэтээр хэлэбэ. Үйлэдбэриин «АвтоВАЗ» гэһэн нэгэдэлэй Уфимска заводой директор М. Г. Амиров, Уфимска авиационно заводой профессор гэгшэд А. К. Бульхинай һанамжые гүйсэдөөр дэмжэбэ. Саратовай промышленна предприятинуудай ассоциациин вице-президент Юрий Валентинович Берестовский энээниие эрид буруушаана.

«Якуталмаз» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор, промышленна предприятинуудай нэгэдэлэй вице-президент В. В. Пискунов:

— Президент, Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ маанадта анхарнагүй гэжэ тоолонob. Тиимэһээл олохон һалбаринуудта дутагдалнууд дайралдана. Хилын саана ямаршье хүтэлбэрилэгшэ хүнүүдтэй хөөрэлдэнгүйгөөр документнүүдтэ гараа табихагүй. Харин манай орондо бүхы юумэн һула табигдашанхай.

Улаан-Үдын авиазаводой генеральна директор Юрий Николаевич Кравцов:

— Арендэ тухай шэнэ хуулинуудые абаха тухай олон хүнүүд эндэ хэлээ. Минии һанахада, гүрэнэй предприятинуудташье, кооперативуудтанuудташье нэгэ хуули байха ёһотой. Тэгшэ бэшэ, ондо ондоо хуули дүрим экономикые улам доройтуулна гэжэ һанахаб.

О. ЛЕБЕДЕВ бэшэжэ абаба.

ҺАЙНИИЕ ХЭХЫЕ ЯАРАГТЫ

Үнгэрэгшэ неделидэ М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканска библиотекын конференц-зал соо Буряадай буддистнуудай нэгэдэлэй учредительнэ суглаан боложо дүүрээ.

Интеллигенциин багашаг бүлэг (эрдэмтэд, артистнууд, уран зохеолшод) болон нэгэ хэды санаартан иимэ суглаа үнгэргэхэ гэһэн үүсхэл гаргаһан байна. Тэдэнэр тус нэгэдэлэй Соведтэ ороо. Учредительнэ суглаа эмхидхэлгэдэ зарим тэды дутагдалнуудай байгаашье һаа, Буряадай түүхэдэ анха түрүүшынхеэ байгуулагдаһан буддистнуудай нэгэдэл нилээд ехэ хүдэлмэри ябуулжа гараа. Бидэ мүнөө һанамжа бодолнуудаа хубаалдаха хүсэлтэйбди.

Нэгэдэхеэр, Буряадай буддистнуудай нэгэдэл гэжэ тус организаци нэрлэгдээ хадаа ганса Улаан-Үдын бэшэ, мүн республикын хүдөөгэй районуудай, үшөө тиихэдэ Усть-Ордагай, Агын национальна округуудай түлөөлэгшэдые нэгэдүүлэн хабаадуулха ёһотой байгаа бшуу.

Хоердохеор, буддистнуудай нэгэдэлэй суглаан үнгэргэгдэхэнь гэжэ хүн зондо үргэнөөр дуулгагдаагүй. Өөһэдтөөл хэрэгтэй хүнүүдые ааликанаар суглуулаад лэ организациие бүридхэлдэ абажархео гэжэ юундэшьеб һанахаар.

Нэгэдэлэй совет һунгахаяа яараа гэжэ хэлэхэ байнабди. Ушар юуб гэхэдэ, олонхи хүнүүд соведтэ ороһон зарим гэшүүдые огто танихагүй байшана.

Яагаа хээгээшье һаа, Буряадай буддистнуудай нэгэдэл мүндэлбэ гээшэ. Тэрэниие уран зохеолшо Владимир Митыпов мүнөө дээрээ толгойлно. Нэгэдэлэй соведтэ нэгэшье эхэнэр оруулагдаагүй гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тиимэһээ бидэ, тус нэгэдэлэй үшөө байгуулагдаагүй байхада, багахан союз боложе нэгэдэһэн хэдэн эхэнэрнүүд, удаадахи үүсхэлтэйгээр ханданабди. Манай һанахада, буддистнуудай нэгэдэл хүнүүдтэ байгааляар үршөөгдэһэн һайн һайхан шэнжэнүүдые һэргээхэ гэһэн гол зорилготой ниитын организаци байха ёһотой. Хүндэ муу юумэ бү хүргэ, ядаһан тулиһан зондо туһала, өөрыгөө ходо хинан шалгажа яба, болбосоролоо дээшэлүүлэ, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй бай гэжэ Будда бурхан һургадаг гээшэ. Хүн бүхэн эгээл иимээр алтан дэлхэй дээрэ ажаһуухые оролдохо ёһотой бшуу.

Һайхан ерээдүйе дүтэлүүлхые оролдон, бидэ эртэнһээ урагша хүсэ шадалаа гамнангүйгөөр хүдэлдэг, һургаали заршам сахин баримталдаг байгаабди. Тэдэ жэлнүүдэй үнгэрэн ошоошье һаа, залуу наһанайнгаа эхин эршые мүнөөшье хүрэтэр мартадаггүйбди. Харин мүнөө ямар юумэнтэй ушарнабибди? Орон доторнай ажаһуудаг бүхы арадуудай национальна ёһо заншалнууд, түрэлхи хэлэн һэргээгдэнэгүй. Угһаа угта нарин нягтаар дамжуулагдажа байдаг һайн һайхан заншалнуудаа хэзээ бусаахабибди? Бэе бэедээ атаархалга, хэрээгы шэрүүн ябадал, эд зөөридэ шунахайран обтолго, хомхой хобдог сэдьхэл гэхэ мэтэ һаалта хэнэ. Муу юумэн түргэн хэгдэхэ, харин һайн юумэн удаан бүтэхэ гэһэн үгэнүүд бии. Энэшье зүб байжа болоо. Юуб гэхэдэ, бидэ үдэр бүхэндэ элдэб гэмтэ ябадалнуудай, хэрээгы шэрүүн аяг аашануудай гэршэнэр болонобди. Үхибүүдэйнгээ ерээдүйн, обществын ерээдүйн түлөө хэды ехээр һанаагаа зобохоор бэ! Олонхи хүнүүд иимэ байдалда сүхэржэ, яахашье мүрөө оложо ядана. Залуушуулайшье дунда иимэ хүнүүд олон. Ямар бэ нэрэ һайн юумэн тээшэ эрмэлзэхэ ябадал хомор болошоо гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй ха. Ямаршье юумэндэ этигэнэгүйбди гэжэ олон хүнүүдһээ дууладагбди. Бидэ, эхэнүүд, үхибүүдэйнгээ ерээдүйн түлөө хэды ехээр һанаагаа зобожо байһанаа мэдүүлхэ хүсэлтэйбди.

Эхэнэр буддистнуудай нэгэдэл байгуулха гэһэн үүсхэлыемнай үргэн олониитэ дэмжэхэ байха гэжэ найданабди. Ивалгын дасанай, СССР-эй буддын шажанай түб маанадые дэмжэхэ байха гэжэ этигэнэбди.

Буддын шажантан олониитэтэй нягта холбоо барисаа тогтоожо, ажалаа улам эдэбхитэйгээр ябуулха байха гэжэ найданабди.

ДАРМАЕВА С. Т., НАМЖИЛОН Ц. Н., ТУДУПОВА Д. Д., ШАРАПОВА Г. Р., болон бусад (бүхыдөө 15 хүн гар табяа).

Маэстро

Москвагай «Звуки Му» гэһэн гайхамшаг ансамбль тухай ехэ үсөөн бэшэдэг. Теэдшье тэрэнэй творчество анхаралтайгаар шудалхаар болонхой. Эдэ дутагдалнуудые нэгэ бага заһаха зорилготойгоор байгша оной хабар США-гаар аяншалха үедэнь хүгжэмшэдтэй танилсаһан Нью-Йоркын «Новое русское слово» газетын корреспондент Наталья Козловагай тэмдэглэл буулгажа абаад толилхомнай.

АНХАРАЛАА ХАНДУУЛМААР

НЬЮ-ЙОРКДО мэдээжэ «Боттон Лайн» клубай зал соо Москвагай үргэнөөр мэдээжэ «Звуки Му» гэһэн рок-группа дуунуудаа гүйсэдхэнэ. Зал соо харанхы. Гансал хүгжэмшэд руу шэглүүлэгдэһэн прожекторнуудэй гэрэл хубилгагдана. Павел Хотиной хүүртигэй һудалнуудай ялалзаха, хүгжэмэй ялагар барабанууд дээгүүр элдэб үнгэ һолонготон харагдана. Рок-группын премьер Петр Мамоновай нюур шаргал байһан аад, хүхэ, хүхэ байһан аад, ногоон болошохо юм.

«Звуки Му» хубилган шэнэдхэлгын урда тээхэнэ Советскэ Союзда мүндэлһэн олон тоото рок-коллективүүдэй нэгэн юм. Рок-хүгжэмэй заншалнуудгүй, ород рогтол огтошье адли бэшэшье һаань, өөрын онсо өөрсэ түхэл маяг байгуулха зуураа, тэдэ буртаг үбһэнэй болон химиин бодосуудаар хорлогдоһон овощой дундаһаа огород соо ургаһан сэсэгүүд мэтээр илгаран гараа.

«Тэдэ «Боттон Лайн» клуб соо Америкэдэ һүүлшынхеэ концерт табяа. Хүгжэмшэд Москвагаа бусахань. группын бүхы гэшүүдые суглуулжа шадаагүйб. Нью-Йоркдо нэгэ бага һаатаһан бас-гитарист Александр Липницкий минии асуудалнуудта бултанай түлөө харюусаха баатай болобо. Минии түрүүшын асуудал иимэ: Группын нэрэдэ оруулагдаһан «Му» гэжэ үгэ юу тэмдэглэдэг бэ? Москвагай үйлсын хоер үгые хуряангылһан ябадал болоно гү? Али энэмнай үнеэнэй мөөрэһэн абяан гү? «Му» гээшэ олон удхатай эртэ урдын хитад һүлдэ тэмдэг болоно гэжэ Саша тайлбарилба. Энэмнай зайе хэмжэлгэ, хүнэй толгой соо, ухаан бододо мүндэлдэг һүртэ дүрэнүүд болоно. Рок-группа байгуулагшад «Му» гэһэн тобшохон үгэ соогоо философско болон поэтическэ гүнзэгы удха нэбтэрүүлээ.

— Саша, Советскэ Союзда рок-хүгжэмшэдэй ажабайдал тухай хөөрэжэ үгыт. Тэдэ ямар «хараа бодолтойгоор» концертнүүдые харуулдаг бэ?

— Эндэһээ, Америкэһээ хараад үзэхэдэ, Советскэ Союздахи рок-хүгжэмшэдэй ажабайдал ехэл һонин, зэрлиг юумэдэл һанагдана. Тиин тэрээн тухай намда хэлэхэмнишье бэрхэтэй байна. Манай эндэ энэ талаар ямаршье заншалнуудай үгы дээрэһээ бүхы юумэ бэлдэгдээгүй үндэһэн дээрэ байгуулагдана ха юм. Ушар иимэһээ ямар «хараа бодол» эндэ хэлэхэ болонобибди. Манай эндэ нэгэ үетэн юушьеб түйладаг, юушьеб хэдэг байһан аад, өөрынгөө дүршэл дамжуулан үгэжэ, шэнэ үетэниие дүй дүршэлдөө һургажа үрдингүйгөөр наһа барашадаг. Манда хаа хаанагүй хүшэр байдалтай ушархат. Продюсернууд байхагүй, абяа бэшэдэг студинуудшье үгы бшуу. Баруунай оронуудта рок-хүгжэмшэдэй нэгэдэхи ба хоердохи үетэн үмсын һургуулинуудые байгуулаа. Тэдэ колледжнүүдтэ багшалдаг, номуудые хэблүүлдэг, һуралсалай видеокассетэнүүдые гаргадаг.

Иимэ айхабтар ехэ булюу байдалһаа уламжалан, баруунай рок совет рогһоо ехээр илгарна. Бидэ гансал эдэбхи үүсхэлэй үндэһөөр ажаһуудаг, хүгжэдэгбди. Манай хүгжэмэй ажабайдалай түбэй Москваһаа, Ленинградһаа хүдөө нютагууд руу хүлжэн орожо байһан үзэгдэлые мүнөө адаглан харахаар болонхой.

...Сашын эжын зохидхон квартира соо бидэ һуунабди. 30-дахи дабхарһаа Манхэттен альган дээрэ мэтээр харагдана. Истривертэ Нью-Йоркын гэрнүүдэй түхэл хэлбэринүүд элеэр харагдана. Журналай столхон дээрэ хаташаһан бананууд болон һамартай вазахан табяатай. Ханануудтань ород уран зураашадай гоё һайхан зурагууд үлгөөтэй.

— Мүнөө Сибирь хүгжэмтэ ажабайдалай түб болоо гэхэдэ болохо. Тэндэ нилээд олон рок-группанууд байгуулагданхай. Уран зураашадтай сасуулжа үзэбэл, тэдэниие сэбэр соц-арт гэжэ нэрлэхэдэ болохо. Мүнөө ажаһуужа байһан эдхэ байдалда творческо талаар ямар нэгэ горитойхон амжалта түйлажа, оюун бэлигээ үдалан үргэнөөр харуулжа шадахагүй гэжэ би һанаа гаа зобоноб. Энэ талаар Александр Башлачевой ажабайдал болон наһа баралга ялас гэмэ жэшээ болоно. Амиды мэндэ ябахадаа, тэрэ оюун бэлигээ бодотоор, гүйсэдөөр харуулжа шадаагүй. Рок-хүгжэмдэ шуналтайгаар анхаралаа хандуулан хүнүүд тэрэнэй наһа бараһые хододоо шанапжа ябадаг. Башлачев оюун бэлигыень дэмжээгүй, гүйсэдөөр харуулха арга олгоогүй обществодо түрөө, ажаһуугаа. Тэрэнэй нүхэдшье, бүхыдөө манай системэ энээндэ зэмэтэй.

Мүнөө «Сибиркин долгин» гүйсэдөөр тэрэнэй нүлөө доро оронхой. Тэрэ ородой тулюур байдал, «шиидхэгдээгүй асуудалнууд» тухай өөрынгөө дуунууд соо бэшэдэг, харуулдаг байгаа. Энэнь тэрэнэй дуунуудые искусствын үзэгдэл болгодог һэн.

Манай Росси үргэн нэлэнхы орон юм. Мүнөө бэлигтэй бэрхэ хүнүүд, коллективүүд мүндэлнэ. Ленинградта «Аукцион» үнинэй байгуулагдаһан группа. Энэ группада Олег Гаркуша манай Петр Мамоновай конкурент болодог. Тэрэнэй амжалтатай ерээдүйдэ би этигэнэб. Имагтал Гаркуша сэбэр ород түхэл маягтайгаар гүйсэдхэдэг байһаараа парижайхидые гайхуулаа.

Гэртээ ерээд, Саша Липницкиин бэлэглэһэн журналнуудые иража харабаб. Эдэ журналнуудай хэблэгдэһэн ушар хадаа совет хүгжэмшэдэй болон рок-хүгжэмдэ дуратайшуулай ажабайдалда гайхамшаг үйлэ хэрэг болоно. Москвагай рок-лабораторийн хэблэдэг «Сдвиг» гэһэн журнал газаа талаһаань харахада, балайшье ехээр анхарал татахагүй. Тэрэ оройдоол арбаад мянган хэһэгээр гарадаг. Тэрэнэй зарим авторнуудай журналистска хэмжээншье бирагүйшэг даа. Искусство шэнжэлдэг кандидат Нина Тихоновагай «Вокруг «Аукциона» гэһэн статья соо иигэжэ уншабаб: «Аукционой» творчество кинематографууд Висконти болон Пазолини гэгшэдэй нэрэнүүдтэй адлирхуугаар табилтай гээшэ ха гэжэ би һананаб... Гаркушын персонаж хододоо түрүү зэргэдэ гараад лэ байдаг... Артистнуудай ямараар хубсалһыень хараад, досоогоо бөөгэнжэ, бөөлжэдэһэ хүрэмөөр гэжэ Федор («Аукцион» хүтэлбэрилэгшэ) һанана. Үгы даа, тиимэ бэшэ. Жэшээлхэдэ, тэдэтнай зохидхонууд лэ гэжэ минии эжы тоолодог».

Хэрэггүй мэдээсэлтэй худхажархиһан һулахан тобшолол болоно (актер тухай бэшэһэн статья соогоо тэрэниие элишэлэн харуулха, уулзаха үедөө тэрэ намтай мэндэшэлдээгүй гэхэ зуура, Тихонова ойлгохын аргагүй элдэб худхаляа бэшэнэ: «Тэрэниие эжынь бага балшар наһандань һайнаар мэндэшэлжэ һургаагүй юм ха. «Одото үбшэн» эндэ ямаршье хамаагүй, сэхыень хэлэхэдэ, бидэ бүришье бэлигтэй бэрхэ ододые мэдэхэ байгаабди). «Агууехэ ород хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн үшөө нэгэ мэдүүлэл жэшээ болгон харуулаябди: «Мэдэрэлэй гамма бетон чурка бэшэ хүн бүхэндэ шухала хэрэгтэй юм бэээ». Нина Тихонова искусствын ямаршье онол арганудые хэрэглэжэ, дуулаһан дуун соогоо хамаатай байһанаа иигэжэ харуулхы эрилтэ «Аукциондо» табина: «Газар дээрэ абяагүй байха, огторгойдо эмшэлхэ,.. хэндэшье хэрэггүй, юуншье туяа гэрэлээ сасанагүй». Тэрээндэ «хамаатай» гэһэн үгэ юундэ хэрэгтэй байгааб?

Би Нина Тихоновагай статья тушаа юрэ бусаар тогтоногүйб. Артистнууд тухай бэшэжэ байһан аад, тэдээндэ хүндэгүй хандалга харагша, шүүмжэлэгшэ байһан минии дура гутаагаа. Тихонова Петр Мамонов тухай («Звуки Му» ансамблиин дуушан) иигэжэ бэшэнэ: «Гансал нютагай хэмжээндэ актерой бэлиг шадабариин талаар рогто гол үүргэ дүүргэдэг гэжэ Петр Мамоновые тоолоходо болохо. Олохон совет харагшадһаа илгаамни юуб гэхэдэ, уласхоорондын классай эксцентригүүдые хараха баатай болоһондоо би яахабиб даа. Тэдэнэрэй хажууда Петр Николаевичай «сэхэ руунь хэлэлгэ» ямаршье һогтуу эрэ хүнэй өөрынгөө архинша нүхэдэйнгөө компаниһаа холо ошоогүй байһые харуулна».

Һайн һанаатайгаар шүүмжэлһыень, искусствын рогто дурагүй, искусствын хүгжэлтын юрэнхы дэбжэлтые ойлгодогүй байһыень би Тихоновагай статья соо обеорооб. Артист Мамоновые «жэжэхэн бес» Федор Сологубтай сасуулжа үзэхэдэ болохо юм бэээ. Тэрэнэй бэрхэшье һаа, аймшагтай клоун боложо шадаха, ород шог зугаа гаргаха түхэл шэнжэтэй байһыень хараад, Тихонова һайшаагаагүй (энэ «Советская культура» газетэдэ толилогдоһон статья соо тэмдэглэгдэнхэй), теэд тэрэнэй нэгэдэхишье, хоердохи сасуулга зүбшөөгөөгүй байхада болохол. Мамоновай харагшадай һанаагаа зобохо, ухаагаа гүйлгэжэ, бодожо үзэхые баадхадаг байһаниинь гол шухала. Тэрэнэй дуулахадань һанаа амархан һууха хүниие харахагүйт. Рок-хүгжэм һайнаар мэдэдэг америкынхидэй «Боттон Лайн» клуб соо тэрэнэй дуулахые шагнаад, тэрэниие ямараар угтаһаниинь энээниие бодотоор гэршэлнэ. Тэрэнэй дуулахые шагнаад, тэдэ ямар бодолдо эзэлэгдэдэг байгааб? Шагнагшад яахадаа зүрхэ сэдьхэлээ доһолгон, тэрэниие тайзан дээрэһээ табидаггүй байгааб? Энэмнай «һогтуу эрэ хүнэй өөрынгөө архинша нүхэдэй компани соо байһандал адли» бэшэл байгаа еһотой, «Звуки Му» тэдэнэртэ шоу шэнги дүтөөр һанагдаа. Зал соо һууһан ородуудшье иимэрхүү мэдэрэлдэ эзэлэгдээгүй байха даа.

Петр Мамоновые холуур бодолтой, сэсэн хүн гэжэ һанааб. Тэрэмнай Илья Кабаковой өөрынгөө зохеолнууд соо харуулдаг совет коммуналкаһаа гараһан герой болоно. Тэрэнэй толгой соо бүхы юумэн худхаралдашанхай. Тойроод боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые ойлгожо абахань хүшэр. Тэрэ бүхы оюун бэлигээ эршэдэнхэй. Дуун бүхэндэ тэрэ хатарай пластическа онсо зураг олодог, тэрэнэй ород рок американ эгээл үндэр хэмжээнэй рогтол адли, энээн тухай хожомынь Саша Липницкий хэлэхэ, тиигээд Майкл Джексонэй, Джеймс Браунай согтой солбоноор хатаржа байгаад дуулаһантай Мамоновай хатарые сасуулхаяа айхагүй. Марсель Марсо Брейгелиие бииэрээр зураһан байдаг. Харин би Мамоновые тон тиимээр харааб. «Звуки Му» рок-группын концертнүүдые Америкэдэ ажаһуудаг бидэ хэды ехээр һонирхон, хужарлан хараабибди.

...Саша Липницкитэй манай хөөрэлдөөн үргэлжэлһөөр. Тэрэ мүнөө Москвада үргэнөөр мэдээжэ болоһон «Вежливый отказ» гэһэн рок-группа тухай намда хөөрэжэ үгэбэ. Тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ Роман Суслов үндэһэн ород фольклор шудалха, хүгжөөхэ хэрэгээр үнинэй һонирходог, мүнөөнэй байдалда тэдэниие хэрэглэхэ гэжэ оролдодог. «Энэмнай эгээл интеллигентнэ, эгээл һонор хэрхо группа юм,— гэжэ Саша намда хэлэбэ.— Зарим хүгжэмшэд тэрэниие рок-группа гэжэ һанадаггүй».

Үсэгэлдэр, мүнөөдэр мэдээжэ болоһон бусад рок-группануудай хуби заяан намайе һонирхуулаа. «Николай Коперник» гэжэ оюун бэлигтэй группын дэмжэлгэ туһаламжа хүргөөгүй байһанһаань уламжалан, тарашаһаниинь халагламаар. Тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ Юрий Орлов уран зурагаар һонирходог болонхой. Теэдшье тэрэ яһала гэмгүй зурагуудые зурадаг. Манда балайшье ехээр һайшаагдадаггүй хүгжэмэй шэнэ онол арганудые бэдэрэлгэдэ тэдэ хододоо анхаралаа хандуулдаг байһан юм. Хэрбээ композитор Шнитке гэгшые баруунай орондо «үргөөгүй» һаань, манай эндэ хэншье тэрэниие мэдэхэгүй һэн. Москвагай рок-хүгжэмшэдэй ударидагшадай нэгэн Василий Шумовай хуби заяан яһала урагшатайгаар бүрилдэжэ эхилэнхэй («Центр» гэжэ группа). Тэрэ Парижда француз хүгжэмшэдтэй хамта яһала урагшатай пластинка гаргаа гэжэ һанаха байнаб.

— Ленинградта юун болонob?— гэжэ би асуубаб.

— Урданай булюу байдал Ленинградта үзэгдэхеэ болинхой. 80-яад онуудта, тусхайлбал, Гребенщиковэй үедэ тэдэнэр нилээд үргэнөөр һайшаагдадаг байһан юм. Сэхыень хэлэхэдэ «Кино» гэһэн группа наһаа гүйсөөгүй хүүгэдэй дунда һайшаагдаһаар зандаа.

Саша Липницкитэй хөөрэлдөөгөө таһалдуулжа, тэрэнэй үгэһэн журналнуудые иран харахаяа дахяад би ошобоб. Тэрээн соо хүн түрэлтэнэй элдэб түлөөлэгшэд тухай этигэмээр бэшээр, нэгэл янзаар харуулагданхай (Бестужев-Рюмин, В. В. Розанов, Луначарский, О. Шпенглер, С. Н. Трубецкой тайжа, Чингис хаан), энэмнай Москвагай рок толгойлогшодой нэгэн, «ДК» группа байгуулагша Сергей Жариковай статья болоно.

Тэрэ («Сдвиг» журналай редакци тэрэнэй статья толилоо) үндэр хэмжээнэй баримтануудтай гэжэ тоолоно. Тэрэнэй үндэр хэмжээнэй баримта тухай статья сооһоо жэшээ харуулхадамни таанад өөһэдөө бодожо үзэнэ бээзт: «Рогой мүндэлэлгэ хадаа дилетантизмын триумф болодог. Энэ «индивидуалис сатанизм, платформо» хадаа еврейн антропоцентризм гэдэг. Энээнһээ уламжалан, рогые еврейскэ гэжэ нэрлэдэг байжа болоо ха». Тиигэбэшье энэ эзопой хэлые ойлгохонь хүшэр даа. Рок-хүгжэм тухай хөөрэлдэжэ байгаад, «еврейскэ антропоцентризм» гэжэ үгые тайлбарилжа шадаагүй.

Жариковай статьягай гол удхые ойлгожо абахадамни, Саша Липницкий намда туһалаа (тэрэнэй хөөрөөнһөө уламжалан, би энэ статьяда анхаралаа хандуулааб): «Энэ статья Шафаревичэй түхэл хэлбэритэйгээр бэшэгдэнхэй. Тэрэниие «Залуу гварди» дуратайгаар хэблээ. Рок ород арадта таарахагүй гэжэ Жариков харуулхые оролдоно. Энээниие мэргэжэлтэ хүн хэхэ зэргэтэй, гэбэшье энээниие хэр үнэн зүрхэнһөө хэнэб гэһэн асуудал гарана бэшэ гү?»

Рок-хүгжэмдэ зорюулагдаһан үшөө нэгэ журнал шэнэ жэлһээ гаража эхилээ. «Сдвигтэ» орходоо энэ журналай саарһаниишье дээрэ байна. Тэрэ үнгэтэ гадартай, баруунай оронуудта толилогдодог иимэрхүү журналнуудта адли. Энэ журнал соо толилогдоһон статьянуудшье «Сдвигтэ» орходоо удха түгэлдэр, һонирхолтой, Москвагай мэдээжэ хүгжэмшэн Алексей Козловой «Мүнөөнэй рок-хүгжэмэй байдал тухай» статьяе һонирхон уншааб. Автор тэндээ удха түгэлдэр искусство мэтэ рок-хүгжэмэй нэрэ хүндые һэргээхые уряална».

Александр Липницкиин «Семафорой ногоон гэрэл» гэһэн статья зохидоор бэшэгдэнхэй. Энэмнай 1989 ондо «Звуки Му» «СССР-тэ рок» гэһэн журнал тухай эндэ хэлэгдэнэ (ИМА-прессэй ажаглалта) болон бусад рок-хүгжэмшэдэй Баруун Европо ошоһон тухай статья болоно.

«Звуки Му» группа баруунай оронуудта хоохоор ошоогүй. Англиин мэдээжэ хүгжэмшэн болон продюсер Брайан Ино гэгшын гаргаһан тэдэнэй пластинка Лондондо, Парижда, Нью-Йоркдо худалдагдана. Баруунай шүүмжэлэлэй холуур харасатай байһыень Саша иигэжэ обёорбо: «...Тэдэнэй һанамжын ёһоор, совет группануудай абяан 60-аад онуудай хэмжээндэ». Хэрбээ СССР-эй концертнэ экипировко зуун жэлэй эхинэй агууехэ славян инженер Николай Теслын нээлтэнүүдээр мүнөө хүрэтэрөө хизаарлагдаһан байхадань, мүнөөнэй абяан хаанаһаа абтахаб даа. Манай залуушуулай соёлой зоболон обёорогдоһон байна: «буладые хатуужуулгын» ба «түмэр потогой» эпохын аюултай байдалые һэргээхэ болон «Звуки Му» группын дуунуудай апокалиптическэ доторой гашуудалай талаар «АВИА»-гай гаһар бэлиг шадабари.

Н. И. гэжэ нэрэ обогоо нюужа табиһан авторай «Черный» бурлеск Петра Мамонова» гэһэн баһа нэгэ статьяда би анхаралаа хандуулааб. Тэрэ «Звуки Му» группын дуушан тухай иигэжэ бэшэнэ: «Трагическа шут» ээлжээтэ пантомима наадана. Дүшэ наһатай энэ актер эсэхэ сусахые мэдэнгүй анхаралтайгаар хүдэлдэг байна».

Намһаа холо бэшэ түхэрэен столой хажууда һууһан хүн нариихан сигаретнэ саарһан соо тамхи орёоно. Энэмнай «Звуки Му» группын дуушан, композитор, поэт, идеолог Петр Мамонов болоно.

Группын ори ганса мэргэжэлтэ хүгжэмшэн Павел Хотиной хуруунууд клавишануудые зохидоор дарана. Гэнтэ тэрэ һууриһаа һуга харайн бодожо, хатар дундаа Мамоновой урдаһаа ошоно. «Петр болон тэрэнэй дүү гитара дээрэ наададаг Алексей Бортничук группаһаа таһарха хүсэлтэй байһан аад, мүнөө дахяад хамта наадана... Магад, Павелгүйгөөр хүшэр байха гэжэ тэдэ ойлгожо болоо. Тэдэ тад ондоо абари зантайнууд байжа болоо, гэбэшье группа мүнөө хүрэтэрөө тараагүйл. Манай ударник Алексей Павлов бэрхээр наададаг. Тэрэ Мамоновтол адли юунһээшье дулдыдангүй ябаха дуратай байдаг. Тэрэ хүгжэмшэдэй иимэ түхэл шэнжэнүүдые үндэрөөр сэгнэдэг»,—гэжэ Александр Липницкий хөөрэбэ.

Петр Мамонов өөрөө хүгжэм гүйсэдхэжэ, «Цветы на огороде» гэһэн дууе дуулаба. Тэрэнэй дуулахые шагнажа һууxада хэды зохид байгааб даа. Энэ дуунай үгэнүүд гүн удхатай. Энэ дуун Петртэ дурасхаал болодог. Тэрэнэй дууладаг мак, марихуана гэхэ мэтэ гоё сэсэгүүдые балайшье зэмэгүй гэжэ һанахаар бэшэ. Эдэмнай хорон тамхин болодог ха юм.

Иимэ оюун бэлигтэй коллективтэй уулзаһандаа, би хэды ехээр баярлаабиб. Концертын һүүлээр энэ группада дуратайшуулда түлхюулэн, мэдээжэ рок-хүгжэмшэн болон композитор Джо Джексондэ дүтэлэн ошобоб. «Звуки Му» гэһэн группа танда һайшаагдаа гү гэжэ асуухадамни, тэрэ иигэжэ харюусаба: «Тэдэ американ рогһоо тад ондоо байна, гэбэшье энэ онсо өөрсэ, һонирхолтой группа болоно».

Би Саша Липницкитэй хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлбэб. Магнитофонно пленкын нэгэ талые шагнажа үрдеэгүйбди. Гэхэ зуура, энэ тодорхой удхатайшье байжа болоо ха. Тиихэдээ манай хөөрэлдөөн үшөө түгэсөөгүй, харин һаял эхилбэ гээшэ гэһэн удхатай.

Наталья КОЗЛОВА,

(«Новое русское слово»—ИМА—пресс).

ЗАМАЙ ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

«Молодежкын» уншагшадта Михаил Задорновой «Возвращение» гэһэн номһоо нэгэ хэһэг дурадханабди. Энэмнай «Америкэ тухай замай тэмдэглэлнүүд» гэжэ нэрэтэй. Тэрэ «Аврора» гэһэн журналда гүйсэдөөр толилогдохо юм.

* * *

Харгыда ябахада, элдэб һонин бодолнууд толгойдо ородог гэжэ бүри залуу ябахадаа ойлгоогшо һэм. Үни удаан ямар нэгэ бодолго бодожо ябахань залхуутай болошодог. Тингээд олонхи хүнүүд аяншалжа ябахадаа, элдэб юумэ тухай хөөрэлдэхэ дуратай болошодог. Харин би Америкэдэ оло дахин самолёдоор ниидэһэн байнаб. Теэд хэнтэйшье дуугаралсадаггүй байгааб. Харахадашни тойроод хуу булта американецууд һуужа байха. Тингээд элдэб бодол толгойдошни орохо. Тиихэдэнь тэдэ бодолнуудаа дайралдаһан лэ юумэ дээрэ бэшэдэг байгааб. Ямар нэгэ хуудаһанууд дээрэ, салфеткэнүүд дээрэшье, үнгэрхэдөө тэрэ ниидэлгыемни хангажа байһан авиакомпаниин рекламна журналай хуудаһанай хажуугааршье бэшэгшэ һэм. Тингээд стюардессэдэ харуулангүйгөөр костюм доро нюугаад, абаад гарашахаш.

* * *

Американ ба совет хэлэнүүдэй хоорондо нэгэ никитэ адли зүйл бии. Совет хэлэниинь нилээд гутаагдаһан ород хэлэн, харин американ — баһал эбдэһэн англи хэлэн. Совет хэлэн гээшэмнай бюрократическа гурим журамай үндэһөөр эрхилэгдэн хэрэглэгдэдэг ород хэлэн юм. Тиихэдээ энэ хэлэн дээрэ зайтагүй дүүргэхээршье бэшэ инструкцинууд, ойлгохыншье аргагүй элидхэлнүүд, мүн ямаршье харюусалгагүй рапортнууд бэшэгдэгшэ һэн. Ород хэлэндэ хари хэлэнһээ абтаһан олон тоото, гоё гоё үгэнүүд, гадна удаадахи хуудаһандань үргэлжэлүүлэгдэхээр ута гэгшын деепричастна эрьесэтэй мэдүүлгэнүүд. Гүрэн түрын ажал хэрэг эрхилжэ байнабди гэжэ бэеэ тоолодог олон тоото залхуу хүнүүдэй хэлэн. Тэдэнэр обществодо аша туһа асарнабди гэжэ үнэн зүрхэнһөө өөһэдөө этигэхын тула энэ хэлэнэй баялигые хэрэглэдэг.

Харин американ хэлэн хадаа урагшаа һанаатай, шударгы хүнүүдэй хэлэн мүн. Энэмнай үлүү булуу үгэгүй, тон тодо англи хэлэн. Ямар нэгэ үгэнүүдтэнь нэгэ абяаниинь хаягдашаха, үгышье һаа зарим нэгэ үгэнь дутуу хэлэгдээд үнгэршэхэ. Американ хэлэн дээрэ ямар нэгэ хэрэг тухай тон богонихоноор хөөрэлдөөд, үгэеэ ойлголсоодхиходо таарамжатай юм. Тэрэ бизнесто оройдоо хэрэггүй литературна, үгышье һаа үлүүсэ гоё гоо үгэнүүдтэй удаа дараалан хахасана. Англи хэлэнэй американ вариант ехэ урагшатай байжа, тон мэдээжэ «американизмуудынь» англи хэлэндэ нэбтэржэ захалаа. Игэжэ тон түргэн хүгжэн ургаһан үхибүүн эсэсэй эсэстэ хүгжэлтэгүй зогсошоһон гэртэхиндээ нүлөөлдэг болобо.

Советшье, американшье хэлэнүүд түс хэлэнүүдые зохеон байгуулагшадта ашатай туһатай байба ха юм. Теэд эдэ хоёр хэлэнэй алиншье дээрэнь гоё һайхан шүлэг зохеохын аргагүй. Һайн һайхан мэдэрэлээ харуулхын тула поэт ород гү, али англи хэлэндэ хандахал даа.

* * *

Американ гэрнүүдтэ халуун уһаниинь хэзээдэшье болюулагдадаггүй. Би шалтагааниинь ойлгооб. Тэндэ домоуправленинүүд үгы ха юм. Тиин хэншье болюулдаггүй. Халуун уһан гаража байдаг.

* * *

Ород аяншалагшадые Америкэдэ пылесосууд гэжэ тон зохидоо нэрлэдэг. Тэдэ орон доторхи бүхы хямда сэнтэй, тооһо тоодходо даруулһан хууша хаашан бүхы юумэ һорожо абашадаг.

* * *

Американ хүдэлмэришэн жэлэй туршада гурбан жэлээр урид өөрыгөө хангаад байдаг. Харин манайхин бүхэли жэлэй туршада сүлөөгүйгөөр хүдэлөөд, жэлэйнгээ амаралтаһаа бусаха харгыдаа 25 түхэриг урьһаар эрижэ ябадаг.

* * *

Манай орон соо москвичуудай бэеэ абажа ябадагтал американецууд бүхы дэлхэйдэ бэе хүндэтэйгөөр абажа ябадаг.

* * *

Эхэ оронoo һанажа уйдаха ушар бүхы эмигрантнуудай түрүүшынхеэ ерээд ошоһонойнь һүүлээр үгы болошодог. Эндэһээ гэртээ бусахадаа, тэдэ зобошонхой ошодог. Тиин һүүлээрнь өөрынгөө мүнгэн зөөреэр һанаһан хүнүүдээ Америкэдэ урихаар бэлэн байдаг. Тэдэ саашадаа манай «катастройка» гээшэтэй огтолон харилсахагүй гэжэ шиидэдэг.

* * *

Американ телевиденеэр аша туһатай зүбшэлнүүдые ходол дамжуулдаг. Тэдэ зүбшэлнүүдэй дунда нэгэ имэ зүбшэл саг үргэлжэ дайралдадаг: танда бандидуудай добтолоо һаань, эриһэн лэ юумыень үгөөд орхигты. Буляалдажа бү байгты! Мүнгэнтэеэ хахасабашье, ами наһантнай үлэхэл.

Нэгэтэ шэнэ һонинуудай дамжуулагдажа байха үедэ совет аяншалагшын зоримгой, ухаансар байһан тухай мэдээсэл дуулгагдаба. Тэрээнһээ наркоман-негр мүнгыень буляаха гэһэн байгаа. Харахадашье тулюурхан, Челябинскһаа ерэһэн энэ турист ехэ эрэлхэг зоригтой байжа, мүнгэеэ шье абхуулаагүй, харин мантан томо негрые үшөө сохеод орхиһон байна. Хүлеэгдээгүй сохилтоһоо негр сухарижа, тэрьедэхэ баатай болобо. Теэд ород турист тэрэниие хүсөөд, үйлсэдэ байдаг урна абажа, толгой руунь буулгажархёо. Тингээд мүнгэеэ буляажа абаһанай һүүлээр үшөө дахин урнаар сохиһон байна. Негр гайхаһандаа үни удаан зогсобо. Юундэб гэхэдэ, американецууд нэгэтэшье игэжэ сохилто үгэдэггүй ха юм. Үнгэрхэдөө урна барижа хэн сохихоб даа. Американ телевиденеэр хэншье имэ зүбшэл дамжуулаагүй. Теэд тэрэ ород турист ябаха юм гэжэ мэдээшьегүй. Ород аяншалагшада оройдоол гушан инвалютна түхэриг һэлгээ ха юм. Тиихэдэнь тэрэ Америкэдэ ябаһан үедөө энэ мүнгөөрөө хайшан гэжэ гэр бүлэдөө, үшөө хубсаһа хунар абахаб, үшөө туристическэ аяншалгын саарһа гуурһа бэлдэлсэһэн хүнүүдтэ хайшан гэжэ бэлэгүүдые асархабиб гэжэ тон ехээр һанаагаа зобожо ябаһан байгаа ха юм даа.

Совет аяншалагша мүнгэгүйгөөр хилын саана ажаһууха, ажамидарха аргагүй юм. Тэрээндэ мүнгэеэ хулуулгаһан тухай мэдэжэрхиһэн Челябинскда байһан һамганайнь нюурһаа мүнгыень хулуухаяа добтолһон ямаршье мантан томо негрэй нюур аймшагтай байба ха юм.

* * *

Хубисхалай һүүлээр Россиһаа гаража ошоһон ород дворянин Америкэдэ түрэһэн хүбүүндээ Брянск шадар баабгай агнаха гээшэ эгээл һонин агнуури юм гээд хөөрэдэг байба. Хүбүүниинь баһа эсэгэеэ дууряан бэрхэ ангуушан болоһон байна. Тингээд нэгэнтэ бэшэ Брянск шадар баабгай агнаһан тухайгаа хөөрэжэ үгэхыень эсэгэеэ гуйдаг һэн.

— Саг хубилхал байха даа,— гэжэ эсэгэнь хэлэхэ.— Өөрөө ошоод агнахадаа мэдэхэш.

Хубилган шэнэдхэлгэ хүрэжэ ерэбэ. Сагшье хубилба. Эсэгэньшье наһа бараа. Тингээд баян хүбүүниинь үнинэйнгөө хүсэл бэелүүлжэ, Брянск шадар баабгай агналга хэды һонин бэ гэжэ мэдэхэеэ зорибо. Тингээд Брянсктай холбоо барисаа байгуулжа, валютаар түлэхэб гэжэ дурадхаба. Тиихэдэнь нэгэ шударгы кооператив тэрэ дары дурадхалые бэелүүлхэбди гэһэн байна. Теэд... Брянск шадар граждан дайнай үедэ һүүлшын баабгай харагдаһан юм. Гэбэшье валюта мүнгэ гарһаа алдахань харамтай ха юм. Тингээдшье Алас Дурнын тайгаһаа баабгай нишэ асаруулхань унжагай, үнэтэйшье. Американец тэрэ үедэ манай Союз ерэхээ гараба. Хүршэ городой циркдэ тэдэ хандаха баатай болобо. Үнэхөөрөө циркдэ үбгэршэһэн нэгэ баабгай бии һэн. Тэрэ программануудташье хабаадуулагдахаа үнинэй болинхой һааб даа. Түрүүшээр циркын хүтэлбэрилэгшэд баабгайгаа үгэжэ үгөөгүй. Тэдэнэртээ түрэл болошоһон амитан ха юм. Тиихэдэнь кооперативщигууд баабгайе фотоательедэ хэрэглэхээ эринэбди, хойноһоонь тон һайнаар харууһалхабди гэжэ хэлээд, горитой ехэ мүнгэ дурадхаба. Тингэжэ циркын хүдэлмэрилэгшэд баабгайгаа үгэхэ баатай болобо.

Баабгайгаа товарна поездdo тээгээд, Брянскын ой хүдөө шэглэбэд. Тон ехээр баярлаһандаа, ехэ валюта абаха болоһондоо кооператорнууд поезддоо архидаба. Түс операци үглөөдэрынь үнгэргэгдэхэ байба. Миллионер үглөөгүүр гэртэхинэйнгээ анхан ээлдэг байһан ой руу агнахаяа ошохо байба. Теэд сэсэн баабгай олон жэлэй туршада хүнүүдтэй хамта хүдэлһэн тула ямар нэгэ муу юумэ болохоёо байна гэжэ ойлгожорхибо. Тингээд тэрэ «ээдэйнгээ» унтаһан һамбаанда муугаар хаагдаатай клеткэһээ гараад, пеэдһоо тэрьелшоо.

Үглөөгүүрнь баабгай хүдөөгэй харгыгаар ябажа ябаба. Харин энэ үедэ нютагай почтальон велосипедээр ябажа ябаһан байна. Хорин жэл хүдэлхэ үедөө почтальон түрэл ой соогоо баабгай түрүүшынхеэ хараад, ехэ сошоһондоо велосипедээ орхижо, ой руу тэрьедэшоо. Велосипедынь харгы дээрэ үлэнхэй хэбтэбэ. Теэд баабгаймнай үни удаан циркдэ хүдэлһэн һэмнай даа. Тэрэ аренэ дээрэ үнинэйшье гараагүй. Тиимэһээ тэрэ велосипедтэ һуугаад, үглөөнэй наранай гараха тээшэ гүйлгэбэ. Энэ үедэ ой сооһоо урдаһаань американ миллионер буутайгаа гаража ерэбэ. Велосипедтэ һууһан баабгайе харахадаа, ангуушан сошоһондоо ябажашье шадахаяа болишобо. Теэд баабгайн урдаһаань ерэжэ ябахада, яаха аргагүй буугаа шагаагаад байба. Тиихэдэнь баабгай үнэхөөрөө цирк ымни захиралта тэмдэг гэжэ ойлгоод, руль дээрэнь урда хүл дээрээ бодоод ябаба.

Эсэгынгээ хэр зүб байһые ангууша хүбүүниинь эгээл мүнөө ойлгобо. Зүб даа, Россида, Брянск шадар эгээл һонин агнуури баабгай агналга мүн ха юм.

* * *

Хүгжэнги оронуудта бидэнэй ямараар ажаһуудагые хараад, наада барин энеэлдэдэг ха. Тэдэ энеэлдэхэ эһогүй. Тэдэ бидэнэртэ баяр хүргэхэ эһотой. Бидэ тон ехэ үүргэ даажа абаад, тэрэнээ нэрэтэй солотойгоор дүүргэбэ ха юмбибди. Тиихэдээ дэлхэйн бүхы оронуудые Октябриин хубисхалаар, тэрэнэй һүүлээрхи ажабайдалаар айлгажархёобди. Тиихэдэмнай тэдэ хүгжэлтын ондоо замаар дабшажа, айһан һүрдэһэндөө үнэхөөрөө социализм байгуулжархёо бшуу!

* * *

Американ ресторануудта хүгжэмшье тон зохидоор наададаг. Энэ амаржа һуугшадта бодоод хатархаданьшье, хүгжэм доро дуугаралсажа һууханьшье аятай. Ресторанай ханануудтаньшье тон зохид обойнууд наагданхай байдаг. Эгээн дээгүүр үнэтэй ресторануудташье досоохи түхеэрэлгэнүүдынь таарамжатайгаар табигданхай юм. Гансал кухнидань халуун, хүлгөөтэй байдаг хаш. Тиимэһээ тэндэхи ресторануудта һууханьh һонигүй шэнгеэр һанагдадаг. Манай эндэ огтошье имэ бэшэ.

Һойрой наадаанда дуулажа байһан шэнгеэр дуушаниинь гүйсэдхэхэ. Гүйсэдхэгдөөгүйшье байһан дуунайнь түлөө дуушанда мүнгэ дурадхаха хүсэл түрэнэ. Теэд тэрэ энээниитнай дуулаха бэшэ даа. Үрэ жэмэсэй овощой баазын тэһэршэһэн үнгэдэ адли ханануудай обой дуушанай дуунда ехэл таарангүй. Ханануудтань зурагууд, һиилэһэн бүтээлнүүд, дээдэ үһэдэ мозаика үлгөөтэй. Сонхонуудтань — витражууд. Ваазанууд соо полиэтилен сэсэгүүд. Тиихэдэ хэзээни урданай баатарнуудые һануулһан бэетэй, гоёлой хубсаһатай официанткануудынь столнуудай дундуур һүндэлнэ. Эдеэ хоолой меню — оршон тойронхи хуугай табиһан бүхы юумэһээ үлэһэн үлэгдэл. Теэд хүхюутэйл даа!

* * *

Гадаадын хүнүүд хэлэндэ түргөөр һурадаг. Бидэнтэй адли бэшэ. Сталин бидэниие түмэр хүшэгөөр бэшэ бусадһаа халхалан хаажархёо һэмнай. Тиихэдэнь бидэ хари хэлэнүүдтэ һураха гэһэн эрмэлзэлээшье гээжэрхеобди. Харин бэшэ бусад арадууд бидэндэ адли хаалтатай байгаагүй. Тэдэ хоорондоо харилсаануудые тогтооһон, хүгжэжэ байһан байна. Тиин тэдэ ород хэлэндэшье тон түргөөр һурадаг.

Дэлхэйн ямаршье орондо хямда сэнгээр эд бараанай худалдаан наймаа дээрэ ехэхэн процент ород худалдан абагшадые харахат. Манай нэгэ мэдээжэ актрисатай хамта бидэ нэгэ имэ наймаада ерэбэбди. Тэндэ араб яһанай наймаалагша купальнигуудые дурадхана. Бидэнэй ород хэлэн дээрэ хөөрэлдэхыемнай дуулажархёо. Теэд бидэнэй урда тээ манай эхэнэрнүүд эндэһээ юумэ худалдажа абаһан байгаа хаш. Тиимэл хаданьtэрэ намтай сүг ябаһан эхэнэртэ игэжэ хэлэбэ:

— Аба, убэштэйрэнгүй аба, үглөөдэр байхагүй!

Наймаалагша оло дахин эдэ үгэнүүдые дуулаһан хадаа, хадуужа абаһан байгаа бэзэ. Тингээдородууд бэе бэеэ игэжэ үгэдөө оруулдаг гэжэ ойлгоһон байба. Үнэхөөрөө актриса ехэ сошонгёор наймаалагшые шэртэнэ. Тиихэдэнь тэрэ баһал тэдэ үгэнүүдтэйгээр намда энеэбхилэн хандана.

* * *

Дундуур шадалтай американецууд бидэндэ миллионернүүд шэнгеэр һанагдадаг. Мүнөө сагта «миллионер» гэһэн үгэ урдань совет хүнүүдэй дунда хэлсэдэг үгын удхатай бэшэ юм. Һайн гэр байра, саад, хоёр машина, бассейн, городто гэр байра — имэ юумэтэй хүн миллионер. Харин американ еһоор баян байха гээшэ жэлэй туршада мүнгэнэй эрьесын хэмжээн, үмсын зөөри, кредитнэ карточканууд. Банкда байһан мүнгэн тоологдодоггүй.

Үшөө нэгэ зүйл тон эли нюдэндэ тороно. Баян хүнүүдынь туранхай, үгытэйшүүлынь тарган. Бидэ бага наһанһаа хойшо «Крокодил» журналда толилогдодог зурагуудһаа баян американец заатагүй томо гэдэһэтэй байха гэжэ тооложо һуранхайбди. Ехэ замайнгаа бүхы шатануудта имэл гэжэ һанажа ябаабди. Теэд бодото дээрээ тад ондоо байшоо. Америкэдэ үгытэй хүнүүдынь хямда эдеэ хоолһоо таргалшана. Тэрэнь түрүүшээр амтатай шэнгеэр һанагдадаг. Тэрээн соо элдэб синтетическэ нэмэлтэнүүд хэрэгдэдэг. Тингэжэ амтатай эдеэнһээ таһархын аргагүй болошодог. Тингэжэ Америкэдэ аргагүй бүдүүн, тарган хүнүүд бии болошонхой. Американецууд тэдээгээрээ омогорходог юм. Харин манай эндэ тиимэ хүнүүд үсөөн. Бидэ ехэнхидээ гол түлэб 52-дохи размерэй хубсаһа үмдэнэбди. Теэд баян американецуудынь ехэнхидээ шамбай, туранхай бэетэй. Тэдэ синтетическэ эдеэ хоол эдидэггүй, «макдональдс» түхэлэй столовонуудта ородоггүй, харин теннис наададаг, олон тоото спортивна түхеэрэлгэнүүдтэй «элүүр эрхын клубуудта» бэеэ һоридог, бани ба бассейнүүдтэ ябадаг. Тэдэнэр бэеынгээ элүүрые тон һайн сахиха гэжэ оролдодог. Теэд тэдээндэ адляар ажаһуубал, үнэхөөрөөшье үни удаан ажаһуухайб, үндэр наһа наһалхайб гэжэ хүсэхэш.

* * *

Американ үбгэдынь һамгадтаа тон дуратай, тэдэнэр хани нүхэдтөө «зүгын тоһон шэнги амтатайханши» гэжэ хандадаг. Тингээд тэдэ манай эндэхидтэл адли дуратай эхэнэртээ «шандагахан», «загаһахан», «миисгэйхэн», «нохойхон», «хулганаахан», «бегемодхон» гэжэ байгаад хандадаггүй. Үгытэй зоной ухаан бодолдо түрэдэг имэ үлүү булуу нэрэнүүд американецуудай тон тодо, эрхим һайнаар эмхидхэгдэһэн ажабайдалда түрэдэгшьегүй.

* * *

Американецууд өөһэдынгөө һайндэрнүүдые хүндэлдэг, Эхэ орондоо тон дуратай. Энэ талаар манай эндэ нэгэ бага ондоо. Америкынхидтэй сасуулашагүй хүхюутэйгээр һайндэрнүүднай үнгэрдэг шуу. Манай эрхэтэн үлүү үдэр хүдэлһэнэйнгөө түлөө амарха үдэртөө демонстрацида ошожо, бүхы Улаан талмай дээгүүр туг барижа, «Ура!» хашхаржа эсэшоод ерэһэнэйнгээ һүүлээр үдэшэлэн кухни соогоо эдэ бүгэдэ хүхэ дүлэндэ абтаг лэ гэжэ хараагаад, һайндэрөө «угаажархина». Харин американецуудай ажабайдал нэгэ жэгдэ һайнаар, ямаршье хемороогүйгөөр үнгэрдэг юм. Тэдэнэр зүрхэ сэдьхэл хананһяар өөһэдынгөө гэрнүүдэй дэргэдэ өөһэдөө тугхануудые үлгэдэг. Тингээд баалалтаар бэшэ, харин өөһэдынгөө дураар демонстрацида ябадаг. Тингээд баһа үдэшэлэн кухни соогоо нүхэдтэйгөө суглараад, һамганһаа хоргодожо, Эхэ оронойнгоо түлөө хундагануудаа үргэнэ. Харин манай эндэхи эрэшүүл, нүхэдөө суглуулаад кухни соогоо һуухадаа, игэжэ хэлэхэ гү?

— Эхэ оронойнгоо түлөө уухамнай гү, а?

* * *

Бидэшье, американецуудшье нэгэн доро бурхандашье, эрлиг хаандашье алба хэдэг байнабди. Бурханда тон адляар, үнэн сэдьхэлээрээ алба хэнэбди. Эрлигтэ ондо ондоогоор, өөһэдынхеэрээ алба хэнэбди. Тингээдшье ондо ондоо эрлиг хаанuудтайбди. Тэдэнэй эрлиг хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэл дууһан доллароор ээлжэрхинхэй. Хүн шэнгеэр, һайн һайханаар ажаһуухын тула тэдэ ажабайдалдаа «бүхы юумэ хүнэй аша туһада!» гэһэн уряа нэбтэрүүлхые оролдодог. Тэдэнэй эрлиг тон баян, гоё һайхан шэг шарайтай... Тэрэ олон тоото үйлсын соносхолнуудта үлгэгдэнхэй.- Теэд манай эрлиг ямаршьеб даа нэгэ тулюурхан. Бүхы орон соогуурнай уряа, плакадуудые, ханын газетэнүүдые, орденуудые, хүндэлэлэй грамотануудые таража архинхай. Манайда, стажировкодо ямар нэгэн гурбан дээрэ һурадаг муу-муухай эрлигые тамын оронһоо эльгээжэрхиһэн шэнги. Теэд тэдээнэй доллар мүнгэтэ эрлигые диилэхэгүйш, харин манай эндэхи гурба абаад лэ ябадаг эрлигые диилэхэдэ бэлэн ха юм.

ТОМО ПОЛИТИК БОЛОҺОН БЕЙСБОЛИСТНУУДАЙ КАПИТАН ТУХАЙ

США-гай президентын нэгэ аша хүбүүнтэйгээ хөөрэлдэһэн ушар хэблэлдэ мэдээжэ болоод, США-да иимэрхүү открытка гараа хаш. Тэрээн дээрэ мүнөөнэй президент Джордж Буш үшөө 1948 ондо буулгагданхай. Тиихэ үедэ тэрэ Йельскэ университедэй бейсболой командын тусхай хүбсаһа үмдэнхэй ябадаг байгаа. Би политик бэшэ, харин бейсболоор мэдээжэ наадагша болохо хүсэлтэйб гэжэ ашань хэлэһэн байна. «Политигуудай зурагууд, буулгуулһан дүрэнүүд жажалдаг резинкын орёолто саарһануудта хэзээдэшье гаргагдадаггүй...».

Тиигэжэ нэгэ кампани тэрэ дары энээндэнь харюу үгэжэ, урдань командын капитан ябаһан Буш-бейсболистын 100 открытка гаргаба.

Теэд нэгэшье иимэ открытка коллекционернүүдэй гарта орохогүй, нэгэнииньшье дэлгүүртэ гаргагдахагүй. «США—1» гэһэн код доро гараһан түрүүшын открытка һаяар Америкын Холбоото Штадуудай мүнөөнэй президент, элитэ мэдээжэ политик Джордж Бушта харуулагдаха юм.

ТАСС-ай фотохронико.

ЮРЭ БУСЫН «БҮЛЭ»

США-да бии байһан олон тоото справочнигууд дээрэ «Американ зүүнэй тала баримталагшадай энциклопеди» нэмэбэ. Гурбан зуугаад авторнууд болон редакторта гурбан туһалагшадай бэлдэһэн энэ юрэ бусын зохеол соо эгээл гайхамшаг юумэнүүд тухай гүйсэд мэдээнүүд оруулагданхай. Тэдэнэй заримашуул үргэнөөр мэдээжэ болоогүй юм. Редакторта нэгэ туһалагшын — США-гай демократическа социалистнуудай партиин гэшүүн Пол Бюлиин хэлэһэнэй ёһоор, энэмнай «ороной зүүнэй хүсэнүүдэй бүлын түүхэ» болоно.

Ном дотор США-гай Коммунис парти тухай, американ индеецүүдэй хүдэлөөн, «Черные пантеры» гэһэн негритян эмхи, анархо-синдикалистнууд, антифашистнууд, феминистскэ бүлэгүүд тухай, мүн лесбиянканууд болон гомосексуалистнуудай хүдэлөөн тухай мэдээсэлнүүдые оложо болохот.

Энциклопедиин үнэ сэн дээгүүр — 9 доллар болоно. Тиимэһээ тэрэ үргэн ниитэ уншагшадта зорюулагданагүй, харин эрдэмэй түбүүдэй болон вузуудай мэргэжэлтэдтэ туһалха. Тэдэнэй элдэб шэнжэлгэнүүдтэ энэ ном нилээд ехэ туһаламжа хүргэхэ зэргэтэй. «Лайбрэри джорнэл» гэһэн журнал энэ зохеолые айхабтар «шухаг, туһатай» гэжэ юрэ бусаар нэрлээгүй байха.

ТОКИО. Эндэ «Интэрнэшнл модерн хоспитал шоу—90» гэһэн выставкэ болобо. Үбшэнтэнэй ба үлбэр бэетэйшүүлэй хойноһоо харууһалхада хэрэгтэй элдэб янзын медицинскэ түхеэрэлгэ выставкэдэ харуулагдаа.

Үбшэнтэнэй хүсэлэл ба хэрэглэмжэһээ дулдыдуулан, компьютерэй аша хүсөөр эмлэгдэн, дээшэ доошоо болохо шэрээнүүд, тиихэдэ магнитна карточкануудаар ба компьютерэй үндэһөөр зохёогдоһон медицинскэ картануудай тоо бүридхэхэ онъһон аргатай регистратура выставкэдэ табигданхай. Эдэ бүгэдэһөө гадна техническэ талаараа тон орёошье һаа, ашаглахада тон таарамжатай үбшэнтэнние харууһалгын түхеэрэлгэнүүд, нэгэ дахин хэрэглэгдэхэ шприцүүд, колбонууд, медицинскэ хүбсаһа хунар ба гутал гэхэ мэтые усадхаха аппарадууд бии.

Больничнэ комплекснуудые залан хүтэлбэрилхэ системэнүүд эгээн ехэ таһагта дэлгээгдэн харуулагдаха. Иимэл системэнүүдтэ хэдэн арбаад компьютернүүд эндэ ороһон үбшэнтэнэй алхам бүхэниие—больницада ороһонһоо захалаад, эндэ эмшэлүүлжэ гараһанай удаа тэрээндэ эм дом бэшэжэ үгэлгэ хүрэтэр хараада абан тоолодог.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үбшэнтэнэй һуури һэлгэхээр тон тааруу түхеэрэлгэтэй коляскые угтажа абаха үүдэтэй ванна.

И. НЕСТЕРОВАГАЙ фото.
[ТАСС].

ЭЛДЭБ ҺОНИН

ГОЛОГДОҺОН ГЭРЛЭЛГЭНҮҮД

Гэрлэһэн хүнүүдэй һалаһанай тоогоор Австри үнгэрһэн жэлдэ рекорд туйлаба. Статистическэ түбэй управлениин мэдээсэһэнэй ёһоор, һалаһан һандарһан айлнуудай тоо 4 процентээр ургажа, 15,5 мянганда хүрэһэн байна. Дундa зэргээр гурбадахи бүлэ бүхэн мүнөө тэндэ һалаха ушартай болоно. Теэд эндэ ганса залуу бүлэнүүд бэшэ, мүн түбхинэһэн айлнууд һалана. Арба болон дээшэ жэлдэ ажаһууһан үбгэ һамган хоёрой хахасалга 5,7 процентээр дээшэлээ, харин тиихэдэ «мүнгэн түрэеэ» наяруулжархиһан айлнуудай һалаха ушар 9 шахуу процент болоо. Мэнэ һаяхан гэрлэжэ, жэл болоодүй шахуу залуу хоерой һалаха ябадал социологуудай һанаае ехээр зобооно.

«ШАДАМАР» ХУЛГАЙШАН

Малайзиин «Хок Хуа бэнк» гэжэ банкын 24 наһатай хүдэлмэрилэгшэ ороной түүхэдэ үзэгдөөгүй, 1,5 миллион долларой хулгай компьютерэй хүсөөр хэхын тулада хахад жэлдэ бэлэдхэл хэһэн байна. Тэрэнэй урда үзэгдэһэн хулгайшадай мүнгэнэй хэмжээ 200 мянган доллорһоо дээшэ гараагүй байгаа.

Банкын ЭВМ-эй хүдэлмэриие хубилгажа шадаһан үгытэйхэн клерк банкын клиентнүүдэй жасаһаа зуугаад мянган доллар мүнгэ өөр дээрээ оруулаад байба. Хүлеэгдээгүй шалгалта боложо, энэ гэмтэ ябадал элирүүлэгдээ юм. Гэмтэ нюур хаагдажа, хубиинь зөөриин тушаагдаха болоходо, тэрэ гурбан автомашинатай байгаа. Тэдэнэйнь нэгэн гансаараа хахад миллион долларой. Хоёр машинадань табигдаһан видео-түхеэрэлгэ 250 мянган долларой сэнтэй юм.

ҺУРГУУЛИҺАА ЭХИЛЖЭ....

«Онсо дүтэ харилсаанай гигиенэ» гэһэн шэнэ предмет Эфиопиин һургуулинуудта үзэгдэхэ болобо. Энэ шэнэ курс хадаа һурагшадые эрэ эмын дэбисхэрэй харилсаан тухай медицинскэ эрдэм мэдэсын үндэһэнүүдтэй, СПИД-эй болон венерическэ бусад үбшэнгүүдэй аюултай танилсуулха жэшээтэй. «XX зуунай үбшэн» Эфиопиешье тойрожо гараагүй юм. 1986 ондо эндэ түрүүшынхиеэ дайралдаһан СПИД 88 хүниие абаашанхай. Мүнөө республикада СПИД-ээр үбшэлһэн 400-гаад шахуу хүн бүридхэлдэ абтанхай. 15 һаа 24 наһа хүрэтэр залуушуул энэ аюулда дайрагданхай. Залуушуулай дунда венерическэ үбшэнэй элбэг болоһон ушар тэдэндэ медицинскэ гэгээрэлэй шухала болоһониие гэршэлнэ.

ПАРТАНУУД «УРГАНА»

Японодо энэ һуралсалай жэлдэ һургуулиин партанууд 3 сантиметрээр ехэ болгогдобо. Ушарынь гэхэдэ, ороной гэгээрэлэй министерство мүнөө үеын үхибүүдэй нилээд томо болоһониие тэмдэглээ. Хори гаран жэлэй саада тээ стандарт болгожо абтаһан һургуулиин мебель тэдэндэ таарахаяа болёо.

Ороной һургуулинуудай ахамад классуудай 50 мянган һурагшадай утань (бүхы ахамад классуудай) мүнөө үедэ 180 ба дээшэшье сантиметр болоно.

ТАМХИНТАЙ ТЭМСЭХЭ ХУУЛИ

«Тамхи таталга хоолойн хабдарта хүргэдэг», «Тамхинһаа божо, зүрхэн муудадаг» гэхэ мэтэ үгэнүүд Индидэ наймаалагдадаг сигаретэнүүд дээрэ бэшэгдэдэг болохонь ха. Хүнэй ухаанда гансата орохын тулада хүнэй хохимой тархи болон хэрээһэн шэнгеэр зурагдаһан хоёр яһан сигаретэ дээрэ зураатай байха.

Тамхи таталгатай тэмсэлые бэдэбхижүүлхые хараалһан хуулиин проект министерствэнүүдэй хэмжээндэ харагдаад, парламентын сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ юм. Гүрэнэй эмхи зургаанууд соо, кинотеатрнууд, һургуулинууд болон институдуудта, мүн самолет соошье тамхи таталга хоригдохоор хүлеэгдэнэ.

УСАЛАЙ ТОХЁОЛДОХОГҮЙН ТУЛА

Франциин жолоошод «бүһэеэ бүһэлэгты!» гэжэ гансал -хажуудахи хүндөө бэшэ, харин ара таладань һууһан пассажирнуудташье һануулха баатай болобо. Байгша оной декабриин 1-һээ эхилжэ, хүнгэн автомобильда һууһан бүхы пассажирнууд аюулгүйн бүһөөр бэеэ уяха болохонь. Харгы замда тохёолдодог гэнэ усалай байгша оной зургаан һара соо нилээд ехээр ургаһанһаа уламжалан, харгын аюулгүйе сахихын тулада иимэ шиидхэбэри абтаһан байна. Хэрбээ пассажирнуудай бултадаа бэеэ бүһэлөөд ябадаг гээшэ һаань, уйдхарта үзэгдэлнүүдэй тоо нилээд үсөөн байха һэн.

ЖАЖАЛДАГ РЕЗИНЭ ТУҺАТАЙ БАЙБА

Япон мэргэжэлтэдэй тоолодогой ёһоор , жолоошоной харгы замдаа резинэ жажалжа ябахадань, усалда орохо ушарнууд үсөөрдэг байна. Ороной хоёр университедэй эрдэмтэдэй таксистнууд болон машина жолоодохо дуратай юрын хүнүүдэй дунда үнгэргэһэн шэнжэлэлгэнүүдэй харуулһанай ёһоор, резинэ жажалжа ябахадань, тэдэнэй реакци һайжардаг юм ха. Резинэ жажалжа ябаһан жолоошод харгы дээрэхи тэмдэгүүдые, [illegible] форой дохёое үлүүсэ хурсаар обеордог, анхардаг болоно.

Япон эрдэмтэд эдэ бүгэдые юун гэжэ тайлбарилнаб гэхэдэ, жажалжа байха үедэ хүнэй бэе махабадай хүдэлхэ үүргэнүүдые хинан шалгадаг уураг тархи соохи участогуудайнь ажал ябуулга һонор болгоно.

ҺУРГУУЛИ ҺУДАРГҮЙШҮҮЛ ОЛОШОРНО

Ерэдэхи онуудай үедэ һуралсалай хэрэгтэ юрэнхы дээрээ емжалтын туйлагдахашье һаань, һургуули һудар багатайшуулай тоо дэлхэй дээрэ олон болохо гэжэ ООН-ой элидхэл соо хэлэгдэнэ.

2000 он хүрэтэр оронойнгоо зониие эхин шатыншье һуралсалаар хүгжэлтэ багатай оронууд хангажа шадахагүй янзатай. 1985 ондо эндэ һургуулиин наһанай (6—11 наһатай) 105 миллион үхибүүн һургуулида ябаагүй байгаа.

Һургуули һударгүйшүүлэй тоо дэлхэйн зоной 25 процентһээ дээшэ болонхой. ООН-ой экспертнүүдэй тэмдэглэһээр, 2000 ондо 912 миллион хүн (15 болон дээшээ наһатан) һургуули һударгүй болохо. Тиихэдээ тэдэнэй 98 процентнь хүгжэжэ байгаа оронуудта ажаһуугшад байха. Мунхаг харанхы зоной ехэнхи хубинь хүдөө нютагуудта ба хото городуудай харанхы углуу шанаануудта ажаһуудаг байха юм.

[«Советская торговля» газетэһээ абтаба].

ХҮН БА ҮЕ САГ

НИИТЭ НЭГЭН УГ ИЗАГУУР

ДАРЛАЛТА, мулжэлгэдэ, хамаг хүнэй сэдьхэл мэдэрэлые хардалгада эсэргүү тэмсэлдэ уряалһан «Интернационалай» хубисхалта аялгын һүр һүлдэнь аргагүй хүсэтэй. Гэбэшье «дарлалтата дэлхэйе бутаргахабди» гэһэн үгэнүүд соо бүхы юумэ бутаргаха гэһэн делда удхань горитой аад, харин «дарлалтата» гэһэн үгөөр тодорхойлогдоно. Магад түрүүшын декредүүдэй дунда түүхын хүшөөнүүдые сахиха тухай декрет гаргаха шухала гээд энэ мүр Владимир Ильичтэ һануулаа аалам?

һүмэ, дасангуудые һандаргалга бага наһанһаамни энэ мүртэй холбоотойгоор намда үзэгдэдэг. Эдэ үгэнүүдэй орондо дарлалта усадхан бутаргаад, дэлхэйн бүхы үндэһэ яһатанай, багаханшье арадуудай соёлой янза бүриин гайхамшагта баялигуудые гамнан сахиха тухай уран хурса үгэнүүдэй байгаа гээшэ юм һаа, манай социалис обществын оюун сэдьхэлэй байдал хэды һайхан, удха түгэлдэр байха бэлэй!

Гансал эдэ үгэнүүд [illegible] талаар шиидхэхы үүргэ дүүргээ гэжэ болохогүй юм ааб даа. Гэхэтэй хамта тэрэ үедэ революционернүүд хоро үһөөгөө абаха гэжэ хамаг сэдьхэлһээ эрмэлзэхэдээ, урда үеын соёлые һүнөөн үгы хэхэ зорилго табидаггүйл байһан байха.

Манай обществые ударидагшадай арадһаа таһарһан ушарынь энэ талаар шиидхэхы үүргэ дүүргээ. Юундэ таһараа б гэбэл, арадай һайн һайхан сэдьхэл бодолдо, ажалша түмэнэй зохёон байгуулхы хүсые мэдэдэг Лениндэ тэдэнэр этигээгүй ха юм. Гэхэ зуура, Иосиф Виссарионович муу муухай хүн байгаа гэжэ баһашье этигэдэггүйб. һайн юумэ хэхэ гэжэ оролдодог лэ байгаа ха юм. Арадта этигэдэггүй һэн. Тиигээшье һаа, зондо хойшодоо баян байдал хангаха гэжэ үнэн зүрхэнһөө хүсэдэг һэн.

Хубиин баялиг—хумхиин тооһон. Бултандал хүртэдэг зөөри үнэтэй, харин хубидань гэр байрал байгаа һаа, эрхим шуу. Мүн баһа дэлхэйншье соёлой баялигуудые гансал өөрөө ашаглахада, һонигүй даа. Тэрээндэл адли хубидаа суглуулһан алтан — юуншье бэшэ, харин бултанда ашагтай алтан— ёһотойл алтан!

ҮЛЬГЭР ШЭНГЕЭР ҮЗЭГДӨӨ һЭН

Үглөөнэй наранай элшэдэ яларһан Анаа дасангай алтан ганжарнуудые хэзээдэшье мартахагүйб. Алтан гээшые түрүүшынхиеэ тиихэдэ хараһан байгааб. Одоол үльгэр шэнги! Ой модогүй малагар толгой дээрэ сагаан шулуун харшын саана — сагаан ханатай гурбан дабхар дасан. Бүри дээгүүрнь —хоорондоо зайтайгаар, зурууд зурууддаар һу[illegible]даһан сэмсэгэр үндэр уляангирнууд. Тойроод—зүлгэ ногоон, доошоо—баһал алтандал адли, наранда яларһан нуурнууд. Нуурай саана—арба-тарба нарһадтай, субаргатай Сагаан Хушуун гэжэ нэрэтэй хада. Уляангирнуудай, ламанарай гэрнүүдэй саана хадын ташалан, хаялгаар—суранзан мэтээр өөр тээшээ дуудадаг саб сагаан субарга, шодонгууд. Аалан горхоной эхинһээ модон хобоонуудаар, эжымни хэлээшээр, арюун нангин уһан урдана.

Энэмни 1935—1936 онуудта болоно. Дүү басаган бидэ хоёр—бинь табатайб, тэрэмни гурбатай—тэрэ үедэ түрэлхидэйнгөө һургаһанай ёһоор юундэшье гараараа хүрэдэггүй, бузар оруулдаггүй байгаабди. Энэ уһанда бишыханшье юумэ хаяхагүйбди. Гансал гайхахаб — яагаад хада өөдэ урдана гээшэб? Тиигээд лэ энээн тухай түрэлхидһөө һурангүй үлэшоо һэм.

ҮРЭ ХОЙШОЛОНГЫНЬ ЭЛИ

Будда бурханиие тэндэ хараа б, дасан һандаргаһаниие хараа б. һүүлшынхиеэ 1978 ондо гансал бутаржа байһан хирпигсэ хана, мүн «Гүрэнэй сахин хамгаалгада байдаг архитектурын хүшөө» (?!) гэһэн модон хабтагай хадаатай байгаа һэн.

Юун гээшэб энэмнай? Зорюута хоро шараар сасаһан гү, али миил нюур сахиһан ябадал гү? Юрэнхыдөө жэхыдэһэ хүрэмэ муу муухай, хүн нюураа алдаһан ябадал гээшэ ааб даа. Бидэ бултанай нэгэн түрэлтэй, нэгэн уг узууртай аха, дүүнэр байһые засаг захиргаанайхид яашье ойлгодоггүйл. Энээнһээ гадна дэлхэйн бүхы ан амитадай, ургамалнуудай аймаг мүн лэ манай бага дүүнэр гэжэ тэдэнэр ойлгог лэ.

Захиралтын хүсөөр арад зондо һайн байдал хангаха гэжэ Сталин оролдоо ха юм. Энээнэй ямар үрэ хойшолонтой байһые мүнөө харанабди. Олон үндэһэ яһатанай баян гэгшын соёлые алдажа байнхайбди. Дэлхэйн байгаалиие гэмтээн һалгаажа, хүнэй сэдьхэл бодолые охор болгоод, энээнһээ уламжалан гараһан хангалтагүй хойшолонгууд хүниие оёоргүй гангын эрмэгтэ асараа.

«АРАДАЙ БА ӨӨРЫН АША ТУҺА»

Владимир Ильичэй үшөө 16 жэл соо ажаһуугаа һаа, арад зон ямаршье гүрэн, сэрэггүй ниитэ нэгэн болоод, мүнөөнэйхиһөө тон ондоо, шэнэ бодолтой байха һэн. Арадай Соведүүдэй бүри гүйсэд засаг тогтоохо байгаа. Тиихэдэ хүтэлбэрилэгшэ бүхэн социальна талаараа эгээл бага түлбэри абадаг (түрүүшээр мүнгэн хэрэгтэй байха) хүнһөө нэгэ зааха доогуур хэмжээнэй ажаһуудалтай байха юм. Харин сэдьхэлэ[illegible] одоол бүрин дүүрэн байха байгаа. Юундэб гэхэдэ, һунгахадаа арад зон тэрээндэ найдаһан, этигэһэн, хойноһоонь дагаһан болоно ха юм. Энээниие мэдэрхэдээ, тушаал эзэлэгшэ хүн доогуур хэмжээнэй социальна байдалаашье тоохоёо болижо, тэрэ дэлхэй дээрэ эгээл жаргалтайб гэжэ өөрыгөө һанадаг болохо бшуу.

Захиргаалагшадшье, капиталистнуудшье намда тон хайратай. Талаан буруутаһан зон лэ даа. Зөөри, баялиг хэды суглуулаашье һаа, замынь мухардаха ха юм. Арадта орходоо тэдэнэр имэ эсэсһээ аргагүй айна. Юрэнхыдөө бүхы ажабайдалынь зөөри нөөсэлэлгэдэ сүм зорюулагданхай. Юунэй түлөө? Наһа бараһан хойноо мүнгэн зөөриеэ үхибүүдтээ дамжуулха гү? Үхибүүдынь али зэргэ золгүйдэхэб даа! Ажалаараа олдоһон юумэн хүндэ арьбан байха.

Юундэ Л. Н. Толстой гэрээд үгэеэ гурба дахин шэнэлжэ бэшээб? Зохёолнуудынь дэлхэй дүүрэн таража, түрэлхидтэнь туйлай ехэ мүнгэ асарха гэжэ ойлгодог һэн. Теэд энээнэй ашаар тэдэниие золгүй болгохо дурагүй байгаа.

Али үгы һаа, динамит зохёоһон Нобельнуудые абаад үзэе. Энээгээрээ хэмгүй баяжабашье, золтой болоогүй. Харин баяжалгань олон түмэн хүнэй амя наһанай сэнтэй байшоо. Хожомоо аха дүүнэрэй нэгэниинь хосороо. Үйлэ муутай хойшолонгыень сүм ойлгоходоо, тэдэнэр зөөри, баялигаа һайн һайхан хэрэгтэ зорюулаа хамнай.

Эдэ мэтые хүн бүхэнэй ойлгоо гээшэ һаа, ямар һайн һайхан ажабайдал сэсэглэн һалбарха һэм? Байгаали сэбэр арюун зандаа үлэхэ байгаа. Дэлхэйн үзэсхэлэнгүүдые, бүхы арад үндэһэтэнэй соёлнуудые харахын, шагнахын тула наһаншье хүрэхэгүйл. Айл бүлэнүүдшье бата бэхи байха һэн.

АБАРХА АРГА БИИ

Дэлхэйн олон үндэһэтэнэй соёлые тон түрүүн абараад, хожомынь алдаһанаа һэргээхэ хэрэгтэй. Саашадаа хүн түрэлтэн иимэ алдуунуудые дабтахагүй гэжэ сохом хэлэхээр. Харин мүнөө хадын эгэ эрмэгтэ дүтэлөөд байхадаа, зогсон татаад, яаха, хээхэеэ яаралгүйгөөр шэнжэлжэ үзөөд, абаһаар огто таарамжагүй шэнгеэр үзэгдөөшье һаань, шэнэ, дадал болоодүй бодомжые зоримгойгоор шэлэхэ хэрэгтэй.

Гансашье атомна бомбо, озоной нүхэн, экологи толгой дээрэмнай һэлмэеэ далайгаад байна бэшэ. Эсэсэй эсэстэ хүнэй бэе махабад муудаа. Гансашье СПИД бэшэ. «Саанаа гарташагүй орёо шахардуу байдал» гэһэн ойлгосо бии. Эгээл иимэ байдалда ороод, эрмэг дээрэһээнь халба һүрэжэ унахаяа байна бэшэ аалди?

Юугээ мүнөө эдинэбибди? Юугээр амилнабибди? Имунна хамгаалгамнай баһал иимэ гарташагүй эрмэг дээрээ ерээ гү? Промышленностиин талаар хүгжэнги оронуудта олон зоной үбшэнгүүдэй дэлгэрдэг нютагууд бүри олошороо. Арал, Черновцы, Кириши, Ангарск, Мехико... Бомбогүйгөөр хосорхо болообди.

ХАХАД ХЭМЖЭЭНҮҮД ХЭРЭГГҮЙ

Национальна асуудалые гүйсэд шиидхэхэ хоёр зам бии. Нэгэдэхеэр гэбэл, Буряад-й АССР-эй правительство Анаа дасангые һэргээжэ, хүдэлгэхэ талаар зүбшөөл үгэхэ ёһотой. Мүнөө энэ талаар зарим тэды шухала хэмжээнүүд абтаа гэжэ мэдэнэбди. Тиимэһээ дахин бодоһон дасангые хаража, бага балшар наһаяа досоогоо һэргээхэб. Буряадаар шууяса дуугарһанаа, түрүүшынхиеэ радио шагнаад, наушник соо бишыхан хүнүүд һууна гэжэ һанаһанаа дурсанам.

Дүү басаган хоюулаа чу[illegible]нуудай эрьеэр гүйлдэхэбди. Нэгэтэ залуу ород ангуушан бидэниие буудажархин алдаһан юм. Тэрэ ангуушан бидэниие гэртэмнай асараад, үхибүүдээ гансаарыень юундэ табинабта, галууд ногоон соогуур гүйлдэнэ гээд, буудажархин алдааб гэжэ эжыемнай зэмэлбэ. Тэндэ бидэ гансал ород айл һэмди.

Мүнөө буряад хэлэ огто мартааб. Теэд залуу буряадуудшье хэлэеэ, түрэл нютагайнгаа түүхэ гол түлэб мэдэхэгүй гүб даа. Архан шүдхэр, асур[illegible]дай, сэрэгшэдэй зурагуудтай урданай буряад ном хараһанаа һанагшаб. һонин лэ юумэн тэндэ бэшээтэй байгаа ёһотой. Эдэ бүгэдые мүр сараагүйгөөр, үндэһэ узуургүйгөөр мартуулжа, хосороожо болохогүй. Сэдьхэлээрээшье, бэе махабадааараашье сэбэр сэхэ ерээдүйн хүндэ эдэ бүгэдэ тон һонирхолтой байхал. Мүнөөшье хожомдоогүйбди. Бага-саға, зарим тэдыгээр урданай үнэтэй зүйлнүүд һэргэжэ байна бэшэ аал?

Анаагай дасан юундэ һэргээн бодхоохо хэрэгтэйб? Энэмнай буряад үндэһэн соёлой, ёһо заншалнуудай ёһотойл сан жаса болохо. Хахад-хухад хэмжээнүүдые абажа, эдэ бүгэдые хүгжөөхэ гэжэ найдаһанай үлүү.

Хоёрдохи зам гэбэл, диилэнхи олондоо нютагай үндэһэ яһатанһаа бүридэһэн һуурин, тосхонуудые али болохоор дэмжэлгэ сахилга болоно. Тиихэдээ ямаршье хүсэрхэлгэ огто хэрэглэгдэхэ ёһогүй. Юундэб гэхэдэ хүсэрхэлгын урдаһаа имагтал хүсөөр тулган харюусадаг ха юм. Жэшээнь, Баунтда гансал эвенкнүүдһээ бүридэһэн һуурин байгуулжа болохо. Тэндэнь ажана тэнюун ажаһууха, ажаллаха, соелойнгоо баялигуудые арьбадхаха нүхэсэлнүүдые хангаха ёһотой.

ШҮРЭНҮҮДЭЙ АБЯАН

Үндэһэн соелой баялигуудай удха шанарые нэгэ жэшээгээр гэршэлэе. Дэлхэйн шажан бүхэн өөрын ёһололнуудтай. Тэдэнь тус бүридөө өөрын һайн һайхан удхатай. Энээниие буруушааха хүн олдохогүй.

...Ямаршьеб уншалга, мүргэл болоно. Бүрэнхы һүлэмхи гэрэлдэ нюдэеэ аниһан ламанар һууна. Бэенүүдынь бүхэ хүрэтэрөө нюсэгэн шэнги. Эндэ болоожо байгаа бүхы юумэн оршолонто юртэмсын жама ёһотой холбоогүй мэтээр үзэгдэнэ. Хаана энээниие хараа бэлэйб? Кинодо бэшэл даа. Анаагай дасандашье хараха ёһогүй байгааб. Юундэб гэхэдэ, минии мэдээ ороһон үедэ ламанар тараагданхай, ямаршье мүргэл болодоггүй һэн. Миил элдэб зоной ламанарай нюуһан баялигуудые бэдэржэ, эндэ тэндэ нүхэнүүдые малтажа байханьь харагдаха. Дасанай гол байшан соо бүхы гурбан дабхарай үндэртэй асари томо Будда бурхан һууха. Гурбадахи дабхарай оройдо магнайнь туланхай. Нэгэдэхи дабхарта — дабшалһан хүлнүүдынь, бэеынь нэгэ хуби. Арадань шала дээрэ ногоон сай, бага зэргэ гахайн шэбхэ обоолоотой. Тэрэ ламын эмэй бүридэлдэ ородог байһан гэжэ хэлсэдэг һэн. Үһээ доогуур улаан, ногоон бүдүүд эрхи мэтээр утаһанда үлхэгдэһэн шүрэ, һубһанууд. Томонуудынь тахяагай үндэгэнэй тухай. Оройдо тулаһан Будда бурханай бүхы бэень хүнэй үүдэ оромсоор харагдашана.

Дасан һандаргаха даабаритай хүнүүдэй ерэхэдэ, дүү басаган бидэ хоюулаа тиишээ гүйжэ ошобобди. Ороходомнай, ута һаднагуудые бариһан хүнүүд тэдэнээ нишэ тиишэнь далайжа байжа, үһээ доогуур үлгөөтэй байһан бүд, шүрэ, һубһануудые сохеод унагаажа байба. «Тас» гээд сохиходонь лэ шүрэнүүд шаршаһанан, шала дээгүүр бутаржа байгаа бэлэй. Мүнөөшье энэ абяан шэхэндэм дуулдадаг. Тээ байтараа ерэхэдэмнай, шала дээгүүр обоо-ябта шүрэнүүд хэбтэбэ. Хэншье үгы. Дүү басагамни һайхашааһан хэдэн шүрэнүүдые абаад, утаһанда үлхөөд, хүзүүндээ үмдэхэ гэбэ. Харин эжымнай мэдэхэдээ хараагаад, һөөргэнь абаашаад орхигты гэбэ.

...Үгы даа, Анаа дасанда ямаршье мүргэл хараха аргагүй байгааб. Теэд нюдэеэ аняад, хүдэлсэгүй нам һууһан ламанарые хаана хараа гээшэбиб? Тэдэнэр сагай гүйдэлые номойнгоо хүсөөр дабаад, энэ дэлхэйн ёһондо огто хабаагүй шэнгеэр үзэгдэнэ. Нэгэ дабхар модон дуган соо хараа б. Теэд хаана гээшэб? Ивалгын дасан нэгэшье ошожо үзөөгүй хүм.

Балшар багадаа хараһан үндэһэн буряад соелой гансахан үзэгдэлынь ой ухаандам иимэ бүхөөр шэнгэшоо ха юм. Мүнөө һанаад үзэхэдэм, энэ ушар юртэмсэ дэлхэйн ниитэ нэгэн шанар, уг изагуурые хурсаар гэршэлнэ. Юрэдөө хэн нэгэнэй зоргоор нэгэ хубииень үлүү гэжэ тоолоод, гам хайрагүйгөөр тэрэниие һүнөөн үгы болгохоһоо муухай юумэн үгы даа. һаднагуудые бариһан тэдэ нүгэлтэн үнэндөө өөрынгөө сэдьхэлые һүнөөжэ байһанаа ойлгоогүй ха юм. Өөрынгөө гэхэһээ байха, бидэнэр бултанай, бүхы хүн түрэлтэнэй сэдьхэлдэ тэрэ шархань мүнөөшье эдэгээгүй. Анаа дасан мэтэ ямаршье үндэһэ ушаргүйгөөр һандаргагдаһан бүхы һүмэ, дугангуудые дэлхэйн нюрууда һэргээгээгүй сагтамнай энэ шарха эдэгэхэгүй, буряадай үндэһэн соелшье ёһотоор мандахагүй. Тиимэһээ нэгэ юумэ хэхэ гэжэ зорибол, хахадтань ошоод, орхихогүй, эсэстэнь хүргэхэ. Энэ манай хубилган шэнэдхэлгэдэ, национальна асуудал шиидхэлгэдэ сэхэ хабаатай. Тэрэшэлэн арад зоной сэдьхэл бодолдо этигэхэ гэбэл, ёһоор этигэжэ, зохихо бүхы эрхэ байдал хангаха хэрэгтэй.

Г. АГИЛЬДИН,
киномеханик.

Прибайкалиин район, Кика һуурин.

(«Буряад үнэн» газетэһээ абтаба).

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

Арбан хоёр эрдэни шэмэгни

Африкан БАЛЬБУРОВ

(Үргэлжэлэл. Эхининь 22—37-дохи номернуудта).

Капитан Чичибаба штабай начальнигай орлогшо лейтенант Ленский хоер зэмэтэй. Ленский — хүмүүжэл һайтай хүн, багшаар хүдэлмэрилһэн, сэрэгэй хүдэлмэрине, ара тылэй хүдэлмэрине балай мэдэхэгүй янзатай. Тэрээндэ туһа хэрэгтэй, теэд туһалха хүн байхагүй.

Мүнөө түрүүшын байлдаан тухайгаа хөөрэһүү.

Эдеэлээгүй морео хайрлажа, би бүхэли үглөөндөө шабар шабхашье һаань, ябагаар ябабаб. Морео ординарец Ивановто орхеод, үбһэ зулгаалга, тиигээд колонноео хүсэнэ бээзш гэжэ захираа һэм.

«Подразделениин командирнууд, колонныне эхиндэ сугларагты!» гэһэн захиралта 11 сагта ерэбэ гээшэ. Ивановни мориим асаржа, колоннын урда заха ошобо гээшэб. Полкын командир майор Гатарчугтай уулзахынгаа урда тээ комиссар-ахалагша политрук Березовскитой уулзажа: «Зүүн таладамнай добо дээрэ нэгэ хүн зогсожо байна, дайсан бэшэ гү?»— гэжэ дуулгабаб. Тиигэжэ хэлээд байтарни, тэрэ добуунай саанаһаа 20—30 танкнууд гаража ерээд, ушаргүйгөөр манай колонные буудажа мэдэбэ.

Хүлхидөөн болобо. Ябаган сэрэгшэд дайралдаһан газартаа хэбтэшэбэд. Танкын добтолгодо эсэргүүсэхээ артиллери тэрэ дороо бэлдэхэжэ үрдибэгүй. Бэшэ подразделенинүүд ашаагаар дүүрэшэнхэй харгы дээрэ зогсошобо. Шабар шабхын аргагүй ехэшье һаань, автобатальон бүхы талаар дүүрэн ябажа ябаа һэн. Бэрхэнүүд байна даа!

Би гэдэргээ гүйлгэжэрхибэб. Арынгаа батарейе танкнуудые сэхэ буудахаар бэлдэхэ еһотой ха юм. Батареймнай эгээл һүүлдэ, транспортын арада байгаа: батарейн командир ахалагша лейтенант Боярчук хайшааб даа урагшаа ябашаһан байба. Би батарейе хахалагдаһан газар дээгүүр үбдэгсөө шабар соогуур дахуулан ябабаб. Морид ябажа үгэнэгүй. Буугай һомоной, минын тэһэрхэдэшье, морид үргэнэгүй. Интэрээ муудашаһан, эсэжэ зүдэршэһэн байгаа бшуу! Танкнуудай буудаан соо үхэр буунуудаа эрьюулбэбди. Бүхы буунууд һанаанда таарамаар байраяа олоогүй. Нэгэ үхэр буу хонхосог соо орошоно. Тэрээгээр танкнуудые сэхэ буудахын аргагүй байгаа. Тэрэнии заһаха ушар болоо...

Бүхы артиллеринүүдэй байраяа оложо, буудажа эхилхэдэ, дайсанай танкнууд зогсожо, байраһаа буудажа захалба. Мэгдээн һандаан болохо гэжэ немецүүд һанаһан байгаа. Теэд кимэ юумэн болоогүй. Хүлхидөөн болоо, зүгөөр мэгдээн һандаан болоогүй. Гэбэшье нэгэ муу юумэн болобо. Нэгэн улаан сэрэгшэ: «Колонномнай бута сохигдоо, хүнүүд бүхы тээшэ таран гүйлдэжэ байна!»— гэжэ хашхараад, гэдэргээ гүйшэбэ. Арада ябаһан хүнүүд тэрээндэ этигэбэгүй. Тэрэ бузарые байлгаад, урбагша гээд буудажа алахагүй — ехэ буруу юумэ хээ. Тэрэ яндан аймхай амитан ашаашадые байлгаа ха юм. Тэрэнь тулалдаа хэхэдэмнай һаад ушаруулаа.

Ахалагша сержант Лустенкын үхэр бууе түрүүшээр буудажа эхилбэ. Минэнүүд үхэр буугай урда тээ таба-зургаан метртэ тэһэрээ. Теэд үхэр буушад оройдоошье мэгдэбэгүй.

Взводой нэгэ үхэр буу бута буудуулаа. Байлдааншье дүүрэхэ дүтэлбэ. Манай гурбан үхэр буу һалаа. Добо дээрэ гарахадамнай, дайсад хамаг бүхы буугаараа буудажа ороо. Амиды хүн үсөөн үлэхэнь даа гэжэ һанааб. Үнэн дээрээ түрүүшын 20 минутада нэгэш хүн алуулаагүй һэн. Арбан таба минута буудалдаад байхадаа, манай үхэр буунууд һомогүй болошобод. һомо зөөхэ мори тэргэ үхэр буунуудта дүтэлжэ шаданагүй. Үхэр буушад ябагаар һомоео зөөжэ эхилбэд. Би һомо зөөгшэдтэ ошожо, тэртэ мореороо абаашагты гэжэ буутаар занажа байжа, һомо асаруулбаб. Тэдэнэр ямаршьегүй һомо асараад, бүтэн гэдэргээ гүйлгэжэ ошобод. Сэрэгшэд гайхалсаа һэн. Немецүүд мэргэлжэ буудаа бэшэ, харин мэгдээн һандааха гэжэ хамаагүйгөөр буудаһан байгаа.

16.00 багта байлдаан дүүрэбэ. Ошожо, батарейнүүдээ харабаб. Батарейн нэгэ командир шархатаһан байба. Үхэр буушадайнгаа, моридойнгоо алуулхада, младша лейтенант Долгополов буугаа хаяад, ябашаһан байгаа. Тэрэнии бэдэржэ олоод, буугаа шэрэхыень баалаха ушар гараба. Дайнай урда тээ тэрэ хүндэшэг амитан юм һэн. Дайн байлдаанайш үедэ мүнөохил зандаа үлөө. Энэ тулалдаанай үедэ стрелково полкын 3-дахи батальоной командир капитан Миронов хүндөөр шархатаһан байба. Үдэшэлэн бүхы частьнууд Васильково тосхоной баруун хойто шугы соо сугларбабди. Добтолгодо бэлдэжэ эхилбэбди.

ИЮЛИИН 21. ФАСТОВЕЦ

Үглөөнэй 5 часһаа дайсадай Фастовка группировко бута сохихын добтолго эхилбэбди. Манайхинай сэрэг дайсадаа найман модо үлдэбэ. Суута немецкэ мотопехото тэрьедээ!

Байлдаанай эгээл шанга газарта ябалсааб. Немецүүд маанадые миномедоор буудаа. Найман зонһоо гурбахан хүн мэндэ үлөөбди. Хоер командир алуулаа, гурбан сэрэгшэд шархатаа.

15 сагта хүрэхэ газартаа хүрэжэ, тэндээ бэхижэжэ эхилбэбди. Батарейнүүдэй нэгэндэ ошожо, хайшан гэжэ танкнуудые хюдахаб гэһэн заабари сэрэгшэдтээ үгэхэ гэжэ шиидэбэб. Ямаршье добо гүбээгэй мэлигэр талаар ябанаб. Немецүүд намайе обсоржорхибо. Танкнуудаараа буудажа эхилбэ, ганса хүндэ һомо хайрлахагүй ямар зон гээшэб! Нэгэ бишыхан добуунай саана хорожо үрдибэб. Тиигэбэшье һаамни нэгэ снаряд дүтэхэнэ тэһэрээд, хоер метр хажуу тээшэм шэдэжэрхео. Бүглэрөөд хэбтэбэб, гэнтэ мэдэхэдэм аманһаам шуһан гоожожо байба. Баруун хажуум, зүүн даламни ехээр хордоно. Нэгэ хэды хэбтээд, батарей тээшээ аалихан һалирбаб. Батарей хүрөөд, солдадуудтаа субаяа харуулбаб. Балай таһарһан газар үгы хэбэртэй. һанаагаа амарбаб — шархатаһан бэшэ, миин лэ бүглэрһэн байбаб. Гэнтэ нэгэ солдат: «Нүхэр капитан, субатнай хуу шуһан болошоо»,— гэбэ. Булта намда гүйлдэжэ ерэбэ, хубсаһым тайлаба. Хамаг хубсаһамни шуһаар нэбтэршэһэн байба. Сэбэр хубсаһанай таһархайгаар боолто хэжэ, одеколоноор норгодоод, шархыемни бообо. Медигүүдые дуудаба. Тэдэ юушье хэжэ үгэбэгүй, полкын командирай машинада үшөө нэгэ улаан армеецтэй намай һуулгаад, Васильково эльгээбэ. Нүхэрни хүндөөр шархатаһан байжа, машинын дондорхо бүри еолоно, хашхарна. Машина аалиханаар алхина. Үбдэгсөө шабар. Шабардахадамнай, манай сэрэгшэд түлхижэ гаргаа. Арайш гэжэ Васильково городой госпиталь хүрэбэбди. Госпиталь городой амбулатори соо байрлана. Шархатаһан зонууд олон, коридоор дүүрэн носилканууд. Немецкэ самоледууд ниидэжэ ерээд, госпиталиие бомбодобо. Госпиталь дээрэ айхабтар томо улаан хэрээһэн байгаашье һаань, зэрлиг фашистнар хайрлангүй бомбодоно. Олохон зон шархатаа, алуулаа.

Баяртай нэгэ ушар тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ: манай зенитчигүүд фашистнарай хоер самолет унагаагаа! Бомбодолгын үедэ госпитальдо айхабтар мэгдээн болоо. Медигүүд юушье хэхээ мэдэнэгүй. Фронтын дүтэлжэшье байгаа һаа, шархатаһан зонуудые тыл зөөлгэхэ тухай хэншье бодоогүй. Жэгтэй эмхигүй байдал! Дивизиин штаб ошожо, шархатаашадые тыл зөөлгэхэ гэжэ эрилтэ табибаб. Штаб ошоһоной һүүлээр госпиталиимнай Киев зөөлгэхэ болобо.

Асфальт харгыгаар Васильковоһоо Киев хүрэтэр час хахад ябабабди. 22 часта Киев хүрөөбди. Киевэй госпитальдо бултандамнай хэбтэри хүртэбэгүй, тиигээшье һаа маанадые айхабтар энэрхы дулаанаар угтажа, эдеэлүүлбэ, угааба.

Үнгэрэгшэ байлдаан тухай бодолгото болоноб. Манай ябаган сэрэг, артиллери эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаа.

АВГУСТЫН 10. РУБЕЖНЭ ТОСХОН

Комиссида орооб. Фронт эльгээгыт гэжэ гүйгааб. Шархынтнай эдэгээгүйдэ эльгээхэ аргагүйбди гэжэ врачнууд харюусаба. Партбюрогой секретариин туһаламжаар госпитальһоо гараха болобоб. Шархамни хүсэд эдэгээгүй, зүгөөр бэемни һайн, тиигээдшье хэбтэжэ байхань залхуутай болоо. Нүхэдни бүгэдэ фронтдо дайсадаа сохижо байха, харин би эндэ хэбтэхэб.

Орон дээрээ бодолгото болон удаан хэбтэнэб. Гэр бүлэмни хаанашье юм ааб даа? Эндэ хэбтэхэдээ, тэдэнээрээ холбоо байгуулжа шадаагүй хадаа, фронт дээрэһээ яажашье тэдэнээ олохо хүнбиб!

Гэнтэ клубай дарга орожо ерээд: «Хатара, хатара!»— гэжэ байжа хашхарба. Баярлаһандаа, нээрээшье, хатаран алдабаб. Улаан-Үдэһөө Илюшэһээ телеграмма ерэһэн байба.

«Богонихон телеграммыеш абажа, айхабтар баярлабаб. Тэбэринэб, тааланаб шамайгаа, баатарни. Ася Москваһаа гаража үрдеэгүй, басагатай болоо. Сырена гэжэ нэрэ үгөөбди. һаяар бултадаа Улаан-Үдэ ерэхэнь. Фашистска нохосуудые большевик янзаар сохигты. Эхэ ороноо муухай дайсадһаа түргөөр сүлеэлэгты. Европын арадуудта эрхэ сүлөө асарагты. Баатарлигаар байлдахыеш юрөөнэб.

Шинин Илья».

АВГУСТЫН 12. ХАРЬКОВ ХОТО

Үсэгэлдэр госпитальһоо табигдааб. Харьков хото ерэмсээрээ, округой штаб ошобоб. Тэндэ удаан һуугааб. Түрүүшээр намай Ростов-на-Дону эльгээхэ гэлсээ, һүүлээрнь эндээ үлөөхэ гэжэ шиидэбэ. Резервнэ бригадада эльгээбэ, тэндэ ошожо тэмдэглүүлээд ,«Красный Воин» гостиница ошобоб.

АВГУСТЫН 24. ЧУГУЕВО ХОТО

Артполкын штабай начальник болооб. Округой штабһаа һүнин нэгэ часта гарааб. Гурба дахин милици тогтообо, теэд документээ гаргахын аргагүй, бороо хүнэтөөр адхажа байһан мэтэ. Үгэдэм этигэжэ табяа. Гэртээ ерэхэдээ, шал нойтон байбаб.

Үглөөгүүр Чугуево хүрөөб. Дүрбэн модонһоо үлүү ябагалаад, резервнэ танкова полк ерэбэб. Штабайнь начальник капитан Григорьян намтай сугтаа Академидэ һуралсаһан хүн. Гурбан жэлһээ үлүү сугтаа һураһан хүн гад, дүрбэн модо лагерь хүрэтэр машина үгэхэ аргагүй амитан байба. Шал норошоһон, эсэшэһэншье һаа, балай ехээр гайхаагүйб. Хяраг саашаа.

16 часта 10-дахи резервнэ бригада хүрэбэб. Ехэ һайнаар угтаба. 20 час 30 минутада сэрэгнай бэлэн болобо, 21 часта Харьков ошохоео поездоо һуубабди.

АВГУСТЫН 26. СТАЛИНО.

Поезд соогоо ехэ бүхөөр унташооб, полкын командирай орлогшо Зубенко намай арайш гэжэ һэрюулбэ. Академиин инженернэ факультедтэ һурадаг нэгэ хүнтэй станци дээрэ уулзабаб. Москвае бомбодоһон тухай хөөрөө. Москвада һандарал ехэ болоогүй гэжэ намай баярлуулба.

16 часта полкын байрлаһан газар ерээб. Эндэ гансал полкын командир майор Михайленко һууба.

АВГУСТЫН 26—СЕНТЯБРИИН 11. ПРОВИДАВКА, ШАХТА № 6.

Дайнда орохо бэлэдхэл хэжэ байнабди, ехэл хүшэр саг болоод байна. Энэ үдэр болотор яндан стол дээрэ хубсаһааш тайлангүй унтааб. Мүнөөдэр лэ намда унтари олоо, түрүүшынхиеэ орон дээрэ унтабаб.

СЕНТЯБРИИН 19.

Вагондо һууха гэһэн захиралта абаабди. һүнинин 2 час. Асингаа бэшэг уншажа һуунаб. 3 сагта ябаха еһотойбди. Зарим юумэмнай балай эмхи гуримгүй, теэд ябан заһарна ааб даа. Басагаяа харангүй ябаха болоһондоол голхорноб. Дайгаа дүүргээд, амиды мэндэ бусажа, гэр бүлэтээ жаргалтай һууха аабзаб.

СЕНТЯБРИИН 20—30.

Дахин шэнэ захиралта ерэбэ. Эндээ үлэжэ, дахин һургуулияа үргэлжэлүүлхэ болобобди.

һуралсалай халуун хаһа эхилбэ даа. Энэ саг соо ехэхэн юумэ хээбди. Ябажа байгаа танкнуудые буудажа һуранабди. Буу зэбсэгнай гүйсэд абтаа. Эндэ Асиһаа хоер телеграмма, нэгэ бэшэг абааб. һанаан амараа, ингээд лэ Эхэ ороноо хамгаалхаяа ябахамни даа!

СЕНТЯБРИИН 30.

Красноармейск тээшэ дабшан ябаха захиралта ерэбэ. Полкынгоо туг абабабди.

ОКТЯБРИИН 2—3. КУТЛЯРОВКА.

Кутляровка гэжэ сэбэрхэн һууриин дээрэ тогтоод, саашанхи захиралта хүлеэжэ байнабди. Яһала баян тосхон байна. Хүн зониинь гүнзэгы тыл руу зөөгдэнхэй.

һүни харуулаа шалгааб — яаһан һанаа амар зон гээшэб. Командирнуудай залуунууд, албаяа сахижа шаданагүй. Харуулаа шалгажа ябахадам, дээгүүрнай нэгэ самолет ниидэбэ. Тээ маанадһаа холо бэшэ нэгэ хүн — шпион байгаа еһотой — 4 улаан ракетэ хаяжархео.

50 модон газар үргэнтэй фронт эзэлээбди. Түрүүшынхиеэ дивизеэрээ эды үргэн фронт эзэлбэбди.

ОКТЯБРИИН 4.

Дивизиингээ хамгаалхы линитэй танилсажа, үхэр буугаа тодхохо газар бэдэрбэбди. 50 модон утаашаа газарта зохидоор бэхижүүлгэ хэхэ гээшэ бэрхэтэйл байна даа.

Эндэ сэрэгэй бэшэ олон зон— эрэшүүл, эхэнэрнүүд ажаллана. Яагаа ехэ аюул, зоболон энэ дайн арад зондомнай асарааб. Шуһата Гитлер, шамай хээзээшье бута сохижо, энэ зоболон, шуһанайнгаа түлөө үһөөгөө абахабди. Амиды үлэһэн зон жаргажа һууха,

ОКТЯБРИИН 10. ЕЛИЗАВЕТОВКЭ ТОСХОН.

19 сагта Богоявленка һууринай дэргэдэ манайхин немецкэ разведгруппатай тулалдаа. Штабай батарейн комиссар Бондарев шархатаа. Зомнай нэгэ бага һэргэлэн болоо. Энэнь һайн.

ОКТЯБРИИН 12.

Дайсаднай добтолгодо бэлэдхэнэ, энэ үдэр байлдаан болоогүй. Добтолгынь хүлеэжэ һуунабди. Амархада болохол байгаа, теэд майор Михайленко амаруулнагүй. Нютагай хүн зон немецүүд ерэхэнь гэжэ мэгдэшэнхэй.

ОКТЯБРИИН 13. ПРАСКОВЕЕВКЭ ХУТОР.

һүниндөө эзэлһэн позициһаа ябабабди. Шэб харанхы. Хүйтэн һалхин үлеэжэ, саһан ороно. Зомнайш, моридмайш норошонхой.

ОКТЯБРИИН 15.

һүни орой гурбадахи батарейтэй Елизаветовкэ тээшэ ошожо, байлдаха плацдарм эзэлбэбди. Үглөөнэй 7 часта энэ һууринай дэргэдэ байлдаан эхилбэ. Буугай хараа харахын аргагүй: тойроод бүрүүл. Буудахадаа картаар шэглүүлэн бууданабди. Үдэрэй 12 сагта нэгэ бага һаруул болонхой — тосхон шэглүүлэн буудежа эхилбэбди, немецүүдэй сагаан туг элихэн харагдана, тэрээнииe шагааажа бууданабди. Үдэрэй 16 сагта манайхин добтолгодо орожо, немецүүдые тосхонһоо үлдэбэ. Тэрьелжэ ябаһан дайсадые буудахада урматай гээшэнь. Манай батарейн тагнуулшад буудаха бүримнай маанадаа магтажа хүхилдэнэд. Бидэнэйшье зосоо зохид болоно.

Гэнтэ ойн захаһаа нэгэ батальон шахуу ябаган сэрэг гаража ерэбэ. Ехэ амгалан алхалжа ябанад. Хэд гээшэб? Манайхин гү, али дайсад гү? Дайсан һаань үйлыень хэхэ бэлэйбди. Лаб хахад сэрэгыень буудажа унагааха шадалтайбди — зааханш һэргылэнгүй, миин сэнгэжэ ябаһандал алхалнад. Дайсад һаа, иигэжэ ябахагүй бэшэ аал, теэд манайхин һаань, юундэ маанадта хэншье хэлээгүйб. Тагнуулшадые эльгээбэб. Тэдэмнай бусажа ерэхэдээ, дайсад гэжэ дуулгаба. Теэд дайсадые буудаха аргамнай үгы: дайсад хүрэтэр оройдоол 500 метр үлөө. Үхэр буунуудаа абаад сухариха гэжэ шиидэбэб.

Тиигээдшье энэ үдэр һайсахан тулалдаабди, баяртайнуудбди. Дайсан манда яһалахан һунаалгаа.

ОКТЯБРИИН 17. МАВРИНКА ҺУУРИН.

һүниндөө гэдэргээ сухариха гэһэн захиралта ерэбэ. Юундэ сухарихаяа өөрөөшье мэдэнэгүйб. Елизаветовкэ һууринда байһан дайсадые хюдаха түсэбтэй һэм, зүгөөр дээдэ ноедоймнай түсэб ондоо байба ха юм. Нэгэ батареймнай төөришөө, хаанаб даа харгыдаа һэлгэсэлдээ хабди. Үдэшэлэн баһа юундэшье Рудченково тээшэ сухарибабди.

ОКТЯБРИИН 18. РУДЧЕНКОВО.

Хоер батареймнай хаанаб даа гээгдэшоо. Городой гол талмай дээрэ үхэр буунуудаа тодхожо унжагайрбабди. Аяар 13 часта буудахаар бэлэн болобобди.

Талаан боложо, энэ үедэ дайсад добтолбо. Нэгэ бага урид добтолоо һаань, мэгдэхэ бэлэйбди. Түрүүшээр дайсад багашаг хүсэтэйгөөр добтолоо, һүүлээрнь машинатай, пушкатай сэрэг бии болобо. Хэрбээ манай наводчигуудай дүршэлтэйшэг байгаа һаа, энэ сэрэгые бултыень бута сохихо байгаабди. Энэ бүлэгые хюдажа шадаагүйш һаа, зугадуулаабди.

ОКТЯБРИИН 19. СТАЛИНО.

Бидэнэр Рудченковоһоо сухариха гэһэн захиралта пехотоһоо хожомдожо абаабди. Арай гэжэ подразделениеэ суглуулһаар байтарнай, орой һүни болобо. Харанхы. Сталино хото тээшэ хүдөөгэй харгыгаар сухарихаш гэжэ намда захираа. Ябадалдаа ехэхэн зобообди. Дайсад Рудченково эзэлэнхэй, нюусаар сухарихань бүришье һаа хэсүү, хайшаашье яба — нохойнууд хусалдана, дайсадта харгы замымнай заажа үгэнэ.

НОЯБРИИН 1.

Дайсад үглөөгүүр добтолгоео эхилбэ. Красный Луч дээрэ айхабтар хэсүү байлдаан болобо. Манай батарейнүүд эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаа, сэхэ шагааажа буудахадаа, нилээд олон немец автоматчигуудые хюдаа.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто гараха).

Этигэлтэй гү, али үгы гү?

Наншалдаһанай һүүлээр нюдаргаяа зангидадаггүй. Энэмнай хүушарһан ха. Имэ байдалда энээнһээ эрхим тодорхойлолго олохогүйш. Би балайшье юумэндэ этигэхэеэ болишонхойб. Хэдэн мянгаад городойхид болон хүдеегэй хүн зон минии этигэхэгүй ябадалые хубаалдаха баатай болохо даа. Хартаабха, помидор бүлын столые шэмэглэхэ гэжэ маанадые найдуулдаг гээшэ. Теэд найдалнай харюулагдаагүй. Аюул - хүлеэгдэнгүйгөөр болодог гээшэ. Августын эхиндэ хартаабха, помидор гэнтэ түргэнеер гутажа эхилбэ. Энээн тушаа элдэб үгэ хүүр тараһан байха. Редакцида һана. Юуб гэхэдэ, июнь һарада хуурай, ган гасууртай, июль, август һарануудта унжагай нобшо бороо орожо, сүүдхын туршада агаарай температура хараа байса хубилдаг байба.

Энээндэ нэмээхэ юумэн үгы гэжэ һанахаар. Ургаха үедэнь хартаабхада сүршэхын тула (энээнииe удаадахи жэлдэ хэхэ байнабди) магазинһаа зэдэй хлороокись гү, зэдэй купорос худалдажа абахыень уншагшадта зүбшэл үгэхэмнайл үлэнэ. Энээнһээ уламжалан, имэ шэнэ асуудал гарана: «Имэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ магад гэжэ уридшалан тобшолол хэхын аргагүй байгаа гээшэ гү?». Ургамалнуудые хорото бодосуудаар» бузарлагдаһан тухай буруу элдэб һураг суугай гарахагүйн тула тодоор ойлгуулжа үгэхэ ёһотой байгаа. БурАССР-эй Верховно Соведэй дэргэдэхи экологиин талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ Ю. Ф. Ефремов гурбан үдэрөөр шухала суглаанда ошохомни гэжэ шалтаг баряад, харюу үгөөгүй.

Харин редакциин телефонууд забда залигүй жэнгиржэ үргэлжэлһээр. Сентябриин 14-дэ «Правда Бурятии» газетэдэ хартаабха, помидорой фитофтор үбшэндэ дайрагдаһан тухай бэшээ һэн.

Эдэ ургамалнууд фитофтор

наагаа зобоһон бэшэгүүд, телефоноор хонходолгонууд таһархаяа болибо бшуу. Заримашуул «кислотатай бороо» орожо, ургаса хосороо гэлдэнэ, нүгөөдүүлынь агаар элдэб хорото бодосуудаар бузарлагдаһ.а, имэ байдалда оронобди гэжэ этигэдэг байна.

Республикын түрүү мэргэжэлтэд энээн тушаа юун гэжэ һанадаг хаб? Сентябриин эхиндэ «Бурятскагропромсоюзай», ургамалнуудые хамгаалдаг республиканска станциин, санэпидстанциин, БНЦ-гэй биологиин институдай, геологиин институдай, экологеохимлабораториин түлөөлэгшэдһөө байгуулагдаһан комисси Кабанскын район ошоһон байна. (Эндэ үргэн хэмжээнэй аюул болоо). Эдэ эмхинүүдые бултыень тоолоогүй байхын аргагүй. Теэдшье имэ асуудал олоной һанаа зобоожо, энээндэ харюу хэрэгтэй байгаа: «Хартаабха болон помидор юундэ хосорооб?» Городой лабораторинуудта үһанай, хүрьһэнэй, хартаабхын шэнжэлгэнүүдые нарин нягтаар хэһэнэй һүүлээр имэ дүн гаргагдаа: «Фитофтороор» үбшэлһэнһөө боложо, тэдэ хосороо».

Бүхы юумэндэ сагай уларил зэмэтэй болодог юм байхамгаалдаг станци болохоео байһан аюул тухай жэлэй эхиндэ республикын ажахынуудта уридшалан һануулаа һэн гэжэ «Бурятскагропромсоюзай» ахамад агроном В. С. Миронов хэлээ. Саг үргэлжэ бороо орожо, полинуудые тусхай препарадуудаар элдүүрилхэ арга олгоогүй. Эгээлэй юрын огородшод түрүүшынхеэ имэ байдалтай ушархадаа мэгдэжэ, юушье хэхэеэ ойлгоогүй бэшэ гү? Тэдэ энээн тухай бодото мэдээсэл хаанаһаа абаха байгааб? Ондоо бэшэ, харин имагтал фитофторой үбшэндэ огородой эдеэн нэрбэгдэхэ гэжэ тэдэ хаанаһаа мэдэхэб? Манай гүрэнэй эмхинүүд энээн тушаа абяа шэмээгүй байгаад үнгэрхэ гэжэ бодоо ха. Харин уншагшад тэдэнэрһээ харюу хүлеэнэ. Хэнһээ гээшэб? Олондо мэдээсэлгын хэрэгсэлнүүдһээ харюу хүлеэнэ гү? Зүгөөр бидэ өөһэдөөшье зобонобди, тиимэһээ баһал тодо харюу абаха хүсэлтэйбди.

Арадай эрилтэнүүдэй түлөө ами наһаяа үгэхөөр бэлэмди гэжэ өөһэдынгөө программанууд соо тангариглаһан арадай депутадууд шухала тайлбарилтануудые үгэхэ уялгатай. Ядахын сагта «кислотатай бороо» гү, али «агаарай элдэб үбшэндэ нэрбэгдэжэ болохо гэжэ хүнүүд огтошье этигэнэгүй. Тэдэнииe ойлгохонь хүшэр бэшэ. Юундэб гэхэдэ, гүрэнэй үндэр хэмжээндэ маанадые мэхэлхэдэнь бидэ дадашанхайбди. Чернобыль тухай дурдан һанаад туршаябди. Мүнөө хүрэтэрөө бидэ тэрээн тухай бүхы үнэн зүб юумэ һайнаар мэдэнэгүйбди. Маанадые хододоол мэхэлхэ, һанааеымнай тэгшэлхэ гэжэ оролдодог байһаниинь мүнөөл элирэнхэй...

С. ДОНИРОВА,
ИГУ-гай журналистикын отделениин студентка.

РЕДАКЦИҺАА: Городойхидой дунда үжэһэн хартаабха болон харлажа буриташан помидор тухай хөөрэлдөөн удаан үргэлжэлхэл ха. Ангарскһаа хорото бодосууд хаягдана гэжэ хөөрэлдөөдшье абадаг байна. Зарим нэгэшүүл Красноярскын радиаци тухай хэлэхэ дуратай байдаг. (Эдэ бүгэдэн хаанаһаа таранаб!»). Худал хуурмаг үгэ хүүрнүүдэй тарахагүйн тула мэргэжэлтэд тоб байса тайлбарилжа, этигэмээр хэлэжэ үгэхэ зэргэтэй. Гэхэ зуура, мэргэжэлтэд «эхэнэрнүүдэй дунда тараһан хоб-жэбтэ» анхаралаа хандуулжа, тодо харюу үгэхэ хүсэлгүй бэшэ гү! Тэдэ юушьеб мэдэхэ хадаа абяа шэмээгүй байна бэшэ гү!

КРОССВОРД

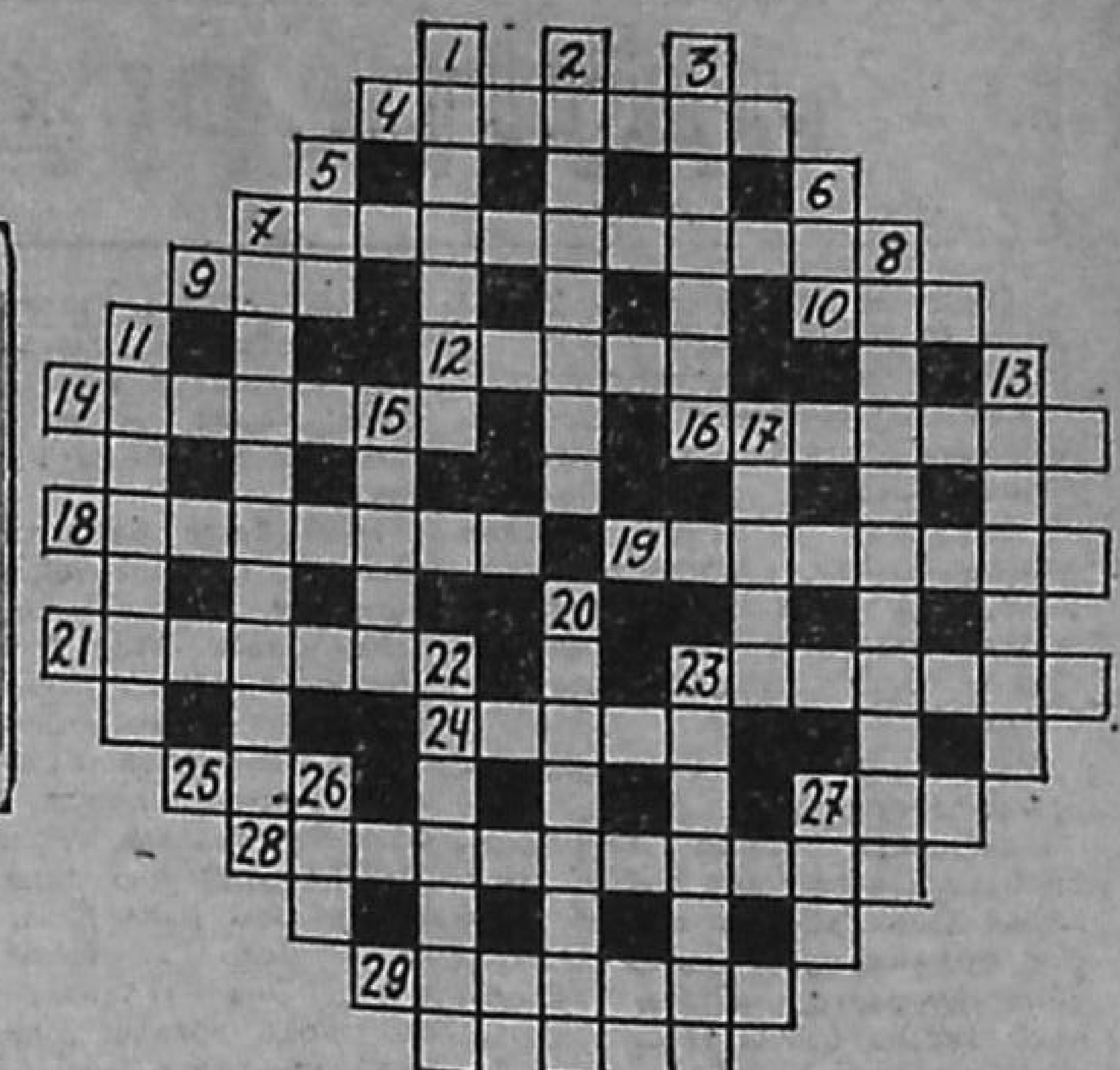

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 4. Картина В. Кустодиева. 7. Беспорядочная смесь чего-либо. 9. Певческий голос. 10. Промысловая морская рыба. 12 Великий итальянский поэт XIII—XIV в.в. 14. Кабачок, трактир в Италии. 16. Ответ к задаче. 18. Рассказ А. М. Горького. 19. Снаряжение военнослужащего. 21. Работа, предшествующая воздействию влаги на льняную солому. 23. Шуточный рассказ, распространенный в эпоху Возрождения. 24. Приток Невы. 25. Порода собак. 27. Певчая птица. 28. Фигура пилотажа. 29. Химический элемент.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Небольшой коллектив. 2. Насекомое, похожее на лист или ветку дерева. 3. Землеройно-транспортная машина. 5. Богиня утренней зари в древнегреческой мифологии. 6. Нападение на короля противника. 7. Оптический прибор-игрушка в виде трубки. 8. Передача изображений на расстоянии с помощью радиоволны. 11. Табак домашней выделки. 13. Орган охраны правопорядка в СССР. 15. Народность, проживающая в Хабаровском крае, на Сахалине. 17. Героиня оперы Л. Яночека «Ее падчерица». 20. Бережливость, рассчетливость. 22. Фаза в развитии насекомых. 23. Человек с исключительной страстностью предающийся какому-либо делу. 26. Экскурсовод. 27. Должность, звание.

СЕНТЯБРИИН 15-ДА ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 5. Пассатижи. 6. Ричардсон. 7. Ягода. 10. Итури. 13. Строгов. 15. Какаду. 16. Литература. 18. Фортепьяно. 19. Ракита. 20. Аксиома. 22. Книга. 24. Шварц. 25. Караваева. 26. Боливиано.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Опера. 2. Эскадрилья. 3. Фиаско. 4. Риони. 8. Граммофон. 9. Драматург. 11. Третьяков. 12. Рефрактор. 13. Сурепка. 14. Варвара. 17. Теодоракис. 21. Король. 23. Акоба. 24. Шахов.

«НАЙДАЛАЙ ТЕЛЕФОН»

«Найдалай телефон» 17-һоо 19 хүрэтэр наһатай хүбүүд болон басагадые залуушуулай каналай хүдэлмэридэ хабаадахыень урина. Һаяын понедельник гү, али пятницын үдэрнүүдтэ хэблэлэй байшандахи актова залда 19 сагта ерэжэ, тусхай тренинг гараха болонот. Имэ шалгалта дабагшад «Найдалай телефоной» залуушуулай каналай хүдэлмэридэ хабаадуулагдаха.

Телефон: 2-35-74.

ТИВИКОМ БАЯР ХҮРГЭНЭ

Манай түрүүшын лотерейдэ хабаадалсаһан бүхы телехэрэглэгшэдтэ баяр хүргэнэ. Өөрынгөө квитанци дээрэ 051 гэжэ гурбан тоо бэшэһэн хүн золтой байжа, манай түрүүшын ори ганса шүүбэридэ хүртэбэ. ТИВИКОМ-ой счедто 5 шалгалтын үдэрэй туршада 7863 түхэриг ороһон байгаа, тэрээнһээ 25 процентнь шүүбэридэ түлэгдэхэ.

ТИВИКОМ нэгэ хүнэй олон квитанци абажа түлэһэнэй түлөө ороһон мүнгэнһөө нэгэ процент хэмжээ тусгаар шанда үгэхөөр тогтоогоо. Августын дүнгөөр нүхэр Ильясов имэ шанда хүртэбэ.

Бидэ таанадта амжалта хүсэнэбди. Лотерейн дүримүүд тэрэл хэбээрээ үлэнэ. Сентябриин 25 болотор түлэһэн хүнүүд удаадахи тиражда хабаадаха. Октябриин түрүүшын үдэрнүүдтэ тираж болохо.

ТИВИКОМ-ой дирекци.

«ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПЛАТФОРМО» УЛААН-ҮДЭДЭ

КПСС-эй гэшүүдые — Демократическа платформын тала баригшадые вторнигто, сентябриин 25-да, «Барилгашан» клубай ехэ зал соо ерэхыень урина (Куйбышевай үйлсэ, 14, 18 саг 30 минута). Партиһаа гараһан, партийна бэшэ нэгэн һаналтаниие баһал хүлеэнэбди.

Демократическа платформын тала баригшадай партклуб городто эмхидхэхэ гээшэ уулзалгын зорилго болоно.

Эмхидхэлэй комитет.

КВАРТИРАНУУДЫЕ АНДАЛДАХА ТАЛААР ИНФОРМТҮБ ДУРАДХАНА:

— Кишинев хотодо 3 комнатотой болбосон түхэлтэй квартирые (45 дүрбэлжэн метр, 8-дахи дабхар, балкон, кухни — 10 дүрбэлжэн метр, поолынь паркет). Улаан-Үдэдэ 3—4 комнатотой гэрээр андалдана. Абн. № 47.

— 3 комнатотой болбосон түхэлтэй гэр (Чертенковой үйлсэ) 1 комнатотой хоер гэрээр андалдана. Абн. № 53.

Үхибүүтэй эхэнэр болбосон түхэлтэй квартира гү, али комнато 1,5—2 жэлээр хүлһэлхые хүсэнэ. Квартираяа сэбэр, гуримтай байлгахые оролдохобди. Имэ телефоноор хандагты: 3-77-58 гү, али 3-75-14.

— Восточный поселогтохи 1 комнатотой квартирые Железнодорожно райондо 1 комнатотой гэрээр андалдана. Абн. № 10.

— 3 комнатотой болон 2 комнатотой хоер гэр 4 болон 1 комнатотой гэрнүүдээр андалдагдана. Абн. № 150.

— 2 болон 1 комнатотой квартирануудые 3 комнатотой квартираар андалдана. Абн. № 311.

— Красноярска хизаарай Ачинск городтохи 2 комнатотой квартира Улаан-Үдэдэ, Томскдо, Эрхүүдэ гү, али Омскдо мүн лэ эды шэнээн комнатотой гэрээр андалдагдана. Абн. № 45.

Тулаевай үйлсэ, 150 гэжэ адресаар хандагты.

ХҮН ЗОНИИЕ АЖАЛДА ТҮБХИНҮҮЛХЭ ТАЛААР

ТҮБ УРИНА

ЛВРЗ-дэ — токарьнууд, фрезеровщигууд, слесарьнүүд, газоэлектрогагнуургшад, электригүүд, малярнууд, кранай машинистнүүд, түмэршэ дархашуул, шудхагшад, хэбтэ сохигшод, тогоошод, вагонуудые бүридхэгшэд, замай монтернууд, бетонщигууд, угаагшад, тамга дарагшад. Заводой хүдэлмэришэд түмэр замай транспортын хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртүүлэгдэхэ. 1:7 коэффициент түлэгдэдэг. Армиһаа табигдаһан залуу хүнүүд бусаалтагүйгөөр 200 түхэриг тэдхэмжэдэ хүртэхэ.

Адрес: Улаан-Үдэ, Фрунзе, 11.

Шэнэ холодильник, пылесос худалдажа абахаб, үгы гэбэл ямар бэ нэгэ ондоо зөөреэр гү, али гэрэй техникээр андалдахаб. Абн. № 1.

Телефон: 7-64-14.

КИНО

«ДРУЖБА»
ОХ, УЖ ЭТА НАСТЯ!—в 9-40, СУВЕНИР ДЛЯ ПРОКУРОРА—в 11-30, 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал
КАТАЛА — в 10, 11-50, 13-30, 15-10, 16-50, 18-30, 20-20.
Зеленый зал
МУЖЧИНЫ - ПРОКАЗНИКИ—в 10, 12, 14-10, 16-10, 20-30, АТЛАНТИК-СИТИ — в 18-20.

«ОКТЯБРЬ»
МУЛЬТФИЛЬМЫ —, в 9-40 ТАНЦОР ДИСКО (2 серии)—в 11, 16, ТАНЦУЙ, ТАНЦУЙ (2 серии)— в 13-30, 18-30, ПРЕСТУПЛЕНИЕ АНТУАНА — в 21.

«ВОСТОК»
БЕЛЫЙ ФЛЮГЕР — в 13-30, РАДЖЛАКШМИ (2 серии) — в 15, 18, 21.

«БАЙКАЛ»
КАК ПРОВОДЯТ КАНИКУЛЫ БОЛЕК И ЛЕЛЕК — в 16-30, И ПРИДЕТ ТОТ ДЕНЬ — в 18-30, 20-30.

УНШАГШАДАЙ АНХАРАЛДА!

Сентябриин 22-то гараха газетэ типографиин гэмээр гурбан хоногоор хожомдобо.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора—2-34-06, секретариата—2-34-41; отделов: идеологический—2-43-23, социально-экономических проблем—2-43-23, писем и образования, переводов—2-40-57, корректорская—2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.